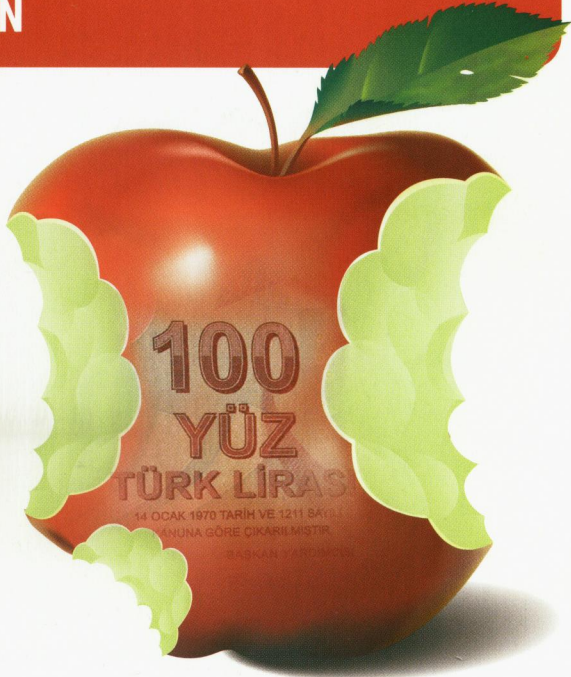

KAMU MÜDAHALELERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ:

ÇUKUROVA ve İZMİR
KALKINMA AJANSLARI
KOBİ DESTEKLERİ ÖRNEĞİ
Uzmanlık Tezi

Zeyneb ERSAYIN

T.C. KALKINMA BAKANLIĞI
Yayın No: 2832

KAMU MÜDAHALELERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ:

**ÇUKUROVA ve İZMİR
KALKINMA AJANSLARI
KOBİ DESTEKLERİ ÖRNEĞİ
Uzmanlık Tezi**

Zeyneb ERSAYIN

BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Mart 2012

ISBN 978-975-19-5256-1

Bu alışma Kalkınma Bakanlığının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazara aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Kalkınma Bakanlığının iznini gerektirmez.

Bu tez Mşteşar Yardımcısı Erhan USTA başkanlığında Timoin SANALAN, şevki EMİNKAHYAGİL, Mustafa DEMİREZEN, Doç. Dr. Adil TEMEL, Hayri MARAşLIOğLU, Bahaettin GLGR, Nihal ERCAN, Dr. Vedat şAHİN ve Mehmet Fatih LEBLEBİCİ'den oluşan Planlama Uzmanlığı Yeterlilik Sınav Kurulu tarafından değerlendirilmiştir.

Bu yayın 500 adet basılmıştır.

TEŞEKKÜR

Çalışmanın her aşamasında değerli yorum ve önerileri ile bana yol gösteren danışmanım, Kalkınma Bakanlığı Daire Başkanı Sayın Ömer BİLEN'e,

Çalışmaya verdikleri değerli destek ve katkılar nedeniyle Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürü Sayın Nahit BİNGÖL, Bölgesel Rekabet Edebilirlik Dairesi Başkanı Sayın Serkan VALANDOVA, Kurumsal Gelişim ve Eğitim Dairesi Başkanı Sayın Dr. İdris DOĞAN ve İzleme, Değerlendirme ve Analiz Dairesi Başkan Vekili Sayın Kamil TAŞCI'ya,

Anket çalışması ve verilerin analizinde kıymetli katkılarıyla yol gösterici olan, Uzman Leyla BİLEN KAZANCIK'a,

Çalışmanın başından itibaren yapıcı eleştiri ve katkılarıyla bana destek olan Planlama Uzmanları Volkan İdris SARI ve Ahmet KINDAP'a,

Çalışmaya yapmış oldukları değerli katkılar ve ayırdıkları zaman nedeniyle Planlama Uzmanları Kadir BAŞBOĞA, Mehmet Emin ÖZSAN, Fatih GÖKYURT ve Müşerref HÜSAMOĞLU ile Planlama Uzman Yardımcısı Selcan ZORLU'ya,

Çalışma esnasında yapmış olduğu kıymetli yorum ve önerileri nedeniyle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Can Umut ÇİNER'e,

Son olarak, çalışmanın hazırlanması sırasında katkı ve desteklerini benden esirgemeyen eşime ve aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Planlama Uzmanlığı Tezi

KAMU MÜDAHALELERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ:

ÇUKUROVA ve İZMİR KALKINMA AJANSLARI

KOBİ DESTEKLERİ ÖRNEĞİ

Zeyneb ERSAYIN

Devletler, ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ekonomilere müdahalelerde bulunabilmektedir. Bu kapsamda, kalkınmada önemli rol oynayan KOBİ'lere sağlanan destekler önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye’de de birçok kurum ve kuruluş tarafından, KOBİ'lere çeşitli destekler sunulmaktadır. Ancak çoğunlukla etkin bir değerlendirme mekanizmasının olmaması nedeniyle, kamu kaynağı kullanılarak sağlanan bu desteklerle amaçlanan değişikliklerin yaratılma derecesi bilinmemektedir. Bu nedenle, kamu müdahalelerinin uygulama öncesi ve sonrası değerlendirilmesi, bu konuda yöntem ve mekanizmaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, müdahalelerin amaçladığı değişiklikleri yaratma derecesini araştıran katkısallık değerlendirmesi ele alınmıştır. Öncelikle katkısallığın kavramsal çerçevesi ortaya konulmuş, daha sonra katkısallık değerlendirmesinde kullanılan yöntem ve araçlar ile bu alandaki uluslararası ve ulusal uygulamalar incelenmiştir. Bu incelemelerden hareketle, Türkiye’de KOBİ'lere yönelik destekler sunmaya başlayan kalkınma ajanslarından Çukurova ile İzmir Kalkınma Ajanslarının İktisadi Kalkınma ve KOBİ Mali Destek Programlarının katkısallıkları değerlendirilmiştir.

Söz konusu değerlendirme kapsamında proje bazlı bir yaklaşım tercih edilmiş ve desteklenen KOBİ'lere anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarının analiz edilmesiyle programların katkısallıkları değerlendirilmiş ve katkısallığı etkileyebilecek faktörler belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kalkınma ajanslarının destek uygulamalarına ilişkin öneriler getirilmiştir.

Sonuç olarak, yapılan incelemeler ve gerçekleştirilen değerlendirme çalışması ışığında, katkısallık değerlendirmesinin ihtiyaç olan alanlarda doğru müdahalelerin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olduğu görülmüş, başta özel sektör destekleri olmak üzere, tüm kamu müdahalelerinin katkısallıklarının değerlendirilmesiyle kamu kaynaklarının kullanımında etkinliğin artacağı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: “Katkısallık”, “Dara Kaybı”, “Sızıntı Etkisi”, “Depasman”, “İkame Etkisi”, “Çarpan Etkisi”, “Etki Değerlendirmesi”, “Mali Destek”, KOBİ.

ABSTRACT

Planning Expertise Thesis

ADDITIONALITY EVALUATION IN PUBLIC INTERVENTIONS: THE CASE OF ÇUKUROVA AND İZMİR DEVELOPMENT AGENCIES’ SME SUPPORTS Zeyneb ERSAYIN

Governments may intervene in economies in order to accelerate economic and social development. In this context, supports provided to SMEs having an important role in development, constitute a substantial part of these interventions.

In Turkey also, various types of supports are provided to SMEs by several institutions. However, mainly due to the lack of an effective evaluation mechanism, the extent of intended changes brought about through these public interventions cannot be identified. Therefore, it is important to conduct ex-ante and ex-post evaluations for public interventions and develop methods and mechanisms for evaluation.

In this study, additionality evaluation which explores the realization degree of the intended changes owing to public interventions has been discussed. Firstly, conceptual framework of additionality has been put forward. Then methods and tools used in additionality evaluation, and international and national examples of additionality evaluation have been studied. Starting from these studies, as development agencies have begun to provide supports to SMEs in Turkey, additionality of Economic Development and SME Financial Support Programmes of Çukurova and İzmir Development Agencies has been evaluated.

Within the scope of this evaluation study, a project based approach has been preferred and a survey has been conducted to the supported SMEs. By analyzing the survey results, additionality of the programmes has been evaluated and factors that may affect additionality have been determined. In line with the evaluation results, recommendations have been generated for the supports of the development agencies.

In conclusion, in light of the studies and evaluation conducted, it has been determined that additionality evaluation is an important tool for providing appropriate supports in needed fields. Hereupon, it has been emphasized that evaluating additionality of all public interventions, particularly private sector supports will increase effectiveness in the use of public resources.

Key Words: “Additionality”, “Deadweight”, “Leakage Effect”, “Substitution Effect”, “Displacement”, “Multiplier Effect”, “Impact Evaluation”, “Financial Support”, SME.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar	vii
ŞEKİLLER.....	viii
GRAFİKLER	ix
KUTULAR.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. KATKISALLIĞIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	6
1.1. Değerlendirmenin Amacı ve Tanımı.....	6
1.1.1. Değerlendirme kriterleri.....	7
1.1.2. Değerlendirme döngüsü	9
1.2. Katkısallık Kavramı	11
1.3. Katkısallığın Unsurları	17
1.3.1. Dara kaybı	17
1.3.2. Sızıntı etkisi.....	22
1.3.3. De-plasman.....	24
1.3.4. İkame etkisi	26
1.3.5. Çarpan etkisi.....	27
1.4. Katkısallık Türleri	30
1.4.1. Girdi katkısallığı.....	31
1.4.2. Çıktı katkısallığı	32
1.4.3. Davranışsal katkısallık	32
1.4.4. Proje katkısallığı.....	35
1.5. Katkısallık ve Stratejik Önem	35
1.6. Bölüm Değerlendirmesi	37
2. KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ	39

2.1. Değerlendirmede Katkısalılık Unsurlarının Kullanılması.....	39
2.2. Katkısalılık Değerlendirmesinin Planlanması	42
2.2.1. Katkısalılık değerlendirmesi kararı	43
2.2.2. Katkısalılık değerlendirmesinin zamanlaması.....	43
2.2.3. Katkısalılık değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımlar	44
2.2.4. Veri toplama yöntemleri.....	45
2.2.5. Araştırma ve analiz yöntemleri	48
2.3. Bölüm Değerlendirmesi	50
3. KATKISALLIK DEĞERLENDİRMESİ UYGULAMALARI	52
3.1. Avrupa Birliği'nde Katkısalılık.....	52
3.1.1. Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının KOBİ'ler üzerindeki etkileri	54
3.1.2. 6. Çerçeve Programının katkısalılığının değerlendirilmesi	56
3.2. Uluslararası Finans Kurumu'nda Katkısalılık.....	57
3.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nda Katkısalılık	59
3.4. Uygulama Öncesi Katkısalılık Değerlendirmesi: Birleşik Krallık Örneği.....	63
3.5. Uygulama Sonrası Katkısalılık Değerlendirmesi: İrlanda Örneği	65
3.6. Türkiye'de Katkısalılık Değerlendirmesi	68
3.6.1. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı: Endüstriyel Teknoloji Projesi ...	68
3.6.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu: Sanayi Ar-Ge Projelerini Destekleme Programı	70
3.6.3. Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları	70
3.7. Türkiye'de Kamu Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi.....	71
3.8. Bölüm Değerlendirmesi	73
4. ÖRNEK UYGULAMA: ÇUKUROVA VE İZMİR KALKINMA AJANSLARININ KOBİ DESTEKLERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	77
4.1. Kalkınma Ajansları ve Destekler	77
4.2. Örnek Uygulamanın Amacı ve Kapsamı	82
4.2.1. Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajanslarının 2008 yılı KOBİ destekleri	83
4.3. Örnek Uygulamada Kullanılan Değerlendirme Modeli	84
4.4. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	86
4.4.1. Anketi cevaplayan firmaların genel özellikleri	87
4.4.2. Firmaların alternatif fon kaynaklarından yararlanma durumları	93
4.4.3. Projelerin firmalar için önemi ve proje çıktıları	97

4.4.4. Katkısalılığın ve unsurlarının analizi	98
4.5. Örnek Uygulamadan Çıkarılan Dersler ve Öneriler.....	122
4.6. Bölüm Değerlendirmesi	128
SONUÇ	131
EK 1. DEĞERLENDİRME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	137
EK 2. TÜRKİYE’DE ÖZEL SEKTÖR DESTEĞİ VEREN BAŞLICA KURULUŞLAR VE DESTEK TÜRLERİ	139
EK 3. YARARLANICI ANKET FORMU	143
EK 4. YEDEK LİSTEDEKİ FİRMALAR İÇİN ANKET SORULARI.....	149
EK 5. ANKET CEVAPLARI	151
EK 6. ANKETLERİ CEVAPLAYAN FİRMALAR	155
EK 7. TEST İSTATİSTİKLERİ	160
KAYNAKLAR	169
DİZİN	175

TABLÖLAR

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1. Katkısalılığın Unsurları ve Türleri.....	16
Tablo 1.2. Dara Kaybının Belirlenmesi	22
Tablo 1.3. Sızıntı Etkisinin Belirlenmesi	24
Tablo 1.4. De-plasmanın Belirlenmesi.....	26
Tablo 1.5. İkame Etkisinin Belirlenmesi	27
Tablo 1.6. Çarpan Etkisinin Belirlenmesi	29
Tablo 1.7. Katkısalılık ve Stratejik Önem.....	36
Tablo 2.1. Katkısalılık Türleri ve Unsurları	40
Tablo 2.2. Proje Türleri ve Katkısalılık Unsurları	41
Tablo 3.1. Yapısal Fonların İstihdam Etkilerinin Değerlendirilmesinde Temel Adımlar.....	53
Tablo 3.2. Yapısal Fon Desteklerinde Dara Kaybı Türleri	55
Tablo 3.3. Yapısal Fon Desteklerinde Stratejik Önem	55
Tablo 3.4. Proje Katkısalılığı: 6. Çerçeve Programı	57
Tablo 3.5. Uygulama Sırasında Davranışsal Katkısalılık	62
Tablo 3.6. Katkısalılığın Hesaplanması	64
Tablo 3.7. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenen Projeler.....	69
Tablo 3.8. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenmeyen Projeler.....	69
Tablo 4.1. Ajanslar Tarafından Sağlanan Destekler	79
Tablo 4.2. 2008-2010 Yılı Mali Destek Programları	80
Tablo 4.3. KOBİ'lere Yönelik Mali Destek Programları.....	81
Tablo 4.4. Değerlendirme Künyesi	84
Tablo 4.5. Dara Kaybı Oranının Hesaplanması	105
Tablo 4.6. Bölge Bazında Katkısalılık Oranı ve Brüt İstihdamın Karşılaştırılması..	118
Tablo 4.7. Katkısalılık Değerlendirmesi Sonuçlarının Karşılaştırılması	119
Tablo 4.8. Gıda Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmalar	120
Tablo 4.9. Desteklenen ve Yedek Listede Kalan Firmalar	120
Tablo 4.10. Dara Kaybının Karşılaştırılması	121
Tablo 4.11. Desteklerin Rakip Firmalar Üzerindeki Etkileri	122

ŞEKİLLER

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1. Değerlendirme Kriterleri.....	8
Şekil 1.2. Katkısalılık-Değerlendirme İlişkisi.....	15
Şekil 1.3. Katkısal Sonuçlar	17
Şekil 1.4. Yararlanıcı Kara Kutusu	34
Şekil 2.1. Katkısalılık Unsurlarının Değerlendirilmesi.....	42

GRAFİKLER

Sayfa No

Grafik 1.1. Pozitif Katkısallık	13
Grafik 1.2. Negatif Katkısallık.....	13
Grafik 4.1. Firmaların Çalışan Kişi Sayıları	88
Grafik 4.2. Firma Büyüklükleri.....	88
Grafik 4.3. Firmaların Faaliyet Süresi.....	89
Grafik 4.4. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Faaliyet Süresi İlişkisi.....	90
Grafik 4.5. Desteklenen Firmaların Sektörel Dağılımı	91
Grafik 4.6. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması.....	94
Grafik 4.7. Firmaların Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması.....	95
Grafik 4.8. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu	96
Grafik 4.9. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Destek Alma Durumlarının Karşılaştırılması.....	96
Grafik 4.10. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Banka Kredisi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması	97
Grafik 4.11. Dara Kaybı Türleri.....	99
Grafik 4.12. Kısmi Dara Kaybı.....	100
Grafik 4.13. Bölge Bazında Dara Kaybı Türleri	100
Grafik 4.14. Dara Kaybı Türü ve Firma Büyüklüğü.....	101
Grafik 4.15. Dara Kaybı Türü ve Ortalama Deneyim Süresi.....	102
Grafik 4.16. Dara Kaybı Türü ve Destek Olmadan Projelerin Gerçekleştirilebilme Durumunun Karşılaştırılması	103
Grafik 4.17. Firma Büyüklüğü ve Dara Kaybı Oranı.....	106
Grafik 4.18. Faaliyet Süresi ve Dara Kaybı Oranı	106
Grafik 4.19. Daha Önce Destek Alma Durumu ve Dara Kaybı Oranı.....	107
Grafik 4.20. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Satış Oranı	109
Grafik 4.21. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Rekabet Oranı	109
Grafik 4.22. Sektörel Bazda Yerel Rekabet Oranı.....	110
Grafik 4.23. Firma Büyüklüğüne Göre De-plasman Oranı.....	111
Grafik 4.24. Sektörel Bazda De-plasman Oranı.....	112
Grafik 4.25. Firma Büyüklüğüne Göre Katkısallık Oranı.....	115

Grafik 4.26. Brüt ve Net İstihdam.....	117
Grafik 4.27. İstihdam Yaratıcı Projelerde Katkısalılık Oranının Bölge Bazında Karşılaştırılması.....	117

KUTULAR

	<u>Sayfa No</u>
Kutu 1.1. Dara kaybı Fırsat Maliyeti İlişkisi	19
Kutu 2.1. Veri Toplama Yöntemleri	46
Kutu 2.2. Araştırma ve Analiz Yöntemleri	49
Kutu 3.1. Mülakat Soruları	66
Kutu 4.1. Öne Çıkan Sektörlerin Çukurova ve İzmir Bölgelerindeki Genel Durumu	91

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma-geliştirme
BGYUGM	Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EI	İrlanda Girişimcilik (Enterprise Ireland)
EVALSED	Sosyo Ekonomik Kalkınma Değerlendirme Rehberi (The Resource for Evaluation of Socio Economic Development)
IEG	Bağımsız Değerlendirme Grubu (Independent Evaluation Group)
IFC	Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation)
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MDP	Mali Destek Programı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-operation and Development)
OffPAT	Projeler, Programlar için Danışmanlık ve Eğitim Ofisi (Office of Projects, Program Advice and Training)
TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UK	Birleşik Krallık (United Kingdom)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)

GİRİŞ

Günümüz ekonomilerinde devletler, ekonomik istikrarın sağlanması, büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, gelir dağılımında dengenin sağlanması ve piyasada oluşan aksaklıkların giderilmesi gibi amaçlarla ekonomik işlevler üstlenmektedir. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve iş olanaklarının artırılması, girişimcilik için gerekli ortamın sağlanması, ülkenin veya bölgenin yatırım çekme kabiliyetinin artırılması gibi faaliyetler, kalkınmanın hızlandırılması için devlete düşen görevlerden bazılarıdır.

Hem istihdam, hem de üretim gücü olmaları nedeniyle küçük ve orta büyüklükte işletmelerin (KOBİ¹) ülke ekonomilerinde önemli bir yeri vardır. Ancak KOBİ'ler finansman, bilgi ve teknolojiye erişimde güçlükler yaşamakta, bu nedenle politika, program ya da proje şeklinde müdahaleler geliştirilerek rekabet güçleri artırılmaya, finansman kaynakları çeşitlendirilmeye ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) yapıları güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda KOBİ'lere doğrudan (kredi, hibe destekleri vb.) veya dolaylı (vergi indirimleri, vergi muafiyetleri vb.), mali veya mali olmayan (danışmanlık, teknik destek vb.) şekillerde destekler sağlanmaktadır.

Nitekim Türkiye'de de tarım dışı toplam istihdamın yüzde 78'ini, toplam işletmelerin yüzde 99,9'unu oluşturan bu firmalar çeşitli kurum ve kuruluşlar kanalıyla desteklenmektedir.² Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığı, KOBİ destekleri sunan başlıca kurumlardır.³

¹ 19/10/2005 tarih ve 2005/9617 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" KOBİ'leri "iki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmi beş milyon Türk Lirasını aşmayan ekonomik birimler" olarak tanımlamıştır.

² Türkiye İstatistik Kurumu, resmi internet sitesi, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2008, 25.11.2010, <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=30&ust_id=9>

³ Bu çalışma, 635 Sayılı Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 637 Sayılı Ekonomi Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 639 Sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 641 Sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayımlanmadan önce hazırlanmıştır.

Türkiye’de, kalkınma ajansları da bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, bölgeler arası ve bölge içi sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması gibi amaçlar doğrultusunda çeşitli destek programları uygulamaya başlamıştır. Bu programlar içinde KOBİ’lere sağlanan mali destekler önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanda ilk destek uygulamaları, pilot ajanslar olan Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) ve İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) tarafından 2008 yılı sonunda başlatılmıştır. Bu mali destek programlarını (MDP) takiben 2009 yılında 3, 2010 yılında ise 24 yeni MDP ile KOBİ’lere yönelik destekler devam etmiştir.

Görüldüğü üzere, Türkiye’de farklı kurum ve kuruluşlar tarafından KOBİ’lere yönelik çeşitli destekler sağlanmaktadır. Bu desteklerden beklenen faydaların sağlanabilmesi için; hedef grup ve ihtiyaç analizlerinin doğru şekilde yapılması, uygun araçlarla desteklenmiş programların oluşturulması, uygulamanın düzenli bir şekilde izlenmesi ve gelişmelerin değerlendirilerek, tedbirlerin zamanında alınması gerekmektedir.

Ancak, Türkiye’de verilen desteklerde bu hususlara yeterince yer verilmemektedir. Programlama safhasından uygulama sonuçlarının değerlendirilmesine kadar, proje döngüsü yönetimi bir bütün olarak tasarlanmadan, doğrudan uygulamaya girilmekte ve neticede destekler sonuç odaklı olmaktan uzak bir yapıda sunulmaktadır.

Programlamada karşılaşılan bu sorunlara ilave olarak; farklı kurum ve kuruluşlarca, birbirleriyle ilişkilendirilmeden, aynı hedef gruba yönelik desteklerin verilmesiyle karşılaşılan sorunlar da dikkat çekmektedir. Bu şekilde uygulanan destekler mükerrerliğe yol açmakta, kaynak kullanımında etkinliği ve etkililiği azaltıcı rol oynamaktadır. Nitekim bu dağınıklığı gidermek üzere devlet desteklerinin koordinasyonu yönündeki çalışmalar devam etmektedir.⁴

Kurumlarımızda uygulama öncesi ve sonrası değerlendirme mekanizmalarının gelişmemiş olması, yukarıda bahsedilen sorunların zamanında fark edilememesine ve bu nedenle düzeltici tedbirlerin de maliyetli olmasına neden

⁴ Bu kapsamda “Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun” 23.10.2010 tarih ve 27738 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

olmaktadır. Bu kayıpları önlemek ve sonraki uygulamalara geri bildirimlerde bulunmak için değerlendirme alt yapılarının oluşturulması ve destek programlarının değerlendirilmesine yönelik yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.

Kamu müdahalelerinin değerlendirilmesine duyulan ihtiyaca paralel olarak değerlendirme yöntem ve yaklaşımları ile değerlendirmede kullanılan kriterler de çeşitlenmektedir. Uygulama öncesi, sonrası veya uygulama esnasında gerçekleştirilebilen değerlendirme çalışmaları ile genel olarak müdahalelerin ulusal politika ve programlarla uyumluluğu, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap verebilme derecesi, hedeflerin gerçekleştirilme düzeyi, müdahalenin verimliliği, etkililiği, etkileri veya sürdürülebilirliği değerlendirilmektedir. Ancak kamu kaynaklarının etkinliğinin belirlenebilmesi için, müdahalenin gerçekten bir değişikliğe neden olup olmadığının da araştırılması, müdahalenin ve müdahale ile elde edilen sonuçların katkısallığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Katkısallık, müdahalelerin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirebilme derecesi olarak tanımlanmaktadır. Katkısallığın değerlendirilmesi ile diğer değerlendirme çalışmalarından farklı olarak müdahale olmadan da gerçekleşebilecek, yani müdahaleden kaynaklanmayan faaliyetler ve sonuçlar tespit edilmekte, müdahalenin amacına hizmet etmeyen, olumlu veya olumsuz dolaylı sonuçlar dikkate alınarak müdahalenin meydana getirdiği gerçek değişiklikler ortaya çıkarılmaktadır. Katkısallık değerlendirmesi bu şekilde diğer değerlendirme çalışmalarına girdi sağladığı gibi, hangi durumlarda hangi müdahalelerin işe yaradığını tespit etmesiyle karar alıcılara önemli geri bildirimler de sunmaktadır.

Buradan hareketle, bu çalışmada katkısallık değerlendirmesinin genel çerçevesinin ortaya konulması, bu çerçeve kapsamında kalkınma ajanslarının uyguladıkları MDP'lerin katkısallıkların değerlendirilmesi ve söz konusu programların katkısallıklarının artırılması için alınması gereken tedbirlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle değerlendirmenin tanımı, amacı, türleri ve değerlendirmede kullanılan kriterler incelenmiştir. Daha sonra katkısallık kavramı ele alınarak, katkısallığın değerlendirmedeki yeri ortaya konulmuştur.

Katkısallık değerlendirmesinin genel çerçevesinin çizilmesi amacıyla katkısallığın unsurları ve türleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde, katkısallık değerlendirmesi süreci ele alınmıştır. Katkısallık unsurlarının ve türlerinin müdahale türüne göre kullanılabilirliği ile katkısallık değerlendirmesinde kullanılabilecek yaklaşım ve yöntemler incelenmiştir. Bölüm sonunda Türkiye’de uygulanmakta olan KOBİ’lere yönelik desteklerin değerlendirilmesinde kullanılabilecek katkısallık türü ve unsurları ile yaklaşım ve yöntemler ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde, kullanılan yöntem, yaklaşım ve elde edilen sonuçlar bakımından karşılaştırmaların yapılması amacıyla uluslararası katkısallık değerlendirmesi çalışmalarından örnekler incelenmiştir. Bu kapsamda, katkısallığın Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Finans Kurumu (IFC-International Finance Corporation) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD-Organization for Economic Co-operation and Development) tarafından ele alınış biçimleri ile gerçekleştirilen değerlendirmelerin sonuçları incelenmiştir. Ülke bazlı değerlendirmelerin de görölmesi amacıyla Birleşik Krallık ve İrlanda örnekleri ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’de katkısallık değerlendirmesinin ilk adımları olarak değerlendirilebilecek bazı uygulamalardan örnekler incelenmiştir. Söz konusu çalışmalara dair değerlendirmeler ise bölüm sonunda verilmiştir.

Dördüncü bölümde, önceki bölümlerde ortaya konulan katkısallık değerlendirmesi çerçevesinde, ÇKA ve İZKA’nın KOBİ’lere yönelik uygulamaları 2008 yılı MDP’lerinin uygulama sonrası katkısallıkları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle kalkınma ajanslarının Türkiye’de kuruluş süreci, amaçları ve görevleri ortaya konulmuş, ardından değerlendirilecek olan MDP’lerin amacı ve kapsamı incelenmiştir. Örnek uygulama kapsamında gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçları analiz edilerek, projelerin ve programların katkısallıkları değerlendirilmiş ve yapılan istatistiksel analizlerle katkısallık üzerinde etkisi olabilecek faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda MDP’lerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine dair öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde, katkısallık değerlendirmesine ilişkin yapılan inceleme ve örnek çalışmaların genel bir değerlendirmesi yapılmış, örnek uygulamanın kalkınma ajanslarınca uygulanan MDP'ler için sağladığı geri bildirimlerden hareketle, katkısallık değerlendirmesinin Türkiye'de uygulanan tüm destekler için yaratabileceği katkılar değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, genel çerçevesi çizilen katkısallık değerlendirmesi ÇKA ve İZKA'nın MDP'leri için uygulanarak, katkısallığı etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmış ve MDP'lerin katkısallığının artırılabilmesi için gerekli tedbirler değerlendirilmiştir. Uygulanan değerlendirme yaklaşım ve metodolojisinin diğer çalışmalarla desteklenmesi ve diğer uygulamalara yaygınlaştırılmasının gerekliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. KATKISALLIĞIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde katkısallık⁵ (additionality) konusuna geçmeden önce; değerlendirmenin tanımı, amacı, değerlendirmenin türleri ve kriterleri incelenecektir. Daha sonra katkısallık kavramı ele alınacak ve katkısallığın değerlendirmedeki yeri ortaya konulacaktır. Katkısallığın unsurları, türleri ve katkısallık ile stratejik önem arasındaki ilişki incelenerek, katkısallığın kavramsal çerçevesi çizilecektir.

1.1. Değerlendirmenin Tanımı ve Amacı

OECD değerlendirmeyi “devam etmekte veya tamamlanmış olan bir proje, program veya politikanın planlama ve uygulama süreçleri ile sonuçlarının sistematik ve objektif olarak incelenmesi”⁶ şeklinde tanımlamaktadır. Söz konusu kavram, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP-United Nations Development Programme) kapsamında; “bir sonucun elde edilmesi yönündeki ilerleme ve başarıların sistematik ve objektif bir şekilde belirlenmesi”⁷, AB’de ise “bir süreç veya ürüne değer biçme”⁸ olarak tanımlanmaktadır.

Değerlendirme farklı kurum ve kuruluşlar tarafından farklı şekillerde tanımlansa da genel amaç; değerlendirilmekte olan müdahalenin⁹ başarısının belirlenmesi ve bu sayede mevcut uygulamalarda şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması ile gelecek müdahalelerin başarısını artırmak için çıkarımlar elde edilmesidir.

Müdahalelerin başarısı genellikle elde edilen sonuçlar ile başlangıçta belirlenen amaçların karşılaştırılmasıyla tespit edilmektedir. Müdahale sonuçları (outcome); çıktı (output), sonuç (result) ve etki (impact) şeklinde

⁵ Söz konusu kavramın Türkçe karşılığı olarak “katkısallık”, “artımsallık” ve “ilavesellik” kelimeleri ile karşılaşılmış, daha yaygın olarak kullanılması nedeniyle “katkısallık” kelimesi tercih edilmiştir.

⁶ OECD, 2002: 21

⁷ UNDP, 2002:6

⁸ European Commission, EVALSED (The Resource for Evaluation of Socio Economic Development), 25.10.2010,

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/glossary/glossary_e_en.htm

⁹ “Müdahale” kavramı önceden belirlenen amaçlara ulaşmak için devlet tarafından uygulanan veya desteklenen proje, program veya politika için kullanılan ortak bir terimdir (UK, English Partnership, 2008:1). Bu çalışmada ise söz konusu kavram ile, özellikleri önceden belirlenmiş olan projeleri veya faaliyetleri desteklemeye yönelik devlet tarafından geliştirilen mali destekler kastedilmektedir.

sınıflandırılabilir. Çıktılar müdahale bittikten hemen sonra, sonuçlar orta vadede, etkiler ise uzun vadede elde edilen ürünlerdir. Bu kapsamda değerlendirmenin zamanlaması ve amacına göre, bu ürünlerden biri veya birkaçı değerlendirilebilir.

Değerlendirme, elde edilen sonuçların yanı sıra müdahale sürecine de odaklanabilir. Bu kapsamda müdahale süreci, programlamadan sonuçların elde edilmesine kadar bir bütün olarak, önceden belirlenen kriterler açısından değerlendirilmektedir.

Aşağıda süreç veya sonuçların değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme kriterleri ile müdahalelerin farklı aşamalarında gerçekleştirilen değerlendirme türleri (değerlendirme döngüsü) incelenecektir.

1.1.1. Değerlendirme kriterleri

Geleneksel değerlendirme çalışmaları genellikle girdi ve çıktılara odaklanmaktadır. Günümüzde ise değerlendirme, müdahalelerin OECD tarafından geliştirilmiş olan ilgililik, verimlilik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri açısından incelenmesini de içermektedir. Bu gün Avrupa Komisyonu da dahil olmak üzere pek çok uluslararası kuruluş tarafından kullanılmakta olan bu kriterler aşağıda ele alınmaktadır (Bkz. Şekil 1.1).

İlgililik (relevance): İlgililik kriteri müdahalenin hedeflerinin genel sosyo-ekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluğunu değerlendirmektedir.

İlgililik, politika ilgililiği ve dışsal ilgililik olmak üzere iki boyutta ele alınabilmektedir.¹⁰ Politika ilgililiği, müdahalenin ulusal program ve politikalarla uyumlu olup olmadığını araştırırken, dışsal ilgililik müdahalenin sosyal ve ekonomik ihtiyaç ve problemlere cevap verebilme düzeyi ile ilgilienmektedir.¹¹

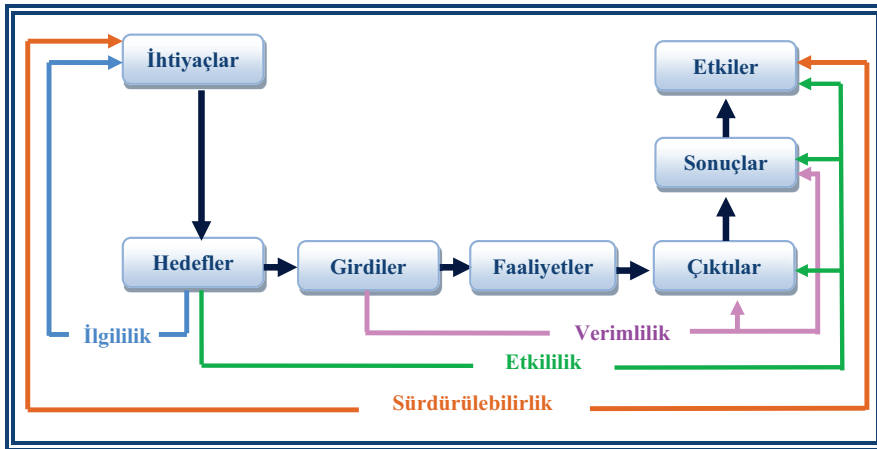
İlgililik kriteri, en çok ön değerlendirme safhasında, müdahalenin uygulanması karar aşamasındayken önem taşımaktadır. İlgililik kriterinin değerlendirilmesi ara değerlendirme safhasında da özellikle stratejik amaç, plan ve

¹⁰ Hegarty, 2009:9

¹¹ Hegarty, 2009:9

programlarda değişiklikler olmuş ise, bunların müdahaleye yansıtılması açısından faydalı olmaktadır. İlgililik uygulama sonrasında da dikkate alınmakta fakat ön değerlendirmede olduğu kadar önem taşımamaktadır.

Şekil 1.1. Değerlendirme Kriterleri

Kaynak: European Commission, 2006a:4

Verimlilik (efficiency): Bu kriter ile müdahale sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkilerin kullanılan kaynaklarla (girdiler) orantılı olup olmadığı değerlendirilmektedir. Verimlilik kriteri ile müdahale için tahsis edilen bütçeyle daha fazlasının elde edilip edilemeyeceği değerlendirilmektedir. Verimlilik kriterine odaklanan değerlendirme çalışmalarında bazen müdahalenin alternatif uygulama yöntemleri de dikkate alınmaktadır.

Verimlilik kriteri daha çok uygulama sonrası değerlendirmelerde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca müdahalenin uygulanıp uygulanmayacağına dair kararın verilmesinde de önem taşımaktadır.

Etkililik (effectiveness): Etkililik kriteri ile müdahalenin hedeflerinin elde edilip edilmediği, uygulama sırasında meydana gelen zorluklar ve bunlar için bulunan çözüm yöntemleri ile dışsal etkiler dikkate alınmaktadır. Burada önemli olan; elde edilen çıktı, sonuç veya etkilerin müdahalenin ana amacına hizmet edip etmediğinin değerlendirilmesidir. Doktoru olmayan hastane, kullanılamayan bir yolun inşa edilmesi gibi durumlarda beklenen çıktılar elde edilmiş olsa da nihai amaç elde edilmiş olmamaktadır.

Müdahalelerin her safhasında dikkate alınması gereken bu kriter, özellikle uygulama sonrası değerlendirmede önem taşımaktadır. Sonuçların ortaya çıkması proje türü ve büyüklüğüne göre değişiklik gösterdiği için etkililiğin uygulama sonrasında değerlendirilmesinde zamanlamaya dikkat edilmesi gerekmektedir.

Etki (impact/utility): Etki kriteri ile müdahalenin sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede kendini gösteren geniş kapsamlı sonuçları değerlendirilmektedir. Bu kriter altında sadece amaçlanan etkiler değil, amaçlanmayan olumlu ya da olumsuz tüm etkiler değerlendirilmektedir.

Etki kriteri müdahalenin konusuna göre değişmekle birlikte, etkilerin uzun vadede ortaya çıkması nedeniyle, genellikle uygulamadan 2-5 yıl sonra yapılan değerlendirme çalışmalarında kullanılmaktadır. Ancak ön değerlendirme safhasında müdahalelerin etkilerini tahmin etmeye çalışan değerlendirme çalışmaları da mevcuttur.

Sürdürülebilirlik (sustainability): Bu kriter müdahale sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin sürekliliğini dikkate almaktadır. Müdahale sonucu ortaya çıkan faydaların, müdahalenin sağladığı finansal destek sona erdiğinde de yararlanıcıların (beneficiary)¹² kendi kaynakları veya diğer dışsal kaynaklarla sürdürülebilirlik durumu değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanmasında finansal kaynakların yanı sıra kurumsal kapasite, insan kaynakları ve çevresel etkiler de önem taşımakta, bu nedenle bu hususların da dikkate alınması gerekmektedir.

Meydana gelen sonuçlar kadar bu sonuçların sürekliliğinin de büyük önem taşıması nedeniyle, sürdürülebilirlik kriterinin müdahalenin her aşamasında dikkate alınması gerekmektedir.

1.1.2. Değerlendirme döngüsü

Değerlendirme günümüzde sadece gerçekleştirmelerden sonra, yani müdahaleler tamamlandıktan sonra gerçekleştirilen bir uygulama değildir. Başka bir

¹² Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından yayınlanan Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü'nde (Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü, ABGS, 2009, 25.08.2010, <http://www.abgs.gov.tr/files/Sozluk/glossary_for_the_european_union.pdf>) söz konusu kavram dilimize "lehtar; faydalanan/yararlanan" olarak çevrilmiştir. Ayrıca Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (08.11.2006 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete) ajanstan destek almaya hak kazanan gerçek veya tüzel kişileri "yararlanıcı" olarak tanımlamıştır. Bu tez kapsamında da yararlanıcı kavramı bu tanım çerçevesinde kullanılacaktır.

ifade ile değerlendirme, bir müdahale tamamlandıktan sonra nedenlerin ve sonuçların yorumlanması ile sınırlı değildir.¹³ Uygulama öncesinde ve uygulama sırasında da değerlendirme çalışmaları gerçekleştirilmekte ve uygulanacak veya uygulanmakta olan müdahaleye önemli katkılar sağlanmaktadır. Uygulama sonrası değerlendirmeler ise tamamlanmış bir müdahalenin sonuçlarının ve neden-sonuç ilişkisinin görülmesi ile müdahalenin başarısı hakkında önemli bilgiler vermekte, bu bilgiler sonraki uygulamalara yansıtılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirme, zamanlamasına göre ön, ara ve uygulama sonrası değerlendirme olarak sınıflandırılabilir.

Ön değerlendirme: Müdahale hayata geçirilmeden önce gerçekleştirilen değerlendirme çeşididir. Ön değerlendirmenin amacı programlanan müdahalenin kalitesini artırarak, kaynakların yerinde ve verimli kullanılmasını sağlamaktır.

Ön değerlendirme, müdahalenin uygulamaya değer olup olmadığı, alternatiflerinden daha iyi olup olmadığı, muhtemel etkilerinin ne olduğu, müdahale ile kimlere fayda sağlanacağı ve müdahalede değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı gibi konularda kapsamlı bilgi vererek karar mekanizmasını desteklemektedir.

Ön değerlendirmenin bir başka faydası da o müdahaleye dair sonraki değerlendirme çalışmalarına geri bildirim üretmesidir. Ürettiği bilgilerle hem önce-sonra karşılaştırmasına imkan tanımakta, hem de takip eden değerlendirme çalışmalarına yön vermektedir.

Ara değerlendirme: Müdahalenin uygulanması devam ederken, zamanlama olarak müdahale sürecinin ortasında gerçekleştirilen değerlendirmedir. Bu değerlendirmenin amacı müdahalenin herhangi bir iyileştirmeye, değişikliğe ihtiyacı olup olmadığının tespit edilmesi, bu doğrultuda düzeltici tedbirlerin alınmasının sağlanmasıdır.

Ara değerlendirme ile benzer bir kavram da sürekli değerlendirmedir. Sürekli değerlendirmenin ara değerlendirmeden temel farkı uygulama devam ettiği sürece uygulanabilmesi, yani uygulama sürecinin tam ortasında gerçekleştirilme zorunluluğunun bulunmamasıdır.¹⁴ Ara değerlendirmenin zamanlama sıkıntısının yanında sürekli değerlendirme, gerekli görülen durumlarda, uygulama devam ettiği

¹³ Kusek and Rist, 2004:14

¹⁴ European Commission, 2007b:4

müddetçe gerçekleştirilebilmektedir. Avrupa Komisyonu da geçmiş tecrübeleri ışığında sürekli değerlendirme yaklaşımını benimsemeye başlamıştır.¹⁵

Uygulama sonrası değerlendirme: Müdahalenin uygulaması bittikten sonra yapılan değerlendirmedir. Uygulama sonrası değerlendirme uygulama dönemi biter bitmez veya bittikten uzun bir süre (3-5 yıl) sonra gerçekleştirilebilir. Uygulama sonrası değerlendirmede amaç öncelikle elde edilen sonuçların belirlenmesidir. Elde edilen başarı veya başarısızlığı etkileyen faktörler ve müdahale sonucu oluşan etkilerin sürdürülebilirliği tespit edilerek bundan sonraki uygulamalar için dersler çıkarılmaktadır.

1.2. Katkısalılık Kavramı

Değerlendirme çalışmaları ile çoğunlukla müdahale sonucunda nelerin elde edildiği sorusuna cevap aranmaktadır. Bazı değerlendirme çalışmalarında göz ardı edilen, ikinci ve daha kritik olan soru ise; elde edilen çıktı, sonuç ve etkilere müdahalelerin ne kadar katkı sağladığıdır.¹⁶ Sadece müdahale sonucunda gerçekleşen sonuçlara odaklanmak, müdahalenin ne kadar başarılı olduğu sorusunun cevabını verememektedir. Değerlendirmenin amacı ise sadece müdahale sonucunda nelerin elde edildiğini belirlemek değil, bu sonuçların ne kadarının müdahale sayesinde gerçekleştiğini de ortaya çıkarmak olmalıdır.

Sonuçların bazen müdahaleden bağımsız olarak gerçekleşmesinin yanında, bazen de müdahalenin hedefine uygun olmayan bir takım sonuçlar elde edilebilmektedir. Değerlendirmede bu hususlar da dikkate alınmalı, müdahale ile amaçlanan değişikliklerin yaratılıp yaratılmadığı belirlenmeye çalışılmalıdır. İşte müdahalelerin amaçladığı net değişiklikleri meydana getirebilme derecesine *katkısalılık* denilmektedir. Bu kapsamda kamu müdahalesinden kaynaklanan net değişiklikler de *katkısal değişiklikler* olarak ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere katkısalılığın tanımında birbiriyle iç içe geçmiş iki husus ön plana çıkmaktadır; *müdahaleden kaynaklanma ve değişiklik*.

¹⁵ Sarı, 2009:27

¹⁶ Georgiou, 2002:1

Müdahaleden kaynaklanma hususu katkısallık değerlendirmesinde “*müdahale olmasaydı ne olacaktı?*” sorusu ile belirlenmeye çalışılmaktadır. Müdahalenin olmadığı durumda da gerçekleşeceği düşünülen değişiklikler müdahaleden kaynaklanmış sayılmamakta¹⁷ ve dara kaybı (deadweight)¹⁸ olarak adlandırılmaktadır.

Yukarıda belirtilen ikinci husus olan, müdahalenin gerçekten bir değişikliğe neden olup olmadığının belirlenmesinde ise dara kaybına ek olarak, hedef gruptan¹⁹ sapmalar (sızıntı etkisi-leakage), destek almayan bölge ya da gruplarda meydana gelen olumsuz etkiler (de-plasman-displacement), ikame (substitution) ve çarpan (multiplier) etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Katkısallığın unsurları olarak adlandırılan bu hususların değerlendirilmesiyle hedef grupta meydana gelen gerçek değişiklikler görülmeye, müdahalenin katkısallık derecesi belirlenmeye çalışılır.

Kamu müdahaleleri kapsamında yer alan mali destekler ile piyasa şartlarında gerçekleştirilmesi zor veya imkansız olan faaliyetlerin hayata geçirilmesi amaçlanmasına rağmen, bazen destek olmadan da gerçekleştirilebilecek faaliyetler desteklenmektedir. Bu tür durumlarda istenen çıktılar elde edilmiş olsa da, destek amacına ulaşılmış olamaz. Çünkü görünen çıktılar bir ölçüde müdahale olmadan da yani müdahalesiz durumda²⁰ da gerçekleştirilebilir. Ayrıca bazen verilen destekler, desteklenmeyen başka faaliyetleri veya yararlanıcıları olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu tür durumlarda müdahalenin aslında bir değişikliğe neden olmadığı veya negatif yönlü bir değişikliğe neden olduğu sonucuna da ulaşılabilir (Bkz. Grafik 1.1 ve Grafik 1.2).

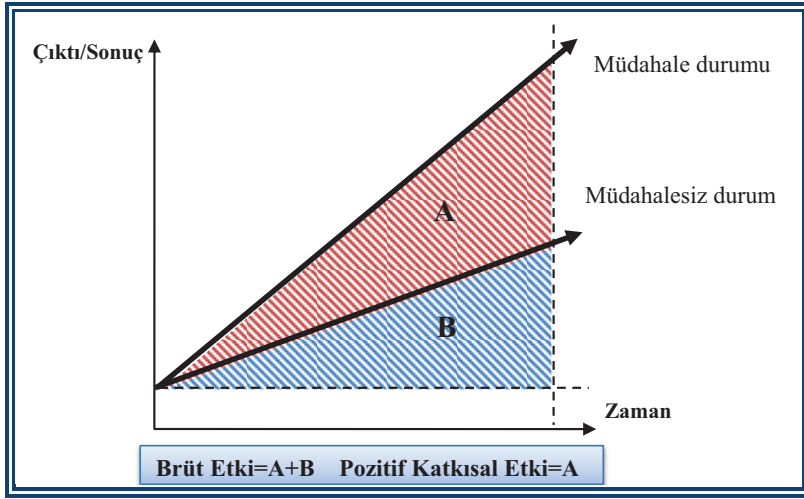
¹⁷ Tokila at al, 2008:587

¹⁸ İngilizce bir kavram olan “deadweight” dilimize “dara” olarak çevrilmiştir. Ancak bu çalışmada kavramın daha anlaşılır olması için “dara” yerine “dara kaybı” ifadesi tercih edilmiştir. Öte yandan, İngilizcede “deadweight loss” olarak kullanılan dara kaybı vergilendirme, sübvansiyon, tavan veya taban fiyatlandırma gibi müdahalelerin ekonomik etkinlikte meydana getirdikleri azalmayı ifade etmek için kullanılmaktadır.

¹⁹ Hedef grup (target group) OECD (2002:36) tarafından “yararları için kalkınma müdahalesi uygulanan belirli bireyler ve örgütler” olarak tanımlanmaktadır.

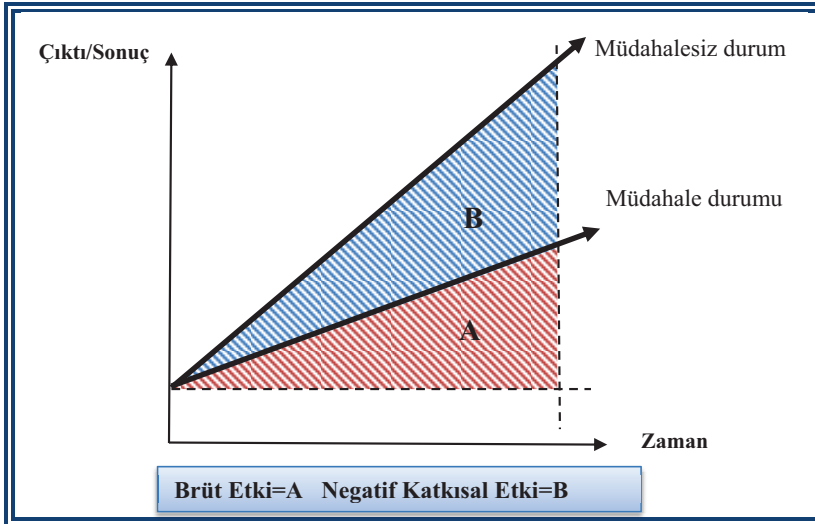
²⁰ Değerlendirilmekte olan faaliyetin müdahale (kamu desteği) olmadığındaki durumunu, gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini veya sonuçlarını ifade etmektedir.

Grafik 1.1. Pozitif Katkısalılık

Kaynak: United Kingdom (UK), English Partnership, 2008:5

Grafik 1.2. Negatif Katkısalılık

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Örneğin, destek alan bir firmanın başarısı destek almayan bir firmayı başarısızlığa sürüklüyorsa, Grafik 1.2’de görüldüğü üzere negatif yönlü bir değişiklik söz konusu olabilir. İleride anlatılacak olan katkısalılığın unsurlarından özellikle dara kaybı ve de-plasmanın konusuna giren bu hususların varlığı sıfır veya negatif katkısalılığa işaret etmektedir.

Negatif katkısallığın bir diğer boyutu da proje uygulamalarına dair sıkı kurallar nedeniyle yararlanıcılar ve projeleri üzerinde meydana gelen negatif etkilerdir. Bazen sıkı kurallar ve prosedürler yararlanıcıların müdahale olmadan daha büyük ölçekte, daha hızlı ve daha çok işbirliği ile sonuçlanacak projeler gerçekleştirebileceklerini düşünmelerine neden olmaktadır.²¹

Diğer yandan, katkısallık teorik olarak bir kamu müdahalesinin olası tüm etkilerini kapsamaktadır.²² Ancak söz konusu kavram pratikte etki, etkililik ve verimlilik gibi değerlendirmenin pek çok boyutundan biri olarak kullanılmaktadır.²³ Başta dara kaybı ve de-plasman olmak üzere, katkısallığın unsurlarının etki kriteri altında ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır.

Etki, OECD tarafından “bir kalkınma müdahalesi sonucunda doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen, amaçlanan veya amaçlanmayan, temel veya ikinci derecede önemli, olumlu veya olumsuz, ekonomik, sosyo-kültürel, kurumsal, çevresel, teknolojik veya diğer uzun dönemli değişiklikler” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁴ Katkısallık değerlendirmesi de müdahalenin meydana getirdiği net değişiklikleri araştırırken etkileri dikkate almaktadır.

Ancak katkısallık sadece etkiler için değil; girdi, çıktı ve sonuçlar için de önem taşımaktadır. Bu kapsamda katkısallık, değerlendirme kriterlerinin hepsi ile sıkı bir ilişki içindedir. Bir müdahale katkısallık değil ise sonuçları ne kadar büyük olursa olsun, gerçekte bir değişiklik meydana getirilmiş olmamaktadır. Bu nedenle net değişiklikler görülmek istendiğinde, diğer değerlendirme çalışmalarının katkısallık değerlendirmesi ile desteklenmesi gerekmektedir.

Katkısallık değerlendirmesi de tek başına müdahalenin amaçladığı sonuçların hangilerinin veya ne kadarının elde edildiği, müdahalelerin verimliliği, sürdürülebilirliği gibi konuları açıklayamamaktadır. Şekil 1.2’de görüldüğü üzere değerlendirmenin bütün boyutları birbirini tamamlamakta ve tam bir değerlendirme çalışması için hepsinin uyumlu bir şekilde dikkate alınması gerekmektedir.

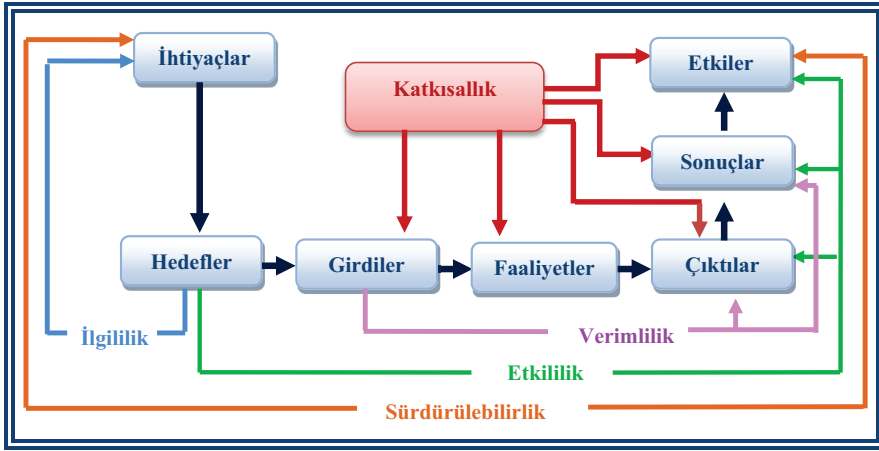
²¹ Polt and Streicher, 2005:368-369

²² Luukkonen (2000:713)’den Buisseret, 1995

²³ Luukkonen (2000:713)’den Guy and Arnold, 1993

²⁴ OECD, 2002:24

Şekil 1.2. Katkısalılık-Değerlendirme İlişkisi

Kaynak: European Commission, 2006a:4'ten uyarlanmıştır.

Diğer yandan, elde edilen sonuçların ne kadarının müdahaleden kaynaklandığının belirlenmeye çalışılması, katkısallık ile etki değerlendirmesinin ortak özelliğidir. Dünya Bankası (World Bank) etki değerlendirmesini; bireylerin refah seviyesinde meydana gelen ve müdahaleye atfedilebilen değişiklikler olarak tanımlamıştır.²⁵ Buna göre etki, müdahale durumu ile müdahalesiz durumda elde edilen sonuçların farkı olarak ifade edilmektedir. Katkısallık değerlendirmesinin temelini oluşturan müdahaleden kaynaklanma derecesinin belirlenmesi, etki değerlendirmesinde atfetme problemi²⁶ (attribution problem) olarak adlandırılmaktadır.

Etki değerlendirmesine dair yine Dünya Bankası tarafından kullanılan daha geniş bir tanım ise “program veya proje gibi bir kalkınma faaliyetinin hane halkı, kurumlar ve çevre üzerindeki olumlu veya olumsuz, amaçlanarak veya amaçlanmadan oluşan etkilerinin sistematik bir şekilde belirlenmesi” şeklindedir.²⁷ Görüldüğü üzere etki değerlendirmesi de katkısallık değerlendirmesi gibi meydana gelen değişikliklerle ilgilenmektedir. Ancak etki değerlendirmesi daha çok

²⁵ World Bank, resmi internet sitesi, 17.09.2010
<<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDEVIMPEVAINI/0,,menuPK:3998281~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3998212,00.html>>

²⁶ OECD (2002:17) “atfetme” kavramını “gözlemlenen veya gözlemlenmesi beklenen değişiklikler ile belirli bir müdahale arasındaki nedenselliğin kurulması” olarak tanımlamaktadır. Bu nedenselliğin kurulmasının oldukça zor olması ve özel çalışma gerektirmesi, bu kavramın genellikle bir problem olarak ele alınmasına neden olmaktadır.

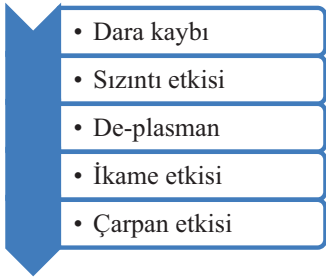
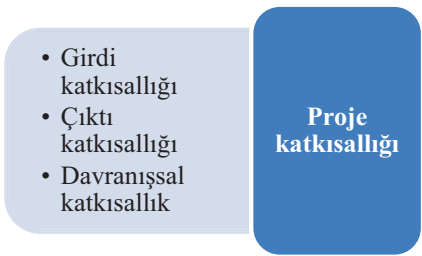
²⁷ Kusek and Rist, 2004:125

müdahalenin makro göstergelerde yarattığı değişikliklerle ilgilenmekte ve bunu yaparken piyasa koşullarındaki değişiklikler, altyapısal gelişmeler, iklim koşullarının değişmesi gibi makro düzeyli dışsal unsurları²⁸ dikkate almaktadır. Katkısalılık değerlendirmesi ise yararlanıcının kendi faaliyetleri veya diğer müdahaleler gibi daha mikro konularla ilgilenmektedir.

Katkısalılık değerlendirmesi ile etki değerlendirmesinin bir başka ortak yönü de değerlendirme döngüsünün herhangi bir zamanında gerçekleştirilebilmeleridir. Ancak etki değerlendirmesi, ne zaman uygulanırsa uygulansın makro düzeyli etkiler ile ilgilenirken, katkısalılık değerlendirmesi değerlendirmenin zamanlamasına göre çıktı, sonuç veya etkilerle ilgilenebilmektedir. Her iki değerlendirme de uygulama öncesinde gerçekleştirildiğinde ön değerlendirmeyi desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu safhada gerçekleşme olmadığı için etki değerlendirmesi hangi koşullarda, ne tür etkilerin meydana gelebileceği konularında tahminler yaparken, katkısalılık değerlendirmesi ise müdahalenin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirebilme potansiyeli ile ilgilenmektedir.

Bu benzerliklerden dolayı katkısalılığın etki değerlendirmesi ile birlikte ele alındığı durumlarla karşılaşılabilmektedir. Bu kapsamda, katkısalılık değerlendirmesinin mikro ve özelleşmiş bir etki değerlendirmesi olarak ifade edilebileceği düşünülmektedir.

Tablo 1.1. Katkısalılığın Unsurları ve Türleri

Katkısalılığın Unsurları	Katkısalılık Türleri
 • Dara kaybı • Sızıntı etkisi • De-plasman • İkame etkisi • Çarpan etkisi	 • Girdi katkısalılığı • Çıktı katkısalılığı • Davranışsal katkısalılık Proje katkısalılığı

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

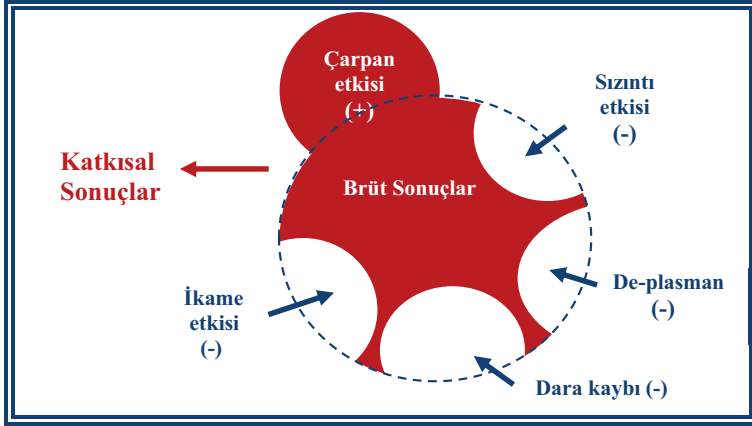
²⁸ Leeuw and Vaessen, 2009: 21

Bu şekilde genel çerçevesi ve değerlendirmedeki yeri ortaya konulan katkısallığın öncelikle unsurları detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Daha sonra değerlendirme ile odaklanılan sonuçlara göre; girdi katkısallığı, çıktı katkısallığı, davranışsal katkısallık ve proje katkısallığı şeklinde sınıflandırılabilen katkısallık türleri incelenecektir (Bkz. Tablo 1.1).

1.3. Katkısallığın Unsurları

Katkısallık; dara kaybı, de-plasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkilerinin toplamından oluşmaktadır. Şekil 1.3'te görüldüğü üzere; dara kaybı, de-plasman, sızıntı ve ikame etkileri katkısallığı azaltırken, çarpan etkisi katkısallığı artırmaktadır. Bu unsurların değerlendirilmesi ile net değişiklikler belirlenmiş olmaktadır. Aşağıda bu unsurlar ele alınmaktadır.

Şekil 1.3. Katkısallık Sonuçları

Kaynak: European Commission, EVALSED, Sourcebook, 18.06.2010

<http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/index_en.htm>

1.3.1. Dara kaybı

Katkısallığın en temel unsuru olan dara kaybı, genel olarak “müdahale olmasaydı ne olacaktı?” sorusuna cevap arayan bir kavramdır. Kamu desteği olmadan da gerçekleştirilecek olan faaliyetler için kamu kaynağının kullanılması durumunda dara kaybı meydana gelmiş olmaktadır. Bu durumda söz konusu faaliyetler sonucu elde edilen çıktılar da dara kaybı olarak adlandırılmakta ve

müdahalenin net çıktılarına dahil edilmemektedir. Faaliyetlerin veya sonuçların müdahale olmadan da gerçekleştirilebilme derecesine “dara kaybı oranı” denir.

Dara kaybı bir kamu müdahalesinin gerçek katkısının belirlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli unsurdur. Çünkü dara kaybı olduğu tespit edilen değişiklikler, müdahale olmadan da gerçekleşebilecekleri için müdahalenin etkisini yansıtmamaktadır. Ancak, dara kaybı sadece faaliyetlerin veya projelerin kamu desteğinden bağımsız olarak gerçekleşebilme durumu ile değil, destek sayesinde bu projelerin büyüklük, yer veya kapsam gibi özelliklerinde meydana gelen değişiklikleri de dikkate alarak açıklanmaktadır.

Kamu desteği olmadığı durumda yararlanıcı tarafından ancak daha küçük ölçekte gerçekleştirilebilecek olan bir proje için, tamamen katkısız denilemeyeceği gibi, tamamen dara kaybı olduğu şeklinde de yorum yapılamaz. Çünkü söz konusu proje finansal destek olmadan ancak kısmen gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca, kamu desteğinin planlanan ancak maddi sıkıntılar nedeniyle ertelenen yatırımların gerçekleştirilmesini sağlaması veya farklı bir bölgede gerçekleştirilecek olan yatırımları hedef bölgeye çekmesi de tamamen dara kaybı şeklinde yorumlanmamaktadır. Kamu desteği sayesinde yararlanıcıların proje yürütme davranışlarındaki ölçek, zamanlama ve yatırım yeri olarak özetlenebilecek alanlardaki değişiklikler *kısmi dara kaybı* olarak adlandırılmaktadır.²⁹

Diğer yandan, kamu desteği olmasa da projeler hiçbir değişiklik olmaksızın gerçekleştirilebiliyorsa *tam dara kaybı* meydana gelmiş olacaktır. Ters durumda, yani destek olmadığında projeler hiçbir şekilde gerçekleştirilemiyorsa *sıfır dara kaybı* söz konusu olacaktır.

Ekonomik, sosyal ve çevresel pek çok dinamik gösterge dara kaybını etkilemektedir. Dara kaybının belirlenmesinde en doğru başlangıç noktası, amaçlanan çıktı ve sonuçları etkilemesi muhtemel faktörlerin belirlenmesidir.³⁰ Farklı proje türlerinin amaçladığı sonuçların farklı olması gibi, onları etkileyen faktörler de farklı olabilecektir. Bu faktörler arasında gerçekleştirilen faaliyetin veya

²⁹ Lenihan and Hart, 2006:123

³⁰ UK, English Partnership, 2008:13

yatırımın karakteristiği, ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerdeki değişiklikler, sağlık, güvenlik ve hukuki konular sayılabilir.

Kutu 1.1. Dara Kaybı Fırsat Maliyeti İlişkisi

Dara kaybının “müdahale olmasaydı ne olacaktı?” sorusu, fırsat maliyeti kavramını akla getirmektedir. Fırsat maliyeti, bir şeyi elde etmek için vazgeçilen en iyi alternatif olarak tanımlanmaktadır.³¹ Başka bir ifadeyle, kaynakların belirli bir amaç için kullanılmasının fırsat maliyeti, bu kaynakların en iyi alternatif için kullanılmaması nedeniyle vazgeçilen faydalardır.³² Kamu müdahalelerinde fırsat maliyeti hem müdahaleyi uygulayan taraf, yani devlet, hem de yararlanıcılar için söz konusu olabilir. Devlet belirlediği bir kaynağı müdahale için kullanmakla, o kaynakla gerçekleştirebileceği en iyi alternatiften vazgeçme maliyetine katlanmaktadır. Diğer yandan yararlanıcı destek aldığı projesi için ayırdığı kaynak (eş-finance) ve zamanı farklı yatırımlar için de değerlendirebilecektir. Yararlanıcının vazgeçtiği alternatif yatırımlar, destek almış olduğu projenin alternatif maliyetini oluşturmaktadır.

Dara kaybı ise genel olarak yararlanıcıya ve desteklenen faaliyetlerin yararlanıcı tarafından destek olmaksızın gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğine odaklanmaktadır. Yararlanıcı müdahalesiz durumda müdahale konusu faaliyetini aynı veya farklı şekilde (ölçek, zaman, yer) gerçekleştirebileceği gibi, tamamen farklı faaliyetlere de odaklanabilir. Bu kapsamda ilk husus dara kaybıyla ikinci husus ise alternatif maliyetle ilgilidir.

Çıktı ve sonuçları etkileme gücü olan faktörler belirlendikten sonra, kamu müdahalesinin gerçekleştirilme nedeninin ortaya konulması gerekmektedir. Bu, dara kaybının genel çerçevesini çizecek ve dikkate alınması gereken diğer faktörleri belirleyecektir. Bu faktörler genel olarak şöyledir:³³

- *Kamu desteği ile gerçekleştirilen faaliyetlerin başka bir kamu kurum veya kuruluşunun yasal görev tanımları içinde yer alıp almaması:*

³¹ Ünsal, 2004:15

³² Lipsey at al, 2003:8

³³Bu faktörler OffPAT (Office of Projects, Program Advice and Training), 2005:5’ten uyarlanmıştır.

Eğer böyle bir durum varsa, müdahale olmadan da söz konusu faaliyetlerin tamamının veya bir kısmının gerçekleştirilebilme ihtimali artmaktadır.

- *Aynı hedef grupla ilgili diğer kamu kurumlarının sunduğu destekler:*

Aralarında zamanlama ve büyüklük farkı olsa da bazen birden fazla destek programı aynı grup ya da bölgeyi hedeflemiş olabilir. Bu durumda söz konusu faaliyetlerin başka destek programlarından da yararlanılarak gerçekleştirilebilme durumu incelenmelidir.

- *Müdahale olmadan da özel sektörün söz konusu faaliyetleri gerçekleştirebilme derecesi:*

Özel sektöre verilen desteklerde dikkate alınması gereklidir. Kamu desteği olmadan da aynı faaliyetleri gerçekleştirecek olan firmalar, bedavacı firmalar³⁴ (freerider firms) olarak da tanımlanabilmektedir.

- *Müdahale yapılmasına neden olan sorunun kalıcılığı:*

Sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerdeki değişikliklerin müdahalenin nedenini ortadan kaldırabilme durumu incelenmelidir. Örneğin, destek verilen bölgede ekonominin güçlenmeye başlaması yerel iş gücü için yeni iş olanakları sağlayacaktır. Bu durumda istihdam yaratma amaçlı bir müdahaleye duyulan ihtiyaç da azalacaktır.

- *Kamu müdahalesi kararı:*

Kamu müdahalesinin hedef grubunun doğru tanımlanmadığı veya piyasa başarısızlığı tespitinin hatalı olduğu durumlarda da dara kaybı ile karşılaşılabilir.

Dara kaybının belirlenmesine yönelik olarak yukarıda belirtilen faktörlerden çıkarılabilecek önemli bir husus, alternatif fon kaynaklarının sorgulanmasıdır. Farklı yollarla finanse edilebilecek projelerde dara kaybının bulunduğu söylenebilmektedir.³⁵ Aynı veya farklı kurum veya kuruluşlarca, aynı veya farklı dönemlerde aynı hedef gruba yönelik destek programları yürütülebilir. Öte yandan

³⁴ Heijs, 2003:446

³⁵ Lenihan and Hart (2004:825)'dan, Hart and Scott, 1994

banka kredisi çoğu durumda alternatif bir fon kaynağıdır. Ancak burada esas önemli nokta, yararlanıcıların bu alternatif kaynaklardan yararlanma imkanlarının olup olmadığıdır. Örneğin yeni kurulmuş bir firma ile kurumsallaşmış bir firmanın banka kredilerinden faydalanma imkanları farklı olacaktır.

Diğer yandan, hedef bölgedeki ekonomik durum ve özellikle yararlanıcıların ekonomik durumu (cirosu, karlılığı vb.) iyileştikçe, desteklenen faaliyetleri kendi imkanlarıyla gerçekleştirme, yani dara kaybına yol açma ihtimalinin yükseleceği şeklinde bir varsayım da yapılabilmektedir.

Dara kaybını etkileyen tüm bu hususlar, dara kaybının belirlenmesinde kullanılan temel sorular ve dara kaybının belirlenmesinde kullanılabilecek veri kaynakları Tablo 1.2’de özetlenmektedir.

Değerlendirmede en sık yapılan hata, kamu desteği olmadığı zaman hiçbir faaliyetin gerçekleşmeyeceğinin, yani dara kaybının olmayacağını varsayılmasıdır.³⁶ Aslında katkısallık ve dara kaybı konularını hesaba katmayan bazı geleneksel değerlendirme yaklaşımları bilinçli veya bilinçsiz olarak bu varsayımı yapmaktadır. Ancak hiçbir değişiklik olmaması pek de rastlanılan bir durum değildir.³⁷ Bu nedenle çıktı ve sonuçları etkileyen faktörler mümkün olduğu ölçüde dikkate alınarak dara kaybı belirlenmelidir.

Dara kaybı katkısallığın unsurlarından en önemlisi olmakla birlikte³⁸, tek unsuru değildir. Ancak dara kaybının tek unsur olarak ele alındığı veya diğer unsurlara ilişkin çalışmaların yapılmasının mümkün olmadığı durumlarla da karşılaşılabilir. Bu tür durumlarda dara kaybı katkısallığın tam tersi olarak yorumlanmakta, kapsam, ölçek, zamanlama ve yatırım yeri olarak genelleştirilebilecek kısmi dara kaybı faktörleri de aynı zamanda kısmi katkısallığa işaret etmektedir. Ancak bir müdahalenin katkısallığına ilişkin yorum yapılabilmesi için tüm unsurların dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen faktörler bu çalışmada kısmi katkısallık olarak değil, kısmi dara kaybı olarak ele alınmaktadır. Sadece dara kaybı dışındaki unsurların sıfır olması

³⁶ UK, English Partnership, 2008:14

³⁷ UK, English Partnership, 2008:14

³⁸ 3. Bölümde örnekleri verileceği üzere birçok çalışmada sadece bu unsur dikkate alınmıştır.

durumunda dara kaybı ve katkısallığın birbirinin tersi olarak yorumlanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 1.2. Dara Kaybının Belirlenmesi

<u>Temel sorular</u>	• Desteklenen proje müdahale olmadan da hayata geçirilebilir miydi? • Çıktıların ne kadarı müdahale olmadan da meydana gelebilirdi?
<u>Veri kaynakları</u>	• Önceki dönem değerlendirme ve araştırma sonuçları, • Hedef bölge veya grupta geçmiş dönemde meydana gelen değişiklikler, genel trendler, • Yerel politika ve stratejiler, • Yaranlanıcının görüşleri.
<u>Dara kaybını etkileyen faktörler</u>	• Hedef bölgede alternatif fon kaynaklarının/destek programlarının mevcudiyeti, • Yaranlanıcının alternatif fon kaynaklarına erişim gücü, • Hedef bölgedeki genel ekonomik durum, • Yaranlanıcının ekonomik durumu/firmanın büyüklüğü, • Projenin karakteristiği, • Ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerdeki değişiklikler, • Piyasa başarısızlığının nedeni, • Sağlık, güvenlik ve yasalarla ilgili konular, • Diğer özel veya kamu projeleri.

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:13-15'ten uyarlanmıştır.

1.3.2. Sızıntı etkisi

Çıktı ve sonuçların müdahalenin hedef grubu yerine bu grup dışında kalanlara fayda sağlaması sızıntı etkisi olarak adlandırılmaktadır.³⁹ Desteklerin belirli bir bütçe sınırı olması nedeniyle hedef grup dışındakilerin bu desteklerden faydalanması hedef grubun aleyhine işler ve arzu edilen bir durum değildir.

Destekler genellikle önceden belirlenmiş bir gruba fayda sağlamayı hedeflemektedir. Bu durumda müdahalenin amacına uygun olmayan yararlanıcıların desteklenmesi veya desteklenen projeler sonunda hedef grup dışındakilerin fayda elde etmesi durumlarında sızıntı meydana gelmiş olacaktır. Müdahalenin amacının ve hedef grubun net bir şekilde belirlenmediği durumlarda ise sızıntı etkisinden bahsetmek mümkün değildir.

³⁹ UK, English Partnership, 2008:17

Örneğin, belirli bir bölgede işsizliğin azaltılması için geliştirilen bir program sayesinde iş sahibi olanlardan bazıları, başka yerde ikamet etmelerine rağmen müdahaleden faydalanmış olabilir. Belirli bir yaş grubundaki işsizler hedeflenmişken, yaşı daha büyük veya daha küçük olanların da faydalanması yine sızıntı etkisine örnektir. Bu gibi durumlarda sızıntı olarak değerlendirilen çıktı ve sonuçlar müdahalenin toplam çıktı ve sonuçlarının arasında yer almamalıdır. Ancak bölge veya yaş grubu gibi belirli bir hedef grubu olmayan müdahalelerde sızıntı etkisinden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Sızıntı etkisinin olmayacağı veya düşük olacağı başka bir durum da başvuruların uygunluk kriterlerinin çok net bir şekilde belirlendiği durumdur. Yukarıdaki örnekten hareketle, yaş ve ikamet yeri gibi bilgiler başvuru sırasında alınır ve uygun olmayanlar destekten yararlanamazsa sızıntı etkisi ile karşılaşılma olasılığı daha düşük olacaktır. Ancak bazı projeler uygunluk kriterlerini taşımasına rağmen meydana getirdiği sonuçlar nedeniyle sızıntı etkisine yol açabilmektedir. Bu nedenle uygunluk kriterlerinin net olduğu durumlarda da sızıntı etkisinin araştırılmasında fayda görülmektedir.

Programlama safhasında hedef bölgenin ihtiyaç ve potansiyelleri ne kadar iyi tespit edilmişse sızıntı etkisi de o kadar az olacaktır. Örneğin hedef bölge, müdahale sonucunda yaratılan işlerde çalışabilecek nitelikte işgücüne sahip değilse, bu işlerde hedef bölge dışında ikamet eden kişiler istihdam edilecektir. Hedef bölgedeki işsizler için bir çözüm getirilememiş olacaktır. Hedef bölgedeki işgücünün potansiyeli önceden biliniyor ise, müdahaleye teknik eğitimlerin dahil edilmesiyle hedef bölgedeki işgücünün nitelikleri artırılarak başka bölgelerden işgücü çekilmesinin önüne geçilebilir. Ayrıca yaratılan işlerin niteliği de sızıntıyı etkileyen bir faktördür. Ağır çalışma koşulları ve düşük ücret sağlayan işler için hedef bölge dışından çok fazla talep olmayacaktır. Diğer yandan, hedef bölgede ekonomi iyi durumda ise ve yine hedef bölgede programın sunduğu avantajlardan yararlanabilecek firma veya kişi sayısı az ise sızıntı oranı yüksek olacaktır. Sızıntı etkisinin oluşmasında öne çıkan bu faktörler ve sızıntı etkisinin belirlenmesine ilişkin özet bilgiler Tablo 1.3'te yer almaktadır.

Tablo 1.3. Sızıntı Etkisinin Belirlenmesi

<u><i>Temel sorular</i></u>	• Hedef grup kimlerden oluşmaktadır? • Elde edilen sonuç veya çıktılar hedef grup yerine başkalarına fayda sağladı mı? Sağladıysa ne kadar?
<u><i>Veri kaynakları</i></u>	• Daha önceki projelere dair yapılan değerlendirmelerin sonuçları, • Yerel iş anketleri, • Proje dokümanları, • Yerel paydaşlarla görüşmeler, • Yararlanıcılarla görüşmeler.
<u><i>Sızıntı etkisini etkileyen faktörler</i></u>	• Çıktıların hedef grup için ve hedef grup ya da bölge dışındakiler için ne kadar ulaşılabilir olduğu, • Çıktıların özellikleri, • Hedef bölgedeki genel ekonomik durum.

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:17-20'den uyarlanmıştır.

Sızıntıların belirlenmesi sadece katkısallığın değerlendirilmesine değil, aynı zamanda bir sonraki dönemde verilecek olan desteklerin programlanmasına da önemli bir girdi oluşturmaktadır. Çünkü sızıntıların büyük bir kısmı program tasarımındaki veya proje seçim kriterlerindeki hatalardan kaynaklanmaktadır. Sızıntıların tespiti ile program tasarımındaki hatalar da ortaya çıkarılmış olmaktadır.

Sızıntı etkisi bölgesel ve ulusal ölçekte farklılık arz edebilen az sayıdaki değerlendirme kriterinden biridir. Çünkü ulusal ölçekte uygulanan müdahalelere ilişkin değerlendirme çalışmalarında genellikle sızıntı etkisi dikkate alınmamaktadır. Elde edilen çıktılar ulusal fayda olarak nitelendirilmekte, bunların nerede gerçekleştiği önem taşımamaktadır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere sızıntı etkisi sadece mekana ilişkin değildir. Bu nedenle, değerlendirilmekte olan müdahalenin konusuna göre önemi değişmekle birlikte, sızıntı etkisinin hem ulusal hem de bölgesel ölçekli müdahalelerde dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

1.3.3. De-plasman

De-plasman⁴⁰ müdahale ile elde edilen çıktı ve sonuçların, başka bir yerdeki çıktı ve sonuçları azaltma derecesidir.⁴¹ Müdahalenin toplam etkisi hesaplanırken

⁴⁰ De-plasman kavramı bazen dışlama (crowding out) ile karıştırılabilmektedir. Oysa ki de-plasman bir kamu müdahalesinin benzer faaliyet/firma üzerindeki etkisiyle ilgilenirken, dışlama müdahale sonucu gerçekleşen makro ekonomik etkilerle ilgilidir.

⁴¹ UK Department of Trade and Industry, 2006:17

böyle bir etkiye neden olan çıktı ve sonuçların toplama dahil edilmemesi gerekmektedir.

Müdahale, hedef bölgedeki destek almayan yerel firmaların pazar payını azaltıyorsa, işçi veya arsa gibi yerel kaynakları o firmalardan alıyorsa de-plasmana neden oluyor demektir. Böyle bir durumda hedef bölgedeki toplam etki azalabilir, hatta sıfır veya negatif olabilir. Örneğin yerel bir firma kapasite artışı için verilen desteklerden yararlanarak yerel rakiplerinin önüne geçebilir ve bu durum rakip firmaların iş ve işçi kaybetmelerine yol açabilir. Benzer şekilde, destekten faydalanan firma, vasıflı işçi gibi kıt olan yerel kaynakları kendinde toplayabilir veya ücretlerinin artmasına neden olabilir.

Görüldüğü üzere de-plasman daha çok özel sektöre verilen desteklerde ön plana çıkmaktadır. Ancak de-plasmanın başka örnekleri de bulunmaktadır. Bir suç önleme programının hedef bölgede suç oranını azaltırken başka bir bölgede artmasına neden olması de-plasmana işaret etmektedir.⁴² Ya da yeni açılan bir sağlık merkezi mevcut merkezlerin müşteri kaybetmesine ve kapanmasına neden olabilir.

Özel sektör desteklerine ilişkin yapılan araştırmalar neticesinde de-plasman ile ilgili şu genellemeler yapılabilmektedir:

- “Desteklenen firmaların ürünleri uluslararası pazardan çok iç pazarda (yerel/ulusal) satılıyorsa de-plasman oranı artacaktır.
- Desteklenen firmaların rakipleri yabancı firmalardan çok ulusal (yerel) firmalarsa de-plasman oranı artacaktır.
- Desteğin kapsadığı coğrafi alan büyüdükçe de-plasman oranı artacaktır.”⁴³

Örneğin, destek alan firmanın yerel rakiplerinin az olması bu firmanın pazar payı artışından etkilenecek olan rakiplerinin de az olduğuna işaret etmektedir. Desteğin kapsadığı alanın büyümesi ise, verilen desteklerin büyüklüğüne de bağlı olarak, etkilenecek firma sayısının daha fazla olmasına neden olacaktır.

⁴² UK, English Partnership, 2008:21

⁴³ Lenihan, 1999:316

Tablo 1.4. De-plasmanın Belirlenmesi

<u>Temel sorular</u>	• Proje nedeniyle hedef grup veya bölgede mevcut faaliyet düzeyinde bir azalma meydana geldi mi?
<u>Veri kaynakları</u>	• İlgili yerel pazarlara ait analizler, • Yerel rekabete dair yapılmış çalışmalar (hangi sektörlerde hangi rakip firmaların olduğu gibi), • Daha önceki projelerin değerlendirme sonuçları, • Yararlanıcı ile görüşmeler, • Rakip firmalarla görüşmeler, • Ticaret ve Sanayi Odaları ile görüşmeler.
<u>De-plasmanı etkileyen faktörler</u>	• Yapılan faaliyetin özellikleri, • Faaliyet gösterilen pazar, • Pazardaki genel durum, • Rakip firmaların özellikleri.

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:21-22'den uyarlanmıştır.

Bu hususlardan anlaşılacağı üzere, de-plasmanın belirlenmesinde desteklenen firmaların faaliyet gösterdikleri sektör ve pazara dair araştırmalar yapılması gerekmektedir (Bkz. Tablo 1.4). Bu kapsamda, sektördeki rekabet durumu araştırılmalı, mümkün olduğu ölçüde rakip firmalardan geri bildirimler alınarak, verilen desteklerin olumsuz bir etki yaratıp yaratmadığı ortaya çıkarılmalıdır.

1.3.4. İkame etkisi

Kamu desteğinin avantajından yararlanabilmek için yararlanıcıların mevcut faaliyetlerinin yerine benzer başka bir faaliyeti gerçekleştirmeleri ikame etkisi olarak adlandırılmaktadır. İkame etkisi katkısallığın oldukça özelleşmiş bir unsuru olup, de-plasman unsurunun içinde değerlendirildiği çalışmalar da bulunmaktadır.

İkame etkisine en çok istihdam desteklerinde rastlanmaktadır. Yararlanıcıların vergi indiriminden yararlanmak için bir işçiyi işten çıkarıp yerine başkasını istihdam etmeleri ikame etkisine örnek olarak verilebilir. Böyle bir durumda gerçek bir etkiden söz etmek mümkün olmayacaktır.

İkame etkisi, bazı kaynaklarda firmaların yatırımlarını kendi kaynakları yerine kamu desteği ile finanse etmeleri, kendi kaynaklarını kamu kaynağı ile ikame etmeleri olarak da tanımlanabilmektedir.⁴⁴ Ancak bu durum, esas olarak dara kaybı içinde ele alınmaktadır.

⁴⁴ Heijs, 2003:448

İkame etkisinin belirlenmesinde genel olarak yararlanıcılar ve istihdama ilişkin kayıtlardan yararlanılmaktadır. Bu sayede çalışan kişilerdeki değişiklikler görülebilmekte ve ikame durumunun oluşup oluşmadığı tespit edilmektedir.

Diğer yandan, ikame etkisinin yararlanıcılar üzerindeki kontrol ve onlar hakkındaki bilgi düzeyi ile sıkı bir ilişkisi bulunduğu söylenebilir. Özellikle desteklenecek projelerin seçimi aşamasında yararlanıcılar üzerindeki kontrol azaldıkça, ikame olasılığı artacaktır. Bu nedenle başvuru sırasında mümkün olduğu ölçüde geçmiş bilgilerin de istenmesi ve başvuruların dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Desteklenen faaliyetin özellikleri de ikame derecesini etkilemektedir. Örneğin teknik bilgi gerektirmeyen alanlarda istihdam için verilen desteklerde, çalışanların ikame edilmesi daha kolay olacaktır. İkame etkisine ilişkin bu hususlar Tablo 1.5’te özetlenmektedir.

Tablo 1.5. İkame Etkisinin Belirlenmesi

<u><i>Temel sorular</i></u>	• Yararlanıcılar finansman desteğinden faydalanabilmek için mevcut bazı faaliyetlerini destek kapsamına giren faaliyetlerle ikame etti mi?
<u><i>Veri kaynakları</i></u>	• İstihdama ilişkin yerel analizler, • Daha önceki projelerin değerlendirme sonuçları, • Yararlanıcı ile görüşmeler.
<u><i>İkame etkisini etkileyen faktörler</i></u>	• Yapılan faaliyetin özellikleri, • Yararlanıcılar üzerindeki kontrolün derecesi.

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:23’ten uyarlanmıştır.

1.3.5. Çarpan etkisi

Dolaylı etki⁴⁵ olarak da adlandırılan çarpan etkisi ekonomik, sosyal veya çevresel anlamda geniş çaplı etkileri ifade etmektedir. Müdahale sonucunda artan yerel gelir ve artan ara ürün harcamaları ile ilişkili olarak istihdam ve gelir artışı gibi daha büyük ekonomik sonuçlar yaratılmasıdır. Hesaplanması kolay olmamakla birlikte, bir müdahaleye karar verilirken veya bir müdahalenin sonuçları

⁴⁵ European Commission, 2007a:12

değerlendirilirken çarpan etkisinin hesaba katılması meydana gelen veya amaçlanan sonuçların derinliğini ortaya koymaktadır.

Çarpan etkisini, gelir etkisi ve tedarikçi etkisi olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür.

Gelir etkisi: Müdahale sonucunda artan istihdam, yerel gelirden artışa neden olmakta, bu da yerel mal ve hizmet talebini artırarak döngüsel olarak yeni iş olanaklarının doğmasını sağlamaktadır. Gelir çarpanının hesaplanmasında öncelikle istihdam artışı hesaplanmalıdır. Daha sonra ücretlere ilişkin veriler elde edilmeli ve gelir artışı ile gelirin hedef bölgede harcanma derecesine ilişkin tahminlerde bulunulmalıdır. Bu tür çalışmalar oldukça karmaşık ve zaman alıcı olduğundan, birçok araştırmacı gelir etkisine ilişkin daha önceki çalışmaların sonuçlarını kullanmayı tercih etmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından Yapısal Fonların⁴⁶ KOBİ'ler üzerinde yarattığı etkiler ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda, gelir çarpanının yerel düzeyde 0,10 civarında olduğu kabul edilmektedir.⁴⁷

Tedarikçi etkisi (bağlantı-linkage): Tedarik zincirindeki bağlantılar kapsamında geri ve ileri yönlü olmak üzere iki tür tedarikçi etkisinden bahsetmek mümkündür. Geri yönlü tedarikçi etkisi, destek alan firmaların satışlarının artmasının, tedarikçilerin mal ve hizmetlerine olan talebin de artmasına neden olması ile meydana gelmektedir. Örneğin bir firmanın pazarlama konusunda almış olduğu kamu desteği ile satışlarının artması, tedarikçi firmanın da satışlarının artması ile sonuçlanabilir. Hatta tedarikçi firmanın artan talebi karşılayabilmek için yeni eleman istihdam etmek durumunda kalmasına neden olabilir.

Desteklenen firmaların ürünlerinin ara ürün olarak kullanıldığı durumlarda da ileri yönlü tedarikçi etkisinden söz edilebilir. Üretilen ara ürünlerin maliyet düşüşüne bağlı olarak fiyatlarının düşmesi, ürünlerde çeşit veya kalite artışı olması, nihai ürünün ve bu ürünün satışlarını etkileyecektir.

⁴⁶ Yapısal Fonlar, Uyum Fonu ile birlikte bölgeler ve üye devletler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı hedefleyen AB bölgesel politikasının finansal enstrümanlarıdır. (European Union, Europa, Glossary, 08.10.2010 <http://europa.eu/scadplus/structural_cohesion_fund_en.htm>)

⁴⁷ European Commission, 2007a:13

Tedarikçi etkisinin hesaplanması da oldukça zor ve kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Destek alan firmaların yerel tedarikçilerle olan bağlantısı, meydana gelen taleplerin katkısız olup olmadığı gibi konular araştırılmalıdır. Avrupa Komisyonu tarafından bu güne kadar yapılan çalışmalara göre tedarik çarpanı tahminleri yerel düzeyde 0,05 ile 0,10 arasında değişmektedir.⁴⁸

Diğer yandan genellikle iki çarpan etkisi birlikte ele alınmaktadır. Birleşik çarpan diyebileceğimiz bu oran aşağıda görüldüğü üzere gelir ve tedarikçi etkisinin toplanması sonucu elde edilmektedir.

$$\text{Birleşik Çarpan} = 1 + \text{gelir çarpanı} + \text{tedarik çarpanı}$$

Tablo 1.6. Çarpan Etkisinin Belirlenmesi

<u><i>Temel sorular</i></u>	• Proje sonucunda yararlanıcıların ürünlerine/faaliyetlerine olan talepte artış oldu mu? • Talep artışı olduysa, artan talebi karşılayabilmek için yararlanıcıların da tedarik talebinde artış oldu mu? • Yararlanıcıların çalışan sayısı arttı mı? • Çalışanlara ödenen ücret ve/veya primlerde artış oldu mu?
<u><i>Veri kaynakları</i></u>	• Yerel harcama ve tüketime dair anket ve analiz çalışmaları, • Yararlanıcı ile görüşmeler, • Tedarikçi firmalarla görüşmeler, • Önceki dönemlere ait değerlendirme sonuçları.
<u><i>Çarpan etkisini etkileyen faktörler</i></u>	• Tedarik zincirinin varlığı, uzunluğu, • Destek sonucu oluşan katkısız gelirin hedef bölgede harcanma oranı.

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:24-25'ten uyarlanmıştır.

Genel olarak destek alan firmanın ürettiği mal veya hizmetin özelliği, meydana getireceği çarpan etkisi açısından önem taşımaktadır. Örneğin, müdahale bölgesinde üretilmeyen veya ileri teknoloji gerektirmesi nedeniyle sadece gelişmiş bölgelerde üretilen bazı ara malların kullanılması, müdahale bölgesinde geri yönlü tedarikçi etkisi yaratmayacak veya sınırlı oranda yaratacaktır. Ayrıca artan gelirin bölge dışında harcanıyor olması da gelir etkisini azaltan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda çarpan etkisinin belirlenmesine dair hususlar Tablo 1.6'da özetlenmektedir.

⁴⁸ European Commission, 2007a:13

Dara kaybı, de-plasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkileri şeklindeki katkısallık unsurları detaylı bir şekilde incelendikten sonra, aşağıda değerlendirmenin odak noktasına göre sınıflandırılan katkısallık türleri ele alınacaktır.

1.4. Katkısallık Türleri

Değerlendirme çalışmalarının zamanlaması müdahale sonucunda meydana gelen sonuç ve faydaların belirlenebilmesi ve o müdahaleye atfedilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Proje tamamlandıktan hemen sonra bazı faydalar ve etkiler henüz ortaya çıkmamış olacaktır. Ancak zaman geçtikçe fayda ve sonuçların o projeden mi kaynaklandığının belirlenmesi de giderek zorlaşacaktır. Ayrıca uzun zaman geçtikçe, söz konusu faydaların ortadan kaybolma riski de bulunmaktadır. Bu nedenle genellikle daha kolay ölçülebilen çıktıların, ticari başarı gibi daha zor ölçülecek sonuç ve etkilere neden olacağı varsayılmaktadır.⁴⁹ Bu doğrultuda çoğu değerlendirme çalışmasında girdi ve çıktılar dikkate alınmaktadır.

Katkısallık değerlendirmesinde de etki ve sonuçlardan çok girdi ve çıktılara odaklanılmaktadır. Diğer yandan ara sonuç ve etki olarak nitelendirilebilecek, yararlanıcının iş yapma şeklindeki değişiklikler de katkısallık değerlendirmesinde dikkate alınmaya başlanmıştır. Uygulanan birçok politikada sonuçların görülmesinin zaman alması ve işbirliği gibi daha soyut çıktıların öneminin fark edilmesi ile davranışsal değişiklikler ve öğrenme gibi sonuçlar da katkısallık değerlendirmesinde yer bulmaya başlamıştır.

Bu kapsamda, katkısallık genel olarak, girdi ve çıktı katkısallıkları ile davranışsal katkısallık olmak üzere üç türde ele alınmaktadır.⁵⁰ Ayrıca bu üç katkısallık türünün ortak yanlarını kendinde toplayan proje katkısallığı da bu sınıflandırmaya dahil edilmekte ve kamu desteği olmadan projenin yapılıp yapılmayacağı sorusuna cevap aramaktadır.⁵¹ Müdahalelerin yararlanıcılar üzerinde meydana getirdiği öğrenme etkilerini ayrı bir katkısallık türü olarak ele alan araştırmacılar da bulunmaktadır.⁵²

⁴⁹ Davenport at al, 1998:56

⁵⁰ Davenport at al, 1998:56

⁵¹ Davenport at al, 1998; Falk, 2004:3

⁵² Falk 2007:668'den Bach and Matt, 2002

Bu tez kapsamında da katısallık değerlendirmesi; girdi katısallığı, çıktı katısallığı, davranışsal katısallık ve bunları kapsayıcı nitelikte olan proje katısallığı şeklinde ele alınacaktır.

1.4.1. Girdi katısallığı

Girdi katısallığı adından da anlaşılacağı üzere girdilerle ilgilenmektedir. Yatırımların en önemli girdisi finansal girdiler olduğu için, girdi katısallığında destek konusu alanda gerçekleştirilen yatırım byklğindeki değişiklik araştırılmaktadır. Bu nedenle girdi katısallığına *finansal katısallık* da denilmektedir.⁵³

Girdi katısallığında mali desteklerin yararlanıcıların kendi kaynaklarının yerine mi, yoksa onları tamamlayıcı olarak mı kullanıldığı incelenmektedir.⁵⁴ Verilen desteklerin katısal olabilmesi için destek sayesinde, destek konusu alanda geçmiş dönemlere göre daha büyük tutarda yatırım gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Ancak bu artan yatırım miktarının sadece destekten kaynaklanmıyor olması, faydalanıcının da söz konusu yatırım için geçmiş dönemlere eşit veya ondan daha fazla kaynak ayırıyor olması gerekmektedir.⁵⁵

KOBİ'lere Ar-Ge konusunda sağlanan finansman desteklerinden örnek verilecek olursa; mali desteğe karşılık, firmanın da en azından bir önceki sene yaptığı Ar-Ge harcamasına eşit tutarda harcama yapıp yapmadığı araştırılmaktadır. Çünkü verilen desteklerin katısallığı, firmanın zaten yapmakta olduğu faaliyetlerine devam ediyordur olması ile doğrulanmaktadır.

Girdi katısallığından bahsedilebilecek bir diğer durum da desteklerin bu destekler olmadan gerekleşemeyecek yatırımlar için verilmiş olduğu durumdur. Örneğin destek konusu faaliyetlere ayıracak kaynağı bulunmayan veya bu tür faaliyetleri öncelikleri arasına almamış olan küçük ölçekli veya yeni kurulan firmalar, kamu desteği ile aksi takdirde gerçekleştiremeyecekleri bir yatırımı gerçekleştirmiş olabilirler. Firmalar bu durumda da kamu desteğini kendi kaynakları yerine kullanmış sayılmazlar ve aldıkları destek katısal kabul edilir.

⁵³ Heijs, 2003:446-447

⁵⁴ OECD, 2006:12

⁵⁵ Knockaert and Spithoven, 2009:3

Girdi katkısallığı bir kamu müdahalesinin yerinde olduğunu göstermede yeterli olamamaktadır. Çünkü sadece girdilerin katkısallığının ölçülmesiyle, yapılan yatırımın yararlanıcının faaliyetlerinde meydana getirdiği değişiklikler, yeni ürünler veya hizmetler üretilmesi, firmanın pazar payının artması gibi sonuçlar dikkate alınmış olmamaktadır.

1.4.2. Çıktı katkısallığı

Çıktı katkısallığı ile elde edilen çıktı ve sonuçların ne kadarının katkısallık olduğu araştırılmaktadır.⁵⁶ Sorulması gereken ana soru “*Müdahale olmasaydı da aynı çıktıları elde edecek miydik?*” sorusudur.⁵⁷

Bu sorunun cevaplanmasının yanında önemli ve zor olan başka bir konu da araştırılacak çıktıların belirlenmesidir. Bir projenin eğitim ve araştırma faaliyetleri gibi kısa vadede kolaylıkla görülebilen çıktıları olduğu gibi patentlerin alınması, yeni ürünlerin üretilmesi, satışların artması gibi daha uzun vadede kendini gösterecek sonuçları da olmaktadır. Ancak uzun vadeli sonuçların katkısallık olup olmadığının araştırılması hayli zorlaşmaktadır. Bu nedenle genellikle kısa vadeli çıktıların odaklanılmaktadır.

Diğer yandan, proje sonucunda somut çıktıların yanı sıra yeni teknolojilerle tanışılması, işbirliğinin geliştirilmesi, deneyim kazanılması gibi etkisini uzun vadede gösterecek daha soyut sonuçlar da elde edilebilmektedir. Projeler başlangıçta hedeflenen somut çıktılarına tam olarak ulaşamamış olsalar da, müdahale olmadan elde edemeyecekleri deneyimleri kazanmış olabilirler. Çıktı katkısallığı bu tür sonuçları dikkate almamaktadır. Soyut değişikliklerin de katkısallık değerlendirilmesine dahil edilmesi için çıktı katkısallığının kapsamı genişletilmiş ve davranışsal katkısallık kavramı ortaya çıkmıştır.

1.4.3. Davranışsal katkısallık

Mali destek olmadan projelerini hayata geçirebileceklerini belirten yararlanıcıların da proje uygulamalarında destek sayesinde bazı değişiklikler

⁵⁶ Falk, 2007:667

⁵⁷ Hyvarinen and Rautiainen, 2007:207

meydana gelmektedir. Projelerin daha hızlı hayata geçirilmesi, daha büyük ölçekte proje uygulanması veya daha fazla işbirliği içinde bulunulması şekillerinde ortaya çıkabilen bu ve benzeri değişikliklerin hepsi davranışsal katkısallık kavramı ile açıklanmaktadır.⁵⁸ Bu kapsamda davranışsal katkısallık, kamu müdahalesi sonucunda yararlanıcının iş yapma davranışında meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanabilir.

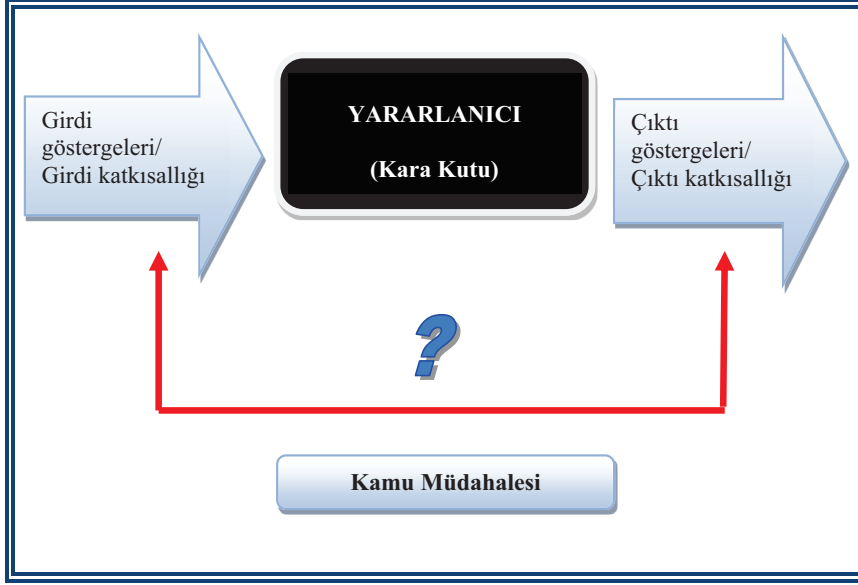
Davranışsal katkısallık, amaçlara ulaşma yolundaki ara sonuçları kısmi dara kaybını dikkate alarak değerlendirmektedir. Buradaki fark kısmi dara kaybında bardağın boş kısmının, davranışsal katkısallıkta ise bardağın dolu kısmının dikkate alınmasıdır.

Ayrıca davranışsal katkısallığın öğrenme etkisini de içine alan, kısmi dara kaybindan daha geniş bir boyutu da bulunmaktadır. Ayrı bir katkısallık türü olarak da ele alınabilen öğrenme etkisi ile firmanın yeni bir faaliyet alanına girmesi, iş süreçlerini değiştirmesi veya firmanın sahip olduğu yetkinliğin artırılması gibi öğrenme ile ilgili değişiklikler dikkate alınmaktadır. Proje hazırlama ve uygulama kapasitesinin artması, projelerin hayata geçirilebilmesi için alternatif fon kaynaklarının fark edilmesi, diğer firmalarla, kamu kurum veya kuruluşlarıyla işbirliğinin artması ve yeni teknolojilerin kullanılmaya başlaması da müdahalelerin yararlanıcılar üzerinde yarattığı öğrenme etkileri arasında sayılabilir. Katkısallığın bu boyutunda önemli olan kamu desteğinin yararlanıcıların öğrenme kapasitesini artırıp arttırmadığıdır. Çünkü artan öğrenme kapasitesi ileride müdahale ile amaçlanan sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Müdahalelerin etkileri sadece girdi ve çıktı şeklinde ifade edildiğinde, amaçlanan çıktı ve sonuçlar elde edilinceye kadar, yararlanıcılar değerlendiriciler için birer “kara kutu”dan ibaret olacaktır (Bkz. Şekil 1.4). Sonuçlara ulaşılması zaman aldığından, sadece girdi-çıktı varsayımları ile amaçlara ulaşma derecesi hakkında tahminlerde bulunulabilecektir. Ara ürün olarak da ifade edilebilecek olan davranışsal değişiklikler, yararlanıcıların amaçladıkları sonuçlara ulaşma dereceleri hakkında daha somut fikirler vermekte ve kara kutuları açmaktadır.

⁵⁸ Georghiou, 1999:77

Şekil 1.4. Yararlanıcı Kara Kutusu

Kaynak: Steurs and Falk, 2009:3

Benzer şekilde, müdahale sonucu oluşan çıktı ve sonuçlar buz dağının görünen kısmına da benzetilebilir. Satışların artması, maliyet düşüşleri gibi görünen sonuçlara genellikle ulaşılabilmekte, fakat bu sonuçlara katkı sağlayan pek çok dolaylı etki hakkında fikir yürütülememektedir. Teknoloji transferi, kurumsal gelişme ve insan kaynakları konularında sağlanan faydalar buz dağının görünmeyen kısımlarıdır. Yaratılan tüm değerleri ortaya çıkarmak ve ölçmek için en iyi olanı buz dağını tersine çevirmektir.⁵⁹

Günümüzde davranışsal katkısallık perspektifi birçok OECD ülkesi tarafından kabul görmekte ve özellikle Ar-Ge projelerine verilen desteklerin ekonomiye olan etkilerinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Müdahale sonucu oluşan etkilerin daha dar kapsamlı girdi-çıktı gözlüğü yerine, davranışsal katkısallık bakış açısından bakıldığında daha iyi açıklanabileceği OECD tarafından benimsenmiş bir prensiptir.⁶⁰

⁵⁹ Georghiou, 2007:752

⁶⁰ OECD, 2006:34

Sonuç olarak, değerlendirme çalışmalarında davranışsal boyutun dikkate alınması, yapılan yatırım ile sarf edilen çabalara karşılık meydana gelen tüm değişikliklerin dikkate alınmasına olanak tanımaktadır.

1.4.4. Proje katkısallığı

Desteklenen projelerin amaçladıkları değişiklikleri yaratabilme derecesi ile bu projelerin destek olmadan da gerçekleşip gerçekleşemeyeceği sorularına proje katkısallığı adı altında cevap aranmaktadır. Bu sorular tüm katkısallık türlerinin belirlenmesinde kullanılan temel sorulardır. Bu nedenle proje katkısallığı diğer katkısallık türlerini de kapsamakta ve katkısallığın özünü oluşturmaktadır.

Proje katkısallığı artan yatırım tutarı veya ortaya çıkan sonuçların yerine bir bütün olarak projenin katkısallığı ile ilgilenmektedir. Yararlanıcıların ve projelerin özellikleri, hedef grup ve özellikle özel sektöre verilen desteklerde rekabet durumu gibi faktörler dikkate alınarak, yani katkısallığın unsurları araştırılarak, müdahalenin katkısallık derecesi belirlenmektedir. Uygulama sonrası yapılan değerlendirmelerde proje katkısallığının, çıktı katkısallığı ile desteklenmesinin faydalı olduğu düşünülmektedir. Proje katkısallığı uygulama öncesinde değerlendirildiğinde ise uygulanması planlanan müdahalenin fark yaratabilme derecesini göstererek, uygulama kararının verilmesine ilişkin önemli girdi sağlamaktadır.

Katkısallığın zaman içerisindeki gelişimini de yansıtan katkısallığın türleri ortaya konulduktan sonra, katkısallığın unsurları veya türleri arasında yer alması da katkısallıkla ilişkilendirilen stratejik önem konusu aşağıda ele alınacaktır.

1.5. Katkısallık ve Stratejik Önem

Müdahalelerin katkısallığına ilişkin bir diğer konu da önemsiz faaliyetlere destek verilmesi problemidir. Bazı araştırmacılar, yararlanıcıların kendileri için çok gerekli olmayan projeleri kamu desteği ile gerçekleştirdiklerini, önemli projeleri zaten kendi kaynaklarıyla gerçekleştirdiklerini dile getirmektedir.⁶¹ Ayrıca bu tür programlarda yer almanın gelecekte daha fazla fon elde etmelerini sağlayacağını

⁶¹ Luukkonen, 2000:713-714'den Quintas and Guy, 1995

düşünen yararlanıcılar da kendileri için çok önemli olmayan projeleri uygulayabilmektedir.⁶²

Kamu desteği olmadan da yararlanıcı tarafından gerçekleştirilebilecek olan (katkısalılığı düşük olan) bir proje, yararlanıcı için stratejik öneme sahip ise Tablo 1.7'deki 2. kategoride gösterilen *ikame* durumu oluşmuş olacaktır. 3. kategoride gösterilen *önemsiz proje*, kamu desteği olmadan gerçekleştirilmeyecek (katkısalılığı yüksek), ancak yararlanıcı için stratejik öneme sahip olmayan projeleri ifade etmektedir. 4. kategori olan *marjinal* durum, yararlanıcı tarafından zaten gerçekleştirilecek olan olağan faaliyetleri, katkısalılığın ve stratejik önemin düşük olduğu durumu ifade etmektedir. 1. kategoride yer alan *ideal durum* ise firma için stratejik öneme sahip olan, fakat kamu desteği olmadan gerçekleştirilemeyecek olan projeler için kullanılmaktadır. İdeal durumda yararlanıcı kendisi için stratejik önemi olan faaliyetleri bilmekte; fakat belirsizlik, yüksek risk veya maliyetler nedeniyle söz konusu faaliyeti gerçekleştirememektedir. Böyle bir durumda kamu müdahalesinin katkısalılık derecesi de maksimum olacaktır.

Tablo 1.7. Katkısalılık ve Stratejik Önem

Stratejik Önem	Katkısalılık	
	Yüksek	Düşük
Yüksek	1 (İdeal durum)	2 (İkame)
Düşük	3 (Önemsiz proje)	4 (Marjinal proje)

Kaynak: Luukkonen, 2000:714

Sonuç olarak kamu müdahalelerinin katkısalılığı değerlendirilirken, projelerin firmalar için öneminin de dikkate alınması faydalı görülmektedir. Özellikle *önemsiz proje* durumunun belirlenmesi daha sonraki uygulamalar için önemli bir geri bildirim olmakta, destek programlarının planlanması ve uygulanmasında karşılaşılan hatalara dikkati çekmektedir.

⁶² Luukkonen, 2000:714

1.6. Bölüm Değerlendirmesi

Katkısallık, bu güne kadar gerçekleştirilen çalışmalarda bazen bir değerlendirme kriteri olarak, bazen etki değerlendirmesi ile birlikte, bazen de ayrı bir değerlendirme çalışması olarak ele alınmıştır. Bu tez kapsamında ise katkısallık, bir müdahalenin her aşamasında dikkate alınabilecek bir değerlendirme türü olarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu durum, katkısallık değerlendirmesinin diğer değerlendirme çeşitlerine alternatif olarak görüldüğü anlamına gelmemektedir. Aksine, yapılacak olan değerlendirmenin amacına göre farklı değerlendirme tür ve yöntemlerinin birbirini tamamlayıcı bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Diğer yandan, literatürde katkısallığın türlerini ve unsurlarını birlikte ele alan çalışmalar olduğu gibi, yalnızca türlerini veya unsurlarını dikkate alan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında ise katkısallığın unsurları ve türleri bir değerlendirme bütünü içinde ele alınmaktadır.

Katkısallık türlerine ilişkin yapılan açıklamalardan da görüldüğü üzere, katkısallığın birbirinden kesin olarak ayrılmış türleri bulunmamaktadır. Bu durum katkısallığın sınıflandırılmasında karışıklığa yol açmaktadır. Proje katkısallığı kapsamında değerlendirilebilecek diğer katkısallık türlerinin, katkısallığın zaman içerisindeki gelişimini yansıttığı düşünülmektedir. Genel olarak değerlendirme çalışmalarında odak noktasının girdilerden çıktı, sonuç ve etkilere doğru geliştiği söylenebilir. Katkısallık değerlendirmesinde de durum bu şeklide olmuştur. Ancak sonuçların ve etkilerin ortaya çıkmasının zaman alması ara sonuçların da dikkate alınmasını gerektirmiş, bu ihtiyaç da davranışsal katkısallığı ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda girdi, çıktı veya proje katkısallıklarında da davranışsal boyutun dikkate alınmasıyla daha gerçekçi değerlendirmeler yapılabilir. Ayrıca, katkısallığın literatürde genel olarak dara kaybı çerçevesinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Ancak katkısallığın diğer unsurlarının da değerlendirmeye dahil edilmesi gerekmektedir.

Katkısallıkla ilgili bir diğer önemli husus da, yararlanıcıların müdahale olmadan gerçekleştiremeyecekleri faaliyetlerin desteklenmesi amaçlanırken, aslında onlar için çok da önemli olmayan faaliyetlere destek verilmesidir. Kamu

desteklerinden azami fayda elde edilebilmesi için katkısallığı ve önemi yüksek projelerin desteklenmesi gerekmektedir.

2. KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İlk bölümde ayrı ayrı ele alınan katkısallığın unsurları ve türleri, bu bölümde bir değerlendirme çerçevesi içinde incelenecektir. Bu kapsamda, öncelikle katkısallık unsurlarının anlamlı bir bütün halinde nasıl değerlendirileceği ele alınacaktır. Katkısallığın unsurlarının, değerlendirilecek olan müdahale ve odaklanılacak olan katkısallık türüne göre kullanılabilme durumları netleştirilecektir. Daha sonra katkısallık değerlendirmesinin, değerlendirmeye dair verilen karardan, değerlendirme ile elde edilen sonuçların analizine kadar bütün süreçleri içerecek şekilde nasıl planlanacağı ele alınacaktır.

2.1. Değerlendirmede Katkısallık Unsurlarının Kullanılması

Katkısallığın değerlendirilmesinde öncelikle değerlendirmenin odak noktasına, yani hangi katkısallık türünün araştırılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Değerlendirmede sadece tek bir katkısallık türüne odaklanılabileceği gibi tüm katkısallık türleri de değerlendirilebilir. Ancak Tablo 2.1’de örnekleri görüldüğü üzere, katkısallığın unsurları her katkısallık türü (girdi, çıktı ve proje katkısallıkları ile davranışsal katkısallık) için farklı sorulara odaklanmaktadır. Diğer yandan katkısallığın bütün unsurları her katkısallık türü için uygun olmayabilmektedir. Örneğin, ikame etkisi genel olarak istihdam yaratma amaçlı müdahalelerde görülmektedir. Bu nedenle ikame etkisine Tablo 2.1’de yer verilmemiştir. Davranışsal katkısallık da proje ve çıktı katkısallığının içinde düşünülmüş, bu nedenle ayrıca ele alınmamıştır.

Katkısallığın unsurları ile ilgili bir diğer önemli nokta da data kaybı dışındaki dört unsurun her destek programı veya proje için geçerli olmayabileceğidir. Örneğin, de-plasman özel sektöre yönelik müdahalelerde mutlaka dikkate alınması gereken bir faktörken, bir altyapı projesinde sık rastlanır bir durum değildir.⁶³ Tablo 2.2 katkısallık unsurlarının farklı proje türlerinde kullanılabilme durumlarını göstermektedir.

⁶³ Lenihan 13.11.2009, sözlü görüşme.

Tablo 2.1. Katkısalılık Türleri ve Unsurları

	Proje katkısalılığı	Girdi katkısalılığı	Çıktı katkısalılığı
Dara kaybı	Müdahale olmadan da bu proje/faaliyet aynı yer, büyüklük ve zamanda gerçekleştirilebilecek miydi?	Müdahale olmasaydı bu projenin/ faaliyetin büyüklüğü ne kadar olacaktı? Bir önceki dönem yararlanıcının aynı alandaki yatırım harcaması miktarı neydi?	Elde edilen sonuçlar müdahale olmasaydı aynı şekilde (miktar, zamanlama, yatırım yeri) gerçekleştirilebilecek miydi?
Sızıntı etkisi	Desteklenen yararlanıcılardan ne kadarı müdahalenin hedef grubunda yer almıyor? Müdahalenin hedef grup dışındakilere fayda sağlama potansiyeli ne kadardır?	Destek konusu alanda sağlanan kaynakların ne kadarı müdahalenin hedef grubu dışındakiler tarafından kullanıldı?	Müdahalenin sonuçlarının ne kadarı hedef grup dışındakilere fayda sağladı?
De-plasman	Aldıkları destek nedeniyle yararlanıcıların destek almayanlar üzerinde istenmeyen sonuçlar meydana getirme derecesi nedir?	Artan yatırım miktarının ne kadarı destek almayan gruplar üzerinde istenmeyen sonuçlar oluşturmaktadır?	Destek almayan gruplar üzerinde yaratılan olumsuz sonuçlar nelerdir? Büyüklüğü ne kadardır?
Çarpan etkisi	Yararlanıcıların desteklenen faaliyetleri ne ölçüde çarpan etkisi yaratabilecek faaliyetlerdir?	Artan yatırım harcamalarının çarpan etkisi ne kadar olmuştur?	Müdahale ile oluşan sonuçların çarpan etkisi ne kadar olmuştur?

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

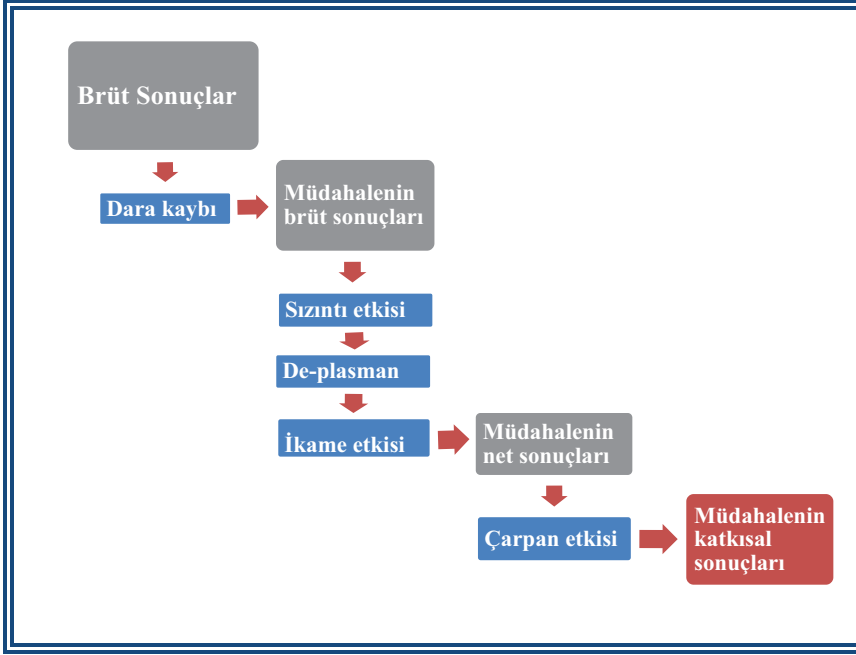
Tablo 2.2. Proje Türleri ve Katkısalılık Unsurları

Proje Türü	Sızıntı Etkisi	De-plasman	Çarpan Etkisi
İş Desteği	Destekten faydalananlar ve işe alınan kişiler açısından sızıntı olabilir.	Mal ve emek piyasasında de-plasman görülebilir.	Gelir ve tedarikçi etkisi görülebilir.
Ulaştırma/Altyapı	Genellikle görülmez.	Genellikle görülmez.	Uzun vadede yatırım ve gelir artışı nedeniyle gelir ve tedarikçi etkisi görülebilir.
Eğitim	Hedef grup dışındaki kişiler kontenjanı dolduruyorsa sızıntı söz konusu olabilir.	Diğer eğitim tesislerinde öğrenci/kursiyer sayısı azalıyorsa de-plasman söz konusu olabilir.	Eğitilenler iş sahibi olabilirlerse gelir etkisi görülebilir.
Çevre	Genellikle görülmez.	Genellikle görülmemekle birlikte çevre kirliliğine neden olan faktörler başka bölgelere taşıınıyorsa de-plasmandan söz edilebilir.	Genellikle görülmez.
Suç önleme & Toplum güvenliği	Genellikle görülmez.	Genellikle görülmemekle birlikte, suçlar başka bölgelere taşıınıyorsa de-plasmandan bahsedilebilir.	Genellikle görülmez.

Kaynak: UK, Department of Trade and Industry, 2003:18

Sonuç olarak katkısalılık değerlendirilmesinde kullanılacak olan katkısalılık unsurları, gerçekleştirilmekte olan katkısalılık değerlendirmesinin ve müdahalenin türüne göre değişmektedir. Bu doğrultuda uygun olan katkısalılık unsurları tek tek araştırılarak, büyüklükleri tespit edilmeye çalışılır ve katkısalılık derecesi belirlenir.

Şekil 2.1. Katkısalılık Unsurlarının Değerlendirilmesi

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Katkısalılığın değerlendirilmesinde izlenen adımlar Şekil 2.1’de görülmektedir. Katkısalılık unsurlarının değerlendirilmesinde kesin bir sıra bulunmamakla birlikte, değerlendirmeye dara kaybından başlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu sayede müdahaleden kaynaklanmayan sonuçlar tespit edilecek ve bundan sonraki değerlendirmelere dahil edilmeyecektir. Daha sonra ise sızıntı etkisi, de-plasman ve ikame etkisinin değerlendirilmesi ile müdahalenin net sonuçları belirlenmiş olacaktır. Son olarak, çarpan etkisinin de hesaba katılmasıyla müdahalenin katkısız sonuçları elde edilecektir.

2.2. Katkısalılık Değerlendirmesinin Planlanması

Diğer değerlendirme çalışmaları gibi katkısalılık değerlendirmesi de değerlendirmeye ilişkin kararın verilmesi ile başlayan ve değerlendirmenin zamanlaması, değerlendirilecek olan unsurlar, değerlendirme için gerekli olan veriler, uygun olan araştırma ve analiz yöntemleri gibi pek çok konuda karar verilmesini içeren bir süreçtir. Doğru bir değerlendirme için, bu kararların

değerlendirmeye başlanmadan önce verilmesi, yani değerlendirmenin planlanması gerekmektedir.

2.2.1. Katkısalılık değerlendirme kararı

Pek çok unsuru içeren ve ayrıntılı çalışmalar gerektiren katkısalılık değerlendirmesi diğer değerlendirme çalışmalarından farklı olarak, elde edilen çıktılar yerine müdahalenin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirme derecesine odaklanmaktadır. Bu değerlendirme türünde başarı, elde edilen çıktıların büyüklüğü ile değil, müdahalenin fark yaratabilme derecesi ile ölçülmektedir. Bu da katkısalılık değerlendirmesinin politika ve program tasarımına önemli geri bildirimler sunmasını sağlamaktadır.

Yapılan müdahalelerin doğru ve yerinde olup olmadığı ile bu müdahalelerin projelerde ve yararlanıcılarda ne gibi değişikliklere yol açtığının belirlenmesi ancak katkısalılık değerlendirmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, değerlendirmenin amacı kamu destek programlarının yerinde olup olmadığının, hangi tür müdahalelerin hangi koşullarda işe yaradığının belirlenmesi⁶⁴ ve sonraki uygulamalar için çıkarımlarda bulunulması olduğunda, katkısalılığın değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.2.2. Katkısalılık değerlendirmesinin zamanlaması

Katkısalılık değerlendirmesi sadece uygulama sonrasında ve proje bazında değil, uygulamanın farklı safhalarında ve farklı düzeylerde (proje, program) gerçekleştirilebilmektedir.

Strateji ve program geliştirme safhası: Bu safhada amaç, uygulanması planlanan strateji ve programların beklenen katkısalılık düzeylerinin test edilmesidir. Bu şekilde desteklenecek projelerin de çerçevesi çizilmekte ve katkısalılık beklentileri oluşturulmaktadır.⁶⁵ Uygulanan strateji ve programların gerçek etkiler yaratabilmesi için uygulama öncesinde bu müdahalelerin katkısalılıklarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin belirli bir bölgede KOBİ'lere yönelik geliştirilen bir kredi

⁶⁴ Lenihan 13.11.2009, sözlü görüşme.

⁶⁵ OffPAT, 2005:4

desteği, uygulamaya geçmeden önce değerlendirilmeli ve uygulanıp uygulanmama kararı da bu değerlendirme sonucuna göre verilmelidir. Bu sayede doğru alanlara doğru müdahalelerin gerçekleştirilmesi sağlanabilecektir.

Proje seçimi (appraisal) safhası: Proje seçimi sırasında projelerin olası katkısallık sonuçlarının belirlenmesi, en yüksek katkıyı sağlaması beklenen projelerin seçilmesine yardımcı olmaktadır. Katkısallık, strateji ve programların faydalarının maksimize edilmesinin yanında, proje seçimine verdiği destekle karar alma sürecine de geri bildirim sağlamaktadır.

Uygulama safhası: Bu safhada amaç projelerin amaçlanan katkıları sağlayıp sağlamadıkları yönünde bilgiler elde etmektir. Uygulama devam ederken yapılan değerlendirme çalışmalarında proje uygulamalarının gidişatı incelenerek, gerekli görüldüğünde düzeltici tedbirler alınması sağlanmaktadır.

Uygulama sonrası: Uygulama sonrasında girdilerin, çıktıların veya bir bütün olarak projelerin ne ölçüde katkısallık olduğu araştırılmaktadır. Uygulama sonrasında gerçek sonuçlara dayanarak gerçekleştirilen değerlendirme çalışmaları hem değerlendirilen müdahalenin amaçlanan değişiklikleri gerçekleştirme derecesini belirlemekte, hem de daha sonraki uygulamalar için önemli geri bildirim sağlamaktadır.

2.2.3. Katkısallık değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımlar

Birçok değerlendirme türünde olduğu gibi katkısallık değerlendirmesinde de yukarıdan aşağı veya aşağıdan yukarı yaklaşımlar kullanılabilir. Bu yaklaşımlardan hangisinin daha uygun olacağı değerlendirmenin amacına göre farklılık göstermektedir. Örneğin, makro göstergelerdeki etkilerin görülmesinde yukarıdan aşağı yöntemler tercih edilirken, proje bazında geri bildirimlerin elde edilmesi ancak aşağıdan yukarı yöntemlerle mümkün olabilmektedir. Ayrıca aşağıdan yukarı yöntemlerle elde edilecek bilgilerin makro çalışmalar için girdi olabileceği de unutulmamalıdır.

Yukarıdan aşağı (makro): Bu yaklaşımda genel makro göstergelerdeki değişiklikler (istihdam oranı vb.) değerlendirilir. Söz konusu yaklaşım genellikle

bölgesel, ulusal veya uluslararası ölçekte müdahalelerin etkilerini tespit etmeye çalışır. “Makro yaklaşım katkısallığın unsurlarına dair nispeten az bilgi sunabilmekte, nedenleri tam olarak açıklayamamakta ve bu nedenle sadece ekonomideki genel durumu yansıtabilmektedir. Diğer yandan, güçlü bir teorik altyapısı olan bu yaklaşım nicel tahminler üretme yeteneğine sahiptir.”⁶⁶

Aşağıdan yukarı (mikro): Bu yaklaşımla tek tek faaliyet veya projelerin ya da bunların sonuçlarının katkısallıkları değerlendirilmektedir. Neden-sonuç ilişkisini kurmada ve katkısallığın unsurlarına dair bilgi sağlamada güçlü olan bu yöntem, makro yöntemlere kıyasla daha zayıf bir teorik alt yapıya sahiptir ve çarpan etkisi gibi konuları açıklamada yetersiz kalabilmektedir.⁶⁷

Strateji geliştirme veya programlama dönemlerinde daha çok yukarıdan aşağı yöntem kullanılırken, proje seçimi safhasında ve uygulama sırasında aşağıdan yukarı yöntem kullanılmaktadır. Uygulama sonrasında ise iki yöntem de kullanılabilir. Ancak, yukarıdan aşağı yöntem kullanılarak brüt ve net etkinin değerlendirilmesi çoğu zaman zordur. Bu bağlamda katkısallık değerlendirmesinde çoğunlukla mikro yaklaşım tercih edilmektedir.

Kullanılacak olan yaklaşımın belirlenmesinde değerlendirilecek olan müdahalenin büyüklüğü, kapsadığı alan da önem taşımaktadır. Örneğin, görece küçük bütçeli bölgesel düzeyde uygulanan destek programlarının katkısallığının değerlendirilmesinde mikro yaklaşımın kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

2.2.4. Veri toplama yöntemleri

Bir müdahale ile meydana gelen sonuçlar arasındaki ilişkinin kurulması ancak uygun verilerin varlığı ile mümkün olabilmektedir.⁶⁸ Değerlendirme çalışmalarında mümkün olduğu ölçüde izleme faaliyetleri ile elde edilen veriler kullanılmaya çalışılmaktadır. Ancak katkısallık değerlendirmesinde bu veriler yeterli olmamakta, bu nedenle araştırmacılar izleme verilerini kendi düzenledikleri anket veya mülakatlarla tamamlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca katkısallığın unsurlarının

⁶⁶ Munday and Williams 2009:227

⁶⁷ Munday and Williams 2009:227

⁶⁸ Treasury Board of Canada, Third Edition:60

belirlenmesindeki zorluk, pek çok araştırmacı veya kuruluşu önceki çalışmalarda elde edilen veri veya sonuçları kullanmaya itmektedir. Genel olarak kullanılan veri toplama yöntemleri Kutu 2.1'de yer almaktadır.

Kutu 2.1. Veri Toplama Yöntemleri

Literatür taraması: Edinilmiş tecrübelerden faydalanılması, daha önce yapılmış olan hatalardan ders çıkarılması veya önceki çalışmalarda kullanılan veri ve sonuçlardan yararlanılması şekillerinde olabilmektedir.⁶⁹ Bu kapsamda değerlendirilecek olan müdahale ile ilgili genel araştırma raporları, müdahalenin uygulandığı yer ve değerlendirme yöntemine ilişkin makale, kitap veya raporlar faydalı olmaktadır.

Dosya incelemesi: Projeler, proje sahipleri, hedef grup ve genel olarak müdahale ile ilgili mevcut bilgilerin gözden geçirilmesini kapsamaktadır. Dosya incelemesinde projelerin başvurusundan itibaren tutulmuş olan her türlü belge incelenebileceği gibi, izleme kayıtlarından da faydalanılabilmektedir.

Gözlem: Müdahalenin meydana getirdiği sonuçların yerinde görülmesi en gerçekçi veriyi sağlayacaktır. Gözlemler değerlendiricinin müdahaleyi, projeyi ve bunların sonuçlarını daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Ancak gözlem vasıtasıyla elde edilen verilerin kalitesi ve güvenilirliği gözlemcinin yetenek ve algı düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bazı müdahalelerin sonuçları gözlem vasıtasıyla görülemeyebilir.

Anket: Değerlendirme çalışmalarında sıklıkla uygulanan anketler, bir müdahalenin sonuçları hakkında büyük ve sistematik veri setlerinin elde edilmesini sağlayan, çabuk uygulanabilen bir veri toplama yöntemidir.⁷⁰ Ancak soruların tasarlanması, anketin uygulanması ve cevapların yorumlanması üzerinde zaman harcanması ve önem verilmesi gereken konulardır.

Uzman görüşü: Değerlendirilen müdahale ile ilgili uzmanların görüş ve bilgilerine başvurulmasıdır. Değerlendiriciler uzmanların sağladığı bilgilerden faydalanarak müdahalenin sonuçlarını yorumlamaktadır. Veri toplamada uzman görüşünden faydalanma genellikle veri toplamının kolay olmadığı veya imkansız olduğu durumlarda başvuru bir yöntemdir. Diğer yöntemlerle toplanmış olan verileri desteklemek için de kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemin subjektif sonuçlar verebileceği gözden kaçırılmamalıdır.

⁶⁹ Treasury Board of Canada, Third Edition:63

⁷⁰ Mosselman and Prince, 2004:52

Kutu 2.1. (devam)

Mülakat: Değerlendiricinin yararlanıcıya sözlü sorular yönelttiği, müdahale ile elde edilen sonuçların nedenlerinin anlaşılmasında detaylı bilgi sunan bir veri toplama yöntemidir. Soruların yararlanıcıya yüz yüze yöneltilmesi yanlış anlamaların önüne geçtiği gibi, yararlanıcının abartılı veya yanlış cevapları da indirgenmiş olmaktadır. Ancak zaman alıcı ve maliyetli olan mülakatlarda, mülakatın kim tarafından ve kiminle yapıldığı büyük önem taşımaktadır.

Örnek olay incelemeleri: Müdahalenin sonuçlarının ve bu sonuçların nedenlerinin detaylı olarak incelenmesini sağlayan örnek olay incelemeleri çoğunlukla detaylı bilgi gereken ve büyük bir örneklemin oluşturulmasının maddi ve pratik nedenlerle mümkün olmadığı durumlarda tercih edilmektedir.⁷¹ Bu yöntemin dezavantajı elde edilen verilerin müdahale için genelleştirilmesinin istatistiksel temelinin zayıf oluşudur.⁷²

Katkısallık değerlendirmesinde, çoğunlukla anket ve mülakat vasıtasıyla toplanan veriler kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerle veri toplanırken yararlanıcıların abartılı cevapları ile karşılaşılabilir. Kamu desteğinden faydalanmayı sürdürmek isteyen ve bu nedenle bir sonraki dönem daha az destek almaktan veya hiç alamamaktan çekinen yararlanıcılar, kamu finansman desteğinin etkilerini olduğundan çok gösterme eğilimi içinde bulunabilmektedirler. Yararlanıcılar bazen de tüm değişiklikleri kendi başarıları olarak göstermek isteyebilir ve kamu desteğinin etkisini olduğundan az gösterebilirler. Kamu desteği olmadan projelerini uygulayabilme güçleri olmadığını belirtmeyi arzu etmeyebilirler. Her iki durum da cevap verenlerin etkisi (respondents' effect) olarak adlandırılmaktadır. Bu tür durumları en aza indirebilmek için yararlanıcıların önceden telefonla aranarak yapılacak mülakat veya anketin amacı hakkında bilgi verilmesi, sorulacak olan soruların önceden gönderilmesi, mülakat veya anketin mutlaka proje ile ilgili biriyle yapılması ve sorulacak soruların ön testinin yapılması faydalı olacaktır.⁷³ Görüldüğü üzere bu yöntemler doğasından kaynaklanan bazı

⁷¹ Treasury Board of Canada, Third Edition:79

⁷² Mosselman and Prince, 2004:52

⁷³ Lenihan at al, 2003:8

zorluklar barındırmaktadır. Buradaki kilit faktör böyle yöntemlerin insan odaklı olmasıdır.⁷⁴

2.2.5. Araştırma ve analiz yöntemleri

Katkısallık değerlendirmesinde müdahalenin meydana getirdiği net değişikliklerin belirlenmesi, müdahale durumu ile müdahalesiz durumun bir şekilde karşılaştırılması ile olmaktadır. Bu, müdahaleden faydalanan ve faydalanmayan grupların karşılaştırılması ile olabileceği gibi, müdahaleden faydalanan grupların müdahaleden önceki ve sonraki durumlarının karşılaştırılması ile de yapılabilmektedir. Bu kapsamda araştırma yöntemleri genellikle deneysel, yarı deneysel ve deneysel olmayan yöntemler olarak sınıflandırılmaktadır. Kutu 2.2’de bu yöntemler hakkında genel bilgiler verilmektedir.

Katkısallık değerlendirmesinde genel olarak yarı deneysel veya deneysel olmayan yöntemler kullanılmaktadır. Yarı deneysel yöntemlerde müdahale durumu ile müdahalesiz durumun karşılaştırılması, destek alan yararlanıcılarla destek için başvurup almaya hak kazanamayanların veya desteğe hiç başvurmamış olan potansiyel yararlanıcıların durumlarının karşılaştırılması ile yapılmaktadır. Destek alamamış olanların müdahalesiz durum olarak belirlenmesinde, bu potansiyel yararlanıcıların neden destek almaya hak kazanamadıkları önem taşımaktadır. Hedef grubun dışında olan veya projeleri başarısız olan yararlanıcılar uygun bir karşılaştırma sağlayamayacaktır. Ayrıca projesi başarılı bulunmayan yararlanıcıların genelde benzerlerine oranla başarısız olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle de destek alanlara kıyasla daha başarısız durumda olacakları varsayılmaktadır.

Desteğe hiç başvurmamış olan bir grubun müdahalesiz durum olarak belirlenmesinde en önemli nokta, yararlanıcılar ile en azından gözlemlenebilen özellikler (personel sayısı, sektörde faaliyet süresi vb.) bakımından eş bir grubun oluşturulması ve bu gruba dair gerekli verilerin elde edilebilir olmasıdır. Desteklerle ilgisi olmayan, bu konuda farkındalık düzeyi düşük olan bir grup, anket veya mülakata cevap vermek istemeyebilecektir. Ancak bu gruba dair hazır veriler mevcut ise bu sorun ortadan kalkacaktır.

⁷⁴ Lenihan, 13.11.2009, sözlü görüşme.

Kutu 2.2. Araştırma ve Analiz Yöntemleri

Deneysel Yöntemler: Rastgeleleştirme olarak da bilinen deneysel yöntemler, genellikle değerlendirme yöntemlerinden en sağlıklı olanı olarak düşünülmektedir. Uygun olan potansiyel yararlanıcılardan destek alacak olanların rastgele bir şekilde seçilmesi ile bir müdahale grubu, potansiyel yararlanıcılardan müdahale grubundakilerle istatistiksel olarak aynı olanların seçilmesi ile de bir kontrol grubu oluşturulmaktadır. Değerlendirme bu grupların karşılaştırılması ile yapılmaktadır. Bu yöntemin önemi, teorik olarak yanlı seçimlerin önlenmesidir. En büyük dezavantajı ise değerlendirilecek olan program uygulanmaya başlandıktan sonra bu yöntemin uygulanma imkanının kalmamasıdır.

Yarı Deneysel Yöntemler: Değerlendirme yapılırken deneysel yöntemlerle müdahale ve kontrol grubunun oluşturulmasının mümkün olmadığı durumlarda yarı deneysel yöntemler kullanılabilir. Yarı deneysel yöntemler, en azından gözlemlenebilen özellikler bakımından müdahale grubuna benzeyen bir karşılaştırma grubunun oluşturulmasına dayanmaktadır. Yarı deneysel yöntemlerin en önemli avantajı genellikle mevcut verilerle çalışabilmesi, müdahale bittikten sonra da uygulanabilmesi, daha hızlı ve daha az maliyetli olmasıdır. Ancak istatistiksel olarak deneysel yöntemler kadar güvenilir değildir.

Deneysel Olmayan Yöntemler: Deneysel olmayan yöntemler deneysel ve yarı deneysel yöntemlerden farklı olarak kontrol grubunu oluşturmak yerine süreçler, davranışlar ve içinde bulunulan şartlar gibi diğer faktörleri anlamaya çalışmaktadır. Bu yöntemlerin başlıca avantajı esnek olmaları sayesinde müdahalenin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirilebilmeleri, hızlı bir şekilde uygulanabilmeleri ve ürettikleri sonuçların rahatlıkla anlaşılabilir olmasıdır. Diğer yöntemlere kıyasla daha subjektif olan bu yöntemler, müdahale öncesine ait veri bulunmadığı ve bir kontrol grubunun oluşturulmasının zor veya imkansız olduğu durumlarda uygulanabilecek en iyi değerlendirme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynak: Baker, 2000:2-8'den uyarlanmıştır.

Deneysel olmayan yöntemlerde ise genellikle sadece yararlanıcıların müdahale öncesi ve sonrası durumları arasında karşılaştırma yapılmakta, bu durumlara dair bilgiler de genellikle anket veya mülakat yoluyla yararlanıcılardan elde edilmektedir. Yararlanıcıların müdahale öncesi ve sonrası durumlarına dair değerlendirme veya izleme verilerinin bulunması bu karşılaştırmanın yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak bunun mümkün olmadığı durumlarla da sıklıkla

karşılaşılmakta, bu durumda yararlanıcıların ve konu ile ilgili olabilecek diğer paydaşların görüşleri ile varsa daha önceki değerlendirme çalışmalarından edinilen bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılmaktadır.

Katkısallık değerlendirmesinde uygulanan bir yöntem de yarı deneysel yöntemlerin deneysel olmayan yöntemlerle birlikte kullanılmasıdır. Deneysel olmayan yöntemler örnek olay incelemeleri, mülakatlar veya anket çalışmaları ile meydana gelen etkilerin arkasında yatan nedenleri ortaya çıkarırken, yarı deneysel yöntemler de veri toplama stratejisinin geliştirilmesi, örneklemin oluşturulması ve sonuçların genelleştirilmesi anlamında deneysel olmayan yöntemlere yardımcı olmaktadır.⁷⁵ Neden-sonuç ilişkisini istatistiksel olarak kurmakta daha başarılı olan yarı deneysel yöntemlerle, olayları daha derinlemesine araştıran deneysel olmayan yöntemlerin birlikte kullanılması; söz konusu yöntemlerin tek başlarına kullanılmasından çok daha başarılı sonuçlar vermektedir. Seçilecek yöntemin, değerlendirmenin amacına hizmet edebilmesi ve elde edilen veri ile uygulanabilir olması gerektiği gibi, anlaşılamayacak kadar karmaşık⁷⁶ bir yöntem olmaması da önem taşımaktadır.

2.3. Bölüm değerlendirmesi

Yapılan bu incelemeler ışığında, Türkiye’de uygulanan mali desteklerin katkısallığının değerlendirilmesi için en uygun odak noktasının proje ve çıktı katkısallığı olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, katkısallığın tüm unsurları değerlendirmeye dahil edilebilecektir. Ancak program kapsamında istihdama yönelik herhangi bir teşvik unsuru bulunmuyorsa ikame etkisinin dikkate alınmasına gerek görülmemektedir. Diğer yandan, katkısallığın unsurlarına dair tek tek değerlendirmelerin yapılabilmesi için uygun yaklaşımın mikro yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Katkısallık değerlendirmesi için en uygun veri toplama yöntemi olan anket ve mülakatların mümkün olduğu ölçüde yarı deneysel yöntemlerle uygulanmasının daha sağlıklı bir değerlendirmenin yapılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Bu

⁷⁵ Hart, 2007:303

⁷⁶ Lenihan, 1999:317

kapsamda, kalkınma ajanslarınca uygulanan MDP'ler için gerçekleştirilen katkısallık değerlendirmesine geçmeden önce uluslararası uygulamalar incelenecek ve bu sayede değerlendirme sonuçlarının karşılaştırılması sağlanacaktır.

3. KATKISALLIK DEĞERLENDİRMESİ UYGULAMALARI

Bu bölümde, katkısallığın farklı müdahalelerde ele alınış biçimlerinin görülmesi ve Türkiye’de uygulanan müdahalelerin katkısallığının değerlendirilmesine ilişkin çıkarımların elde edilmesi amacıyla uluslararası çalışmalardan örnekler incelenecektir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen literatür taramasında, katkısallığın AB’de gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarında önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle, AB’de gerçekleştirilen çalışmalardan Yapısal Fonlar ve 6. Çerçeve Programı’nın katkısallığının değerlendirilmesine ilişkin iki örnek incelenecektir.

Diğer yandan, farklı bakış açılarının görülmesi amacıyla Ar-Ge desteklerinde davranışsal katkısallığa odaklanan OECD ve katkısallığı kendi faaliyetleri özelinde tanımlayan Uluslararası Finans Kurumu’nun uygulamaları ele alınacaktır. Ayrıca ülke düzeyinde uygulama öncesi ve sonrası değerlendirmelerin görülmesi açısından katkısallık değerlendirmesi konusunda çok sayıda çalışmanın gerçekleştirildiği Birleşik Krallık ve İrlanda’dan birer örnek incelenecektir. Son olarak, Türkiye’de katkısallık değerlendirmesinin ilk uygulamaları olarak değerlendirilebilecek bazı çalışmalardan örnekler verilecektir.

3.1. Avrupa Birliği’nde Katkısallık

Katkısallık, AB’nin değerlendirme çalışmalarında, müdahalelerin net etkilerini belirlemek için bir değerlendirme kriteri olarak kullanılmaktadır.⁷⁷ Katkısallık ayrıca Yapısal Fonların uygulama prensipleri arasında da yer almaktadır. Katkısallık prensibi ile “Yapısal Fonlarla gerçek bir ekonomik etki yaratılabilmesi için bu fonların üye devletlerin kamu harcamalarının yerine geçmemesi”⁷⁸ gerektiği ifade edilmektedir. Topluluk desteklerinin katkısıl olabilmesi için fonlardan yararlanılan dönemde gerçekleştirilen ulusal harcamaların, bir önceki dönemde yapılan harcamalara eşit veya bu harcamalardan fazla olması gerekmektedir.⁷⁹

⁷⁷ European Commission, EVALSED, 14.08.2010, <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/index_en.htm>

⁷⁸ European Commission, 2006b:3

⁷⁹ European Commission, 2009b:5

Yapısal Fonların sosyo-ekonomik gelişmeye olan etkisinin değerlendirilmesinde kullanılan katkısallık; ilgililik, etkililik, verimlilik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri ile birlikte ön, ara ve uygulama sonrası değerlendirmede dikkate alınmaktadır. Katkısallık ve unsurları, özellikle müdahalelerin istihdama yönelik etkilerinin belirlenmesinde ön plana çıkmaktadır. İş geliştirme, ekonomik altyapı, fiziksel altyapı ve çevre gibi konularda gerçekleştirilen müdahalelerin istihdama olan etkilerinin daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilebilmesi için net etkiler dikkate alınmaktadır.⁸⁰ Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarında izlenen adımları özetleyen Tablo 3.1'de de görüldüğü üzere, müdahale ile ortaya çıkan sonuçlar, brüt sonuç olarak değerlendirilmekte ve tamamen müdahaleye atfedilmemektedir.⁸¹ Katkısallığın unsurlarından dara kaybı, de-plasman, ikame ve çarpan etkileri dikkate alınarak net sonuçlar belirlenmektedir.

Tablo 3.1. Yapısal Fonların İstihdam Etkilerinin Değerlendirilmesinde Temel Adımlar

1. Adım	2. Adım	3. Adım
Hedeflerin belirlenmesi ve brüt sonuçların tahmin edilmesi	Net sonuçların ve bölgesel etkilerin tahmin edilmesi	Program düzeyinde değerlendirme
a) Başlangıçtaki durum ve hedefler b) İzleme ve raporlama c) Anketler ve diğer araştırmalar d) Brüt sonuçların program düzeyinde değerlendirilmesi	a) Katkısallık • De-plasman • İkame etkisi • Dara kaybı • Çarpan etkisi	a) Kilit değerlendirme kriterleri • İlgililik • Etkililik • Verimlilik • Etki • Sürdürülebilirlik b) AB politika ve önceliklerine katkı

Kaynak: European Commission, 2007a'dan uyarlanmıştır.

Katkısallığın hesaplanmasında kullanılan yöntemler müdahalenin büyüklüğüne ve kapsamına göre değişmektedir. Geniş coğrafi alanda uygulanan büyük bütçeli programlarda makro yöntemler tercih edilirken, daha küçük

⁸⁰ European Commission, 1997:2

⁸¹ European Commission, EVALSED: Sourcebook, 18.06.2010, <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/index_en.htm>

programlarda en sık kullanılan yöntem, anket vasıtasıyla yararlanıcılara “*destek olmasaydı ne olacaktı?*” sorusunun yöneltilmesidir. Bunun dışında destek alan gruplarla almayanların karşılaştırılması ve başvurusu reddedilen grupların durumlarının araştırılması da başvuru yöntemleridir.

Diğer yandan, katkısallığın unsurları net etkilerin ortaya çıkarılması için son derece büyük önem taşımasına rağmen, hesaplama güçlüğü nedeniyle mevcut çalışmalar sonucu elde edilmiş hazır oranlar da kullanılmaktadır. Bu oranlar aşağıdaki formül yardımı ile yorumlanmaktadır. Net sonuçlar belirlendikten sonra diğer kriterler de dikkate alınmakta ve programın genel değerlendirmesi yapılmaktadır.

$$\text{“Net istihdam} = \text{Brüt İstihdam} \times (1 - \text{Dara kaybı}) \times (1 - \text{Deplasman ve ikame etkisi}) \times (1 + \text{Gelir Çarpanı} + \text{Tedarikçi Çarpanı}) \text{”}^{82}$$

Katkısallığın bu şekilde değerlendirilmesi özellikle KOBİ'lere verilen finansal destekler ile araştırma ve teknoloji geliştirme desteklerinde ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, bu iki alanda gerçekleştirilmiş iki değerlendirme çalışması örnek olarak incelenecektir.

3.1.1. Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının KOBİ'ler üzerindeki etkileri

1989-1999 dönemi Yapısal Fon desteklerinin KOBİ'lere olan katkı ve etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen değerlendirme çalışmasında⁸³ yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı yaklaşım birlikte kullanılmıştır. Öncelikle çalışmayı uygulamak üzere, Yapısal Fon desteklerinin uygulandığı alanı yansıttığı düşünülen toplam 26 bölge belirlenmiş⁸⁴, bu bölgelerde KOBİ'lere Yapısal Fon desteği sağlanmasında rol oynayan bazı bölgesel otoritelerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Desteklenen projelerden 90'ının dokümanları ayrıntılı olarak incelenmiş ve toplam 1072 KOBİ'ye anket uygulanmıştır. Bu KOBİ'lerin 805'i destek alan, 68'i destek için başvuran fakat kabul edilmeyen ve 199'u ise başvuru

⁸² European Commission, 2007a:10

⁸³ 1998 yılında Avrupa Komisyonu adına Ernst & Young tarafından gerçekleştirilmiştir. (European Commission, 1999)

⁸⁴ Bu bölgeler 15 üye ülkeden (Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Potekiz, Yunanistan) seçilmiştir.

yapmayan firmalardır. Anket ile araştırılan konular ve sonuçlarından bazıları şu şekildedir:

Alternatif destekler: Yapısal Fonların alternatif kaynakların bulunmadığı alanlarda boşlukları doldurma derecesini sorgulamak amacıyla, KOBİ'lere Yapısal Fonlar dışında başka kaynaklardan faydalanmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur.

Destek alan firmaların yüzde 28,2'si alternatif fon kaynaklarını düşündüklerini belirtmiştir. Alternatif fon kaynaklarını düşünmeyenlerden yüzde 30,9'u benzer bir kaynağın bulunmadığını, yüzde 22,4'ü alternatiflerin daha maliyetli olduğunu belirtmiştir.

Dara kaybı: Yapısal Fon desteklerinin dara kaybına yol açıp açmadığının belirlenebilmesi için, destek alan projelerin desteklenmediklerinde de gerçekleştirilebilme durumu araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.2'de verilmektedir. Dara kaybı firma büyüklüğüne göre analiz edildiğinde, küçük firmalarda büyüklere oranla daha az dara kaybı meydana geldiği sonucu çıkmıştır.

Tablo 3.2. Yapısal Fon Desteklerinde Dara Kaybı Türleri

Dara kaybı türü	Yüzde
Sıfır dara kaybı	22,6
Tam dara kaybı	25,5
Kısmi dara kaybı (zamanlama ve ölçek)	48,9

Kaynak: European Commission, 1999:137

Stratejik önem: Verilen desteklerin KOBİ'lerin gelişme stratejileri ile ne kadar uyumlu olduğu görülmek istenmiştir. 805 KOBİ'den elde edilen cevaplar Tablo 3.3'te yer almaktadır.

Tablo 3.3. Yapısal Fon Desteklerinde Stratejik Önem

Stratejik Önem Derecesi	Yüzde
Kritik derecede önemli	35,7
Önemli	48,4
Önem derecesi düşük	13,9

Kaynak: European Commission, 1999:140

İstihdam etkileri: Desteklerin ölçülebilecek en önemli etkisi istihdam olarak görülmüş ve KOBİ'lerden önce-sonra karşılaştırması yapmaları istenmiştir. Deplasman ve çarpan etkileri dikkate alınmadan yapılan hesaplamada yaratılan 6409 brüt işin 4273'ünün katkısız (tam ve kısmi) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda müdahalenin katkısallık derecesi yüzde 66 olmuştur.

Diğer yandan, destek almayan firmalara yapılan anket sonucunda onların yarattıkları istihdamın destek alan firmalara oranla daha az olduğu sonucu bulunmuştur. Destek almayan firmalarda ortalama işe alınan kişi sayısı 27,5'ten 30,5'e çıkarken, desteklenen firmalarda 35,8'den 40,1'e çıkmıştır.

3.1.2. 6. Çerçeve Programının katkısallığının değerlendirilmesi

AB'nin araştırma geliştirme faaliyetlerini desteklemek için en önemli aracı, ilki 1984 yılında yürürlüğe giren çerçeve programlardır. Aşağıda bu programlardan, 2002-2006 döneminde uygulanan ve bütçesi 17,5 milyar Avro olan 6. Çerçeve Programı için gerçekleştirilen değerlendirme çalışması⁸⁵ ele alınacaktır.

6. Çerçeve Programının davranışsal katkısallığının değerlendirilmesinde desteklenen ve başvurusu reddedilen proje sahiplerine elektronik posta ile anket uygulanmıştır. Bu kapsamda 16.624 desteklenen ve 8041 reddedilen proje sahibine anket gönderilmiştir. Ankete katılanların çoğunluğunu üniversiteler ve kamu araştırma enstitüleri oluşturmuştur. Ayrıca anket sorularını cevaplayan ve daha fazla bilgi vermeye gönüllü olan 50 katılımcı ile telefon mülakatı gerçekleştirilmiştir.

Anketlerin odak noktasını, katkısallığı belirlemeye yönelik olan “*Projeniz 6. Çerçeve Programı fonu almasaydı ne olacaktı?*” sorusu oluşturmuştur. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda projelerin katkısallık dereceleri belirlenmiştir.

Tablo 3.4'te de görüldüğü üzere, dara kaybının müdahale ve kontrol grubunda görülme oranı aynı çıkmıştır. Ancak, kontrol grubunda tam katkısallık daha fazla, kısmi katkısallık ise daha az görülmüştür. Bu durum deney grubunun yani

⁸⁵ Bu çalışma Avrupa Komisyonu adına Idea Consult tarafından gerçekleştirilmiştir. (European Commission, 2009a)

desteklenen projelerin, proje katkısallığını olduğundan düşük tahmin ettiklerini göstermektedir. Ayrıca daha ayrıntılı yapılan çalışmalarda, 9 veya daha az kişinin çalıştığı, daha öncesinde program deneyimi olan ve daha önce finansal destek başvurularında bulunmuş katılımcıların proje katkısallığının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 3.4. Proje Katkısallığı: 6. Çerçeve Programı

Proje Katkısallığının Dereceleri	Müdahale Grubu (desteklenenler) %	Kontrol Grubu (başvurusu reddedilenler) %
Tam Katkısal (Sıfır dara kaybı)	57	66
Kısmi Katkısal (Kısmi dara kaybı)	38	29
Dara Kaybı (Tam dara kaybı)	4	4

Kaynak: European Commission, 2009a:28

Anket çalışması mülakatla desteklenerek, kısmi katkısallık daha ayrıntılı incelenmiştir. Bu kapsamda, kısmi katkısal kabul edilen projelerin önemli bir bölümü (kontrol grubu: yüzde 76, deney grubu: yüzde 83) 6. Çerçeve Programı fonları olmadığında projelerini daha küçük ölçekli olarak gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca firmalarda ölçek etkisinin oluşma olasılığının üniversite ve araştırma enstitülerine kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür.

Kısmi katkısal olarak değerlendirilen projelerde zamanlama etkisi ile yüksek oranlarda karşılaşılmıştır. Daha geç başlama (kontrol grup: yüzde 60, deney grubu: yüzde 44) ve daha uzun zaman alma (kontrol grubu: yüzde 57, deney grubu: yüzde 46) durumları zamanlama etkisi olarak değerlendirilmektedir. Zamanlama etkisi daha önce 6. Çerçeve Programından faydalanmış olan yararlanıcılar ile teknoloji ve yenilik faaliyetlerinde deneyimli olan yararlanıcılarda daha fazla görülmüştür.

3.2. Uluslararası Finans Kurumu'nda Katkısallık

Uluslararası Finans Kurumu (IFC) 1956 yılında, gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün gelişimini desteklemek ve kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur.⁸⁶

⁸⁶ IEG, 2008:23

Dünya Bankası Grubu'nun⁸⁷ bir parçası olan IFC'nin görevi sadece fon sağlamakla sınırlı olmayıp, adil ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlayacak şekilde özel sektör için itici güç olmaktır. IFC'nin bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi için, gelişmekte olan ülkelere sağladığı fonların o ülkelerde mevcut bulunan finansal kaynakların yerine geçmemesi, onları tamamlaması gerekmektedir.⁸⁸

IFC'nin 1996-2007 yılları arasında desteklediği projelere ilişkin Bağımsız Değerlendirme Grubu⁸⁹ (IEG-Independent Evaluation Group) tarafından gerçekleştirilen değerlendirme çalışmasında katkısallık önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada katkısallık, IFC'nin kurumsal amaç ve faaliyetlerine uygun olarak üç kategoride ele alınmıştır; *finansal*, *operasyonel* ve *kurumsal*.

“Finansal katkısallık: Yararlanıcılara sahip olmadıkları veya özel sektörden temin edemeyecekleri bir finansal kaynağın sağlanması durumunda proje düzeyinde finansal katkısallık meydana gelmiş olmaktadır. Ülke düzeyinde finansal katkısallık ise, ülkelerin kriz ve benzeri zor durumlarında, dengeleyici bir rol üstlenerek, bu ülkelere borç verilmesi durumunda meydana gelmektedir.

Operasyonel katkısallık: Tavsiye verme ve bilgi paylaşımı sayesinde bir girişimin tasarım ve faaliyetlerinin iyileştirilmesidir. Ayrıca şeffaflığın sağlanması, ülkelerin politika ve kanunlarını daha iyi bir şekilde uygulamalarına katkı sağlanması da ülke düzeyinde operasyonel katkısallığa örnektir.

Kurumsal katkısallık: Firmaların kurumsal yönetim, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik standartlarının iyileştirilmesine, daha iyi politika ve kanunların geliştirilmesine ve riskin kamu ve özel sektör arasında daha etkin bir şekilde paylaşılmasına katkı sağlamaktır.”⁹⁰

⁸⁷ Dünya Bankası 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development) adıyla kurulmuş, zaman içinde bir grup haline gelerek Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adını almıştır. Dünya Bankası Grubunda Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association), Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation), Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes) olmak üzere beş ana kurum yer almaktadır.

⁸⁸ IEG, 2008:Executive Summary,xxi

⁸⁹ IFC'nin destek faaliyetleri IEG tarafından değerlendirilmektedir. Dünya Bankası Grubunda özel bir birim olan IEG, yaptığı değerlendirmelerde katkısallığı da dikkate almaktadır.

⁹⁰ IEG, 2008:28

IFC 1996-2007 yılları arasında 70 gelişmekte olan ülkeye toplam 30 milyar dolar yatırım yapmıştır. Bu yatırımlar kapsamında yer alan 692 projeye uygulanan anketlerin sonuçları kullanılarak yapılan çalışmada, projelerin yüzde 85’inde finansal, yüzde 30’unda operasyonel ve yüzde 35’inde kurumsal katkısallık olduğu tespit edilmiştir. Bazı projelerde birden fazla kategoride katkısallık olduğu durumlar da olmuştur.

Çalışmada ayrıca katkısallığın kalitesi de araştırılmıştır. IFC katkısının kalitesinin değerlendirilmesinde elde edilen sonuçlar ise şu şeklide olmuştur:

- Projelerin yüzde 27’sinin başlayabilmesi için IFC desteği elzem görülmüştür.
- Yararlanıcıların yüzde 53’üne göre, IFC’nin katkıları yeterlidir.
- Yararlanıcıların yüzde 20’si IFC’nin rolü ve katkısını kısmen yeterli bulmuştur.
- Yararlanıcıların yüzde 7’si ise IFC’nin rolünün katkısız olmadığını ve beklenen katkıyı vermediğini düşünmüştür.

Görüldüğü üzere, IFC katkısallığı farklı şekilde sınıflandırarak ele almıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farklı olan bir diğer yanı da katkısallığın kalitesinin araştırılmış olmasıdır.

3.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı’nda Katkısallık

Özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinin yenilik ve teknoloji politikalarının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır.⁹¹ Yeniliğe katkı sağlamak amacıyla bu tür destek programları ve onlara aktarılan kaynaklar arttıkça, söz konusu programların değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç da artmış ve Ar-Ge desteklerinin firma davranışında yarattığı değişikliklerin değerlendirilmesinin yolları araştırılmaya başlanmıştır.

⁹¹ OECD, 2006:3

Bu doğrultuda, OECD Yenilik ve Teknoloji Politikası Çalışma Grubu (Working Party on Innovation and Research Policy) Ar-Ge destek programlarına ilişkin değerlendirme çalışmalarını geliştirmek adına, davranışsal katkısallığı ölçmek için bir proje geliştirmiştir. 10 OECD ülkesinden⁹² araştırmacıların katıldığı proje ile bu ülkelerde uygulanmış olan Ar-Ge destek programlarının etkileri davranışsal katkısallık kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmaların çoğunda nitel ve nicel veri elde edecek şekilde, desteklenen projeler ile destek almayan veya başvurusu reddedilen proje sahiplerine anket uygulanmış, sonuçlar istatistiksel yöntemlerle yorumlanmıştır. Diğer çalışmalarda ise veri tabanlarında mevcut olan izleme verileri ve önceki değerlendirme çalışmalarının sonuçları ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir.

Bu çalışmalar neticesinde davranışsal değişiklikler; proje uygulaması ile ilgili olan ve uygulama sonrası ortaya çıkan değişiklikler olarak iki başlıkta sınıflandırılmıştır.

Proje uygulaması ile ilgili değişiklikler:

- *Uygulama kararı:* Birçok durumda, devlet tarafından sağlanan destekler proje uygulama kararının verilmesinde etkili olmaktadır. Arzu edilen bir durum olmamakla birlikte, sadece destek almak amacıyla uygulamaya alınan projeler de görülmektedir. Ancak genellikle finansal desteğin olmaması projelerin hiçbir zaman hayata geçmeyeceği anlamına gelmemekte, kapsam, ölçek ve zamanlamada bazı değişikliklere yol açmaktadır.
- *Zamanlama ve süre:* Kamu desteği genellikle proje uygulama kararını öne almakta ve özellikle finansal destek söz konusu olduğunda projelerin daha erken hayata geçirilmelerine ve tamamlanmalarına imkan tanımaktadır.
- *Kapsam ve ölçek:* Kamu desteklerinden yararlanmış olmak pek çok durumda kapsam ve ölçek anlamında daha büyük projelerin gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır.

⁹² Çalışmaya katılan ülkeler; Japonya, Kore, Norveç, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avustralya, Belçika, Finlandiya, Almanya ve Avusturya'dır. Ayrıca çalışmada Avrupa Birliği 5. Çerçeve Programı'na da yer verilmiştir.

- Zorluk derecesi: Kamu desteği aynı zamanda proje sahiplerinin daha zorlayıcı ve karmaşıık projeleri uygulamaları için bir teşvik unsuru olmaktadır. Bu durum bazen proje sahiplerinin çok fazla risk alması nedeniyle olumsuz da sonuçlanabilmektedir.

Proje uygulamasından sonra ortaya çıkan davranışsal değişiklikler:

- İşbirliği: Uygulanan programa göre değişmekle birlikte, kamu destekleri genellikle kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin artması ile sonuçlanmaktadır. Özellikle Ar-Ge destekleri firmalar arası, firmalarla üniversiteler ve araştırma kuruluşları arasındaki işbirliğini artırıcı rol oynamaktadır.
- Sürdürme: Birçok yararlanıcı, proje kapsamında faaliyet ve süreçlere ilişkin edindiği bilgilerini kullanarak proje kapsamındaki faaliyetlerini proje sonrasında da sürdürmekte ve geliştirmektedir. Böylece kamu desteklerinin etkileri devam edebilmektedir.
- Yönetsel süreçler: Kamu destekleri yararlanıcıların uymak zorunda oldukları pek çok kural ve prosedürü de beraberinde getirmektedir. Bu kurallar proje uygulamalarını kolaylaştıranın yanı sıra desteklenen firma, kurum ve kuruluşların örgütsel yapılarını, yönetsel süreçlerini ve stratejilerini gözden geçirmelerini ve iyileştirmelerini sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere müdahale sonucunda ortaya çıkan çeşitli davranışsal değişiklikler belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ülkelerin değerlendirme sonuçlarından önemli görülenlere Tablo 3.5’te yer verilmektedir.

Bu çalışmadan anlaşıldığı üzere, Ar-Ge desteklerinde davranışsal katkısallık ön plana çıkmaktadır. Müdahalelerin ölçek ve zamanlama etkilerinin yanında, daha zorlayıcı projelerin gerçekleştirilmesinin sağlanması da bir davranışsal etki olarak ele alınmıştır. Diğer yandan kısmi dara kaybına ilişkin faktörler, proje uygulamasıyla ilgili değişiklikler; öğrenme etkileri ise proje uygulamasından sonra ortaya çıkan davranışsal değişiklikler olarak ele alınmış ve müdahalenin etkilerinin daha sistematik olarak incelenmesi sağlanmıştır.

Tablo 3.5. Uygulama Sırasında Davranışsal Katkısallık

	Davranışsal Katkısallık Türü			
Ülke ⁹³	Uygulama kararı	Zamanlama & süre	Kapsam & ölçek	Zorluk derecesi
Avustralya	Uygulanmazdı. (%37)	Daha uzun sürerdi. (%100)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%92)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%78)
Avusturya	Uygulanmazdı. (%28)	Ertelenirdi. (%32) Daha uzun sürerdi. (%51)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%74)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%49)
Finlandiya	Uygulanmazdı. (%20)	-	Daha küçük ölçekli olurdu. (%46)	-Destek olmadan uygulanamayacak kadar riskli olurdu. (%48) -Teknik olarak daha az iddialı olurdu. (%73)
Norveç	Uygulanmazdı. (%53)	Uygulama daha yavaş olurdu. (%16)	-	-
Almanya	-	-Proje uygulama kararı daha geç alınırdı. (%53) -Uygulama daha yavaş olurdu. (%28)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%55)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%60)
ABD	Uygulanmazdı. (%93)	-	-	-Teknik olarak daha az iddialı olurdu. (%82) -Daha az zorlayıcı olurdu. (%70)
AB (5. Çerçeve Programı)	Uygulanmazdı. (%57)	Daha uzun sürerdi. (%33)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%76)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%43)

Kaynak: OECD, 2006:32

⁹³ Çalışmada standart bir yöntem izlenmediği için, tablo 10 ülkenin tamamını içermemektedir.

3.4. Uygulama Öncesi Katkısalılık Değerlendirmesi: Birleşik Krallık Örneği

Birleşik Krallık'ta, kamu politika ve programlarının katkısallığı hususuna özel önem verilmektedir. Katkısalılık, hem uygulaması sona eren müdahalelerin meydana getirdiği net sonuçların belirlenebilmesi için, hem de uygulama öncesinde müdahalelerin net sonuçlarının tahmin edilmesi için değerlendirilmektedir. Aşağıda katkısallığın uygulama öncesinde değerlendirilmesine ilişkin İngiliz Ortaklık⁹⁴ (English Partnership) tarafından geliştirilen model ele alınmaktadır.

Söz konusu model, uygulanması planlanan destek programlarının muhtemel sonuçlarının katkısallık derecesini belirlemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda iki temel durum dikkate alınmaktadır; müdahale durumu ve müdahalesiz durum. Müdahale durumu, destek programı uygulandığında elde edilmesi beklenen sonuçları, müdahalesiz durum ise, müdahale olmadığında da gerçekleşmesi beklenen sonuçları ifade etmektedir. Herhangi bir müdahalenin katkısıl sonuçlarının belirlenebilmesi için öncelikle bu iki durumda elde edilecek sonuçların tahmin edilmesi gerekmektedir. Daha sonra sızıntı, de-plasman, ikame ve çarpan etkileri her iki durum için de dikkate alınarak, sonuçlar net hale getirilmektedir. Katkısıl sonuçlar ise müdahale durumunda elde edileceği tahmin edilen net sonuçlardan, müdahale olmasa da gerçekleşmesi beklenen net sonuçların (dara kaybı) çıkarılması ile bulunmaktadır. Bu sürecin matematiksel formülü şu şekildedir:

$$AI = [GI \times (1-L) \times (1-Dp) \times (1-S) \times M] - [GI^* \times (1-L^*) \times (1-Dp^*) \times (1-S^*) \times M^*]$$

AI= Toplam net yerel katkısıl etki

GI= Toplam doğrudan etki

L= Sızıntı etkisi

DP=De-plasman

S=İkame etkisi

M=Çarpan etkisi

**=Müdahalesiz durumu ifade etmektedir.”⁹⁵*

⁹⁴ İngiltere’de kaliteli sürdürülebilir büyümeyi desteklemeyi amaçlayan, kamu kurumu niteliği taşıyan bir kurumdur.

⁹⁵ UK, English Partnership, 2008:27

İngiliz Ortaklık de-plasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkileri için hazır oranlar⁹⁶ geliştirmiştir. Bu oranlar daha önceki değerlendirme çalışmalarından edinilen tecrübeler ve gerçekleştirilen analizler ışığında katkısallığın unsurlarını derecelendiren tahminlerdir.⁹⁷ Aşağıda bu oranlar kullanılarak gerçekleştirilen bir değerlendirme örneği yer almaktadır.

İş desteği projesi: Yerel halk için yeni iş imkanları yaratmayı amaçlayan proje ile 500 tam zamanlı iş yaratılması öngörülmektedir. Proje aynı zamanda bu işler için yerel halka yönelik gerekli eğitimleri de kapsamaktadır. Yerel otoritelerle yapılan anket sonucuna göre, müdahalesiz durumda 80 tam zamanlı yeni işin yaratılacağı (dara kaybı oranı: 0,16) tahmin edilmiştir. (Bkz. Tablo 3.6)

Tablo 3.6. Katkısallığın Hesaplanması

Katkısallığın unsurları		Yaratılan iş sayısı	
		Müdahale durumu	Müdahalesiz durum(*)
A	Toplam doğrudan etkiler	500	80
B=Ax0,10	Sızıntı = 0,10 (düşük)	50	8
C=A-B	Toplam yerel doğrudan etkiler	450	72
D=Cx0,5	De-plasman = 0,50 (orta)	225	36
E=C-D	Net yerel doğrudan etkiler	225	36
F=E x0,15	Çarpan = 0,15	34	5
G=E+F	Toplam net yerel etkiler	259	41
H=G-G*	Katkısal etkiler	259-41=218	

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:28-31

Proje kapsamında eğitimlere de yer verildiği için, bölgedeki iş gücünün yaratılacak olan işlere uygun olacağı, yani sızıntı etkisinin düşük olacağı beklenmektedir. Bölgede birkaç rakip firma bulunması nedeniyle de-plasman

⁹⁶ Örneğin yerel düzeyde çarpan etkisinin düşük olacağı tahmin ediliyorsa, çarpan değeri 1,05; orta düzeyde olacağı tahmin ediliyorsa 1,1; yüksek olacağı tahmin ediliyorsa 1,15 kabul edilmektedir. De-plasman, ikame ve sızıntı etkileri için ise 0 ile 1 arasında değişen oranlar kullanılmaktadır.

⁹⁷ Dancer 23.07.2010, yazılı görüşme.

etkisinin orta derecede olacağı, yaratılacak olan işlerin tedarik zinciriyle güçlü bağlantıları olması nedeniyle çarpan etkisinin de yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Tablo 3.6’da gösterilen hesaplamalar sonucunda, söz konusu iş desteği projesinin net katkısız etkisi 218 yeni iş, katkısızlık derecesi de 0,43 olarak tahmin edilmiştir.

Hazır oranlar vasıtasıyla katkısızlığın hesaplanması, değerlendiricilerin işini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu oranların elde edilmesi ve değerlendirilmekte olan müdahale için kullanılacak olan oranların belirlenmesi, uygulama sonrası katkısızlık değerlendirmesi konusunda yeterli deneyim kazanıldıktan sonra mümkün olabilecektir.

3.5. Uygulama Sonrası Katkısızlık Değerlendirmesi: İrlanda Örneği

Aşağıda İrlanda Girişimcilik⁹⁸ (EI- Enterprise Ireland) ajansının 2000-2002 yılları arasında yeni kurulacak olan veya büyümeyi amaçlayan yerel firmalara yönelik, 126 milyon Avro tutarındaki finansal desteklerinin katkısızlığının değerlendirilmesine ilişkin Lenihan ve arkadaşları⁹⁹ tarafından gerçekleştirilen çalışma ve ortaya çıkarılan model incelenecektir.

Söz konusu çalışma kapsamında, katkısızlığın unsurlarından dara kaybı ve de-plasman dikkate alınmış, destek alan firmalardan toplam 42 tanesiyle ortalama 45’er dakika süren yüz yüze mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlarda Kutu 3.1’de yer alan dara kaybı ve de-plasmana ilişkin soruların yanı sıra değerlendirme sonuçlarının sayısallaştırılması adına finansman desteğine bağlı olarak “yaratılan iş sayısı” da sorulmaktadır. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- Tam dara kaybı: 0,19
- Kısmi dara kaybı (yatırım yeri): 0,00
- Kısmi dara kaybı (zamanlama): 0,07
- Kısmi dara kaybı (ölçek): 0,36

⁹⁸ İrlanda Girişimcilik yerel sektörlerin geliştirilmesi ve teşvik edilmesinden sorumlu bir devlet kurumudur. Bu doğrultuda ihracat, Ar-Ge, üretim yoluyla rekabet, bölgesel işletmeleri güçlendirme, yeni iş kurma ve büyüme konularında İrlandalı şirketlere destekler verilmektedir. Bunların dışında İrlandalı tedarikçi arayan uluslararası şirketlere de danışmanlık hizmeti verilmektedir. (İZKA, Avrupa’da Kalkınma Ajansları, 2008)

⁹⁹ Lenihan at al, 2003

- Kısmi dara kaybı (ölçek ve zamanlama): 0,28
- Kısmi dara kaybı (yatırım yeri ve zamanlama): 0,02
- Sıfır dara kaybı: 0,07

Kutu 3.1. Mülakat Soruları

1. EI finansal desteği almasaydınız projeniz için hangisi geçerli olurdu?
 - a) Hiçbir şey değişmezdi (aynı zamanlama, büyüklük, yer).
 - b) Başka bir yerde gerçekleştirdi.
 - c) Yine gerçekleştirdi fakat daha geç olurdu.
 - d) Daha küçük ölçekte gerçekleştirdi.
 - e) Daha geç ve daha küçük ölçekte gerçekleştirdi.
 - f) Proje gerçekleşmezdi.
2. Şu anki satışlarınızın ne kadarı (yüzde) aşağıdaki pazarlarda gerçekleşmektedir?
 - a) İrlanda
 - b) Birleşik Krallık
 - c) Diğer AB ülkeleri
 - d) AB üyesi olmayan diğer ülkeler
3. Kaç tane firma ile rekabet etmektesiniz? (faaliyet gösterdiğiniz esas pazarda)
4. Rakipleriniz hangi firmalar ve bu rakipleriniz esas olarak hangi pazarda faaliyet gösteriyor?(ulusal, uluslararası)

Kaynak: Lenihan at al, 2003:10-11

Öte yandan, bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, sonuçların sayısallaştırılması için yapılan varsayımlardır. Kısmi dara kaybının belirlenmesine ilişkin geliştirilen varsayımlar şu şekildedir:

- Hedef bölge dışında, alternatif bir yerde projelerini gerçekleştireceklerini belirten projeler ve çıktıları katkısız olarak değerlendirilmiştir.
- Projelerini daha geç gerçekleştirebileceklerini belirten firmalardan bu gecikmenin ne kadar olacağı yönünde bir tahminde bulunmaları istenmiştir. İstihdam edilen kişilerin projenin başında işe alındıkları varsayımıyla, söz konusu gecikme projenin ne kadar zaman önce başladığına oranlanmıştır. Örneğin 2 yıllık bir projede 6 aylık bir gecikme olacağı beklenmekte, yani finansman desteği bu projeyi 6 ay öne almakta ise 6 ay katkı, kalan 18 ay dara kaybı olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda 24 aylık proje süresi düşünüldüğünde dara kaybı oranı 0,75 olarak hesaplanacaktır. ($18/24=0,75$)

- Finansman desteği olmadığı durumda projelerini daha küçük ölçekte gerçekleştirecek olan firmalardan bunu oransal olarak ifade etmeleri istenmektedir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise firma tarafından sağlanan eş finansman oranının dara kaybını ifade ettiği kabul edilmektedir.
- Gecikme ve küçük ölçek durumları birlikte gerçekleştiğinde ayrı ayrı hesaplanan sonuçlar toplanmaktadır.
- Farklı yer ve gecikme durumlarının birlikte gerçekleşmesinde de her iki durum için hesaplanan sonuçlar toplanmaktadır.

De-plasmanın belirlenmesinde ise destek alan firmaların ürünlerinin ulusal pazarda satılma oranı ve bu firmaların ulusal firmalarla rekabet oranının de-plasman ile doğru orantılı olduğu varsayımı yapılmıştır.

$$\text{De-plasman oranı} = \text{Ulusal pazardaki satış yüzdesi} \times \text{Ulusal firmalarla rekabet yüzdesi}$$

$$\text{Katkısal Sonuçlar} = (\text{Brüt sonuçlar} - \text{Dara kaybı}) \times (1 - \text{De-plasman oranı})$$

Bu varsayımlar ışığında destekler sonucu istihdam edilen kişilerden önce dara kaybı çıkarılmakta, daha sonra da de-plasman dikkate alınmaktadır. Elde edilen sonuçlar ise şu şekildedir:

- Dara kaybı oranı: 0,45
- De-plasman oranı: 0,08
- Brüt istihdam: 53 kişi
- Katkısal istihdam: 27 kişi
- Katkısalılık oranı: 0,50

Görüldüğü üzere, müdahale sonucunda yaratılan 53 işten 27'sinin katkısal olduğu sonucu elde edilmiştir. Katkısalılığın tüm unsurları dikkate alınmamış olsa da, incelenen bu çalışmada kullanılan yöntemin, uygulaması kolay ve anlaşılabilir olduğu düşünülmektedir.

3.6. Türkiye’de Katkısalılık Değerlendirmesi

Katkısalılık değerlendirmesi Türkiye için oldukça yeni bir uygulama olup, uygulama öncesi veya sonrası gerçekleştirilen katkısalılık değerlendirmesi çalışmaları son derece sınırlıdır. Ancak son zamanlarda gerçekleştirilen bazı değerlendirme çalışmalarında katkısalılığın da dikkate alınmaya başlandığı görülmektedir. Aşağıda katkısalılık değerlendirmesinin Türkiye’deki ilk uygulamaları olarak adlandırılabilen bazı değerlendirme çalışmaları ele alınmaktadır.

3.6.1. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı: Endüstriyel Teknoloji Projesi

Endüstriyel Teknoloji Projesi, Dünya Bankası tarafından 1991 yılında başlatılan Teknoloji Geliştirme Projesinin devamı olarak 1999 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Projenin değerlendirilmesi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile işbirliği içinde gerçekleştirilen anket ve mülakatlara dayanmaktadır. İlk anket çalışması 2000, ikincisi 2003 yılında tamamlanmış ve projelerin başlangıçtaki durumları değerlendirilmiştir. Ara değerlendirme anketi 2004 yılında, projenin genel değerlendirmesi ise 2005 yılında proje sahipleri ve projelerin yürütülmesinde görev alan kişilerle yapılan mülakatlarla gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁰

Proje katkısalılığı ve davranışsal katkısalılığın değerlendirildiği bu mülakatlar Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) tarafından desteklenen 211 firma ve destek almaya hak kazanamayan 102 firma ile yapılmıştır. Desteklenen firmalara destek alamamış olsalardı projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri, desteklenmeyen firmalara ise TTGV’ye sunmuş oldukları projelerini gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri sorulmuştur.

Desteklenen firmaların yüzde 22’si destek alamamış olsalardı projelerini iptal edeceklerini, yüzde 30’u projelerinin ölçeğini küçülteceklerini ve yüzde 47’si projelerini aynı ölçekte gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Bu kapsamda, projelerin yüzde 22’sinde sıfır dara kaybı, yüzde 30’unda ise kısmi dara kaybı olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 3.7). Ayrıca destek olmasa da aynı ölçekte uygulanabilecek olan projeler tam dara kaybı olarak yorumlanabilir. Ancak bu projelerin zamanlaması

¹⁰⁰ Taymaz, An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, 2006, 28.04.2011, <<http://www.ttgiv.org.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>>

ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Diğer kısmi dara kaybı faktörlerinin (zamanlama ve yatırım yeri) de dikkate alınmasıyla daha doğru sınıflandırma yapılabilecektir. Diğer yandan firmaların yüzde 1'i destek olmasaydı projelerini daha büyük bütçe ile uygulayacaklarını belirtmişlerdir. Bu hususu negatif ölçek etkisi olarak adlandırmak mümkündür.

Tablo 3.7. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenen Projeler

Dara Kaybı Türü	%
Sıfır dara kaybı	22
Kısmi dara kaybı (ölçek etkisi)	30
Tam dara kaybı	47

Kaynak: Taymaz, An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, 2006, 28.04.2011, <<http://www.ttg.org.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>>

Destek almaya hak kazanamayan firmalarla yapılan mülakatların sonuçlarına göre; bu firmaların yüzde 43'ü TTGV'ye sunmuş oldukları projelerini iptal etmiş veya ertelemişlerdir. Firmaların yüzde 19'u projelerini daha küçük ölçekte gerçekleştirebilmiş iken, yüzde 33'ü aynı ölçekte gerçekleştirebilmiştir. Firmaların yüzde 5'i projelerini daha büyük bütçe ile uygulamışlardır (Bkz. Tablo 3.8).

Tablo 3.8. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenmeyen Projeler

Projelerin Gerçekleştirilme Durumu	%
İptal edilen veya ertelenen projeler	43
Daha küçük bütçe ile gerçekleştirilen projeler	19
Aynı bütçe ile gerçekleştirilen projeler	33
Daha büyük bütçe ile gerçekleştirilen projeler	5

Kaynak: Taymaz, An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, 2006, 28.04.2011, <<http://www.ttg.org.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>>

Oldukça kapsamlı olan çalışmada katkısallık dışında üretkenlik, rekabet edebilirlik ve istihdam hususları da değerlendirilmiştir. Ancak burada çalışmanın sadece katkısallıkla ilgili olan bölümü ele alınmıştır.

3.6.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu: Sanayi Ar-Ge Projelerini Destekleme Programı

Sanayi Ar-Ge Projelerini Destekleme Programı, firma düzeyinde katma değer yaratan kuruluşların Ar-Ge çalışmalarını teşvik etmek ve bu yolla Türk sanayisinin Ar-Ge yeteneğinin yükseltilmesine katkıda bulunmak üzere¹⁰¹ TÜBİTAK tarafından uygulanmaktadır. Bu programla sanayi kuruluşlarının Ar-Ge projelerine yüzde 60'a varan oranlarda hibe şeklinde destek sağlanmaktadır.

Söz konusu program kapsamında desteklenen projelere dair proje sonuç raporunda¹⁰² (AGY350-02) proje sahiplerinden davranışsal katkısallığa dair bilgiler istenmektedir. Davranışsal katkısallığın sadece öğrenme boyutu ve ölçek faktörünün dikkate alındığı rapor, bu yönüyle Türkiye'de katkısallık değerlendirmesi anlamında atılan ilk adımlardan biri olarak görülmektedir. Ancak, söz konusu programların sonuçlarının değerlendirilmesi ve etki değerlendirmesi çalışmaları henüz tamamlanmamıştır.¹⁰³

3.6.3. Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları

Türkiye, 2002-2006 programlama döneminde toplam 12 Düzey 2 bölgesinde 4 bölgesel kalkınma programı uygulamıştır. Bu programlar; Doğu Anadolu Kalkınma Programı; Samsun, Kastamonu, Erzurum Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Ağrı, Kayseri, Konya, Malatya Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı ve TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı'dır.

DPT koordinasyonunda uygulanan bu programlardan Doğu Anadolu Kalkınma Programı ve Samsun, Kastamonu, Erzurum Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı için 2007 yılında bir ara değerlendirme anketi düzenlenmiştir.¹⁰⁴ Söz

¹⁰¹ TÜBİTAK, resmi internet sitesi, 20.04.2011, <<http://www.tubitak.gov.tr/home.do?ot=1&sid=481&pid=478>>

¹⁰² TÜBİTAK, resmi internet sitesi, 24.10.2010, <http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/.../AGY350-02.doc>

¹⁰³ TÜBİTAK, resmi internet sitesi, 02.11.2010, <http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files//BTYPD/btyk/21/BTYK21_Gelismelere_Iliskin_Değerlendirmeler.pdf>

¹⁰⁴ Söz konusu anket Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (BGYUGM), İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından yılında uygulanmıştır.

konusu ankette kullanılan aşağıdaki soru dara kaybının belirlenmesine örnek olarak verilebilir.

“Projeniz hibe desteği olmadan nasıl uygulanabilirdi?”

- a) Kendi kaynaklarımız ile uygulanabilirdi*
- b) Kredi kullanılabılırdı*
- c) Ulusal kaynaklardan karşılanabilirdi*
- d) Proje uygulanamazdı”*

Ankete katılan yararlanıcıların yüzde 63’ü hibe desteği olmadan projelerini uygulayamayacaklarını, yüzde 12’si kendi kaynakları ile uygulayabileceklerini, yüzde 17,9’u kredi alabileceklerini, yüzde 7,1’i ise projelerini AB kaynağı yerine ulusal kaynaklarla gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir.

Kendi kaynakları ile projelerini uygulayabileceğini belirtenler dışında, kredi kullanabileceğini veya ulusal kaynaklardan fon alabileceğini belirten yararlanıcıların projeleri de AB programı olmasa da gerçekleştirilebilecektir. Bu durumda söz konusu projelerden yüzde 37’sinde dara kaybı olduğu ve bu projelerin çıktılarının programın katkısı için kullanılmaması gerektiği sonucu çıkarılabilir. Diğer yandan, yararlanıcıların yüzde 63’ünün hibe desteği olmadan projelerinin uygulanamayacağını belirtmeleri, bu projelerde dara kaybının olmadığını göstermektedir. Ancak katkısallığın tam olarak belirlenmesi için kısmi dara kaybının ve katkısallığın diğer unsurlarının da dikkate alınması gerekmektedir.

3.7. Türkiye’de Kamu Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de kamunun doğrudan yürüttüğü yatırım projelerinde ve kamu kaynağı kullanılarak gerçekleştirilen çeşitli teşvik uygulamalarında, uygulama sonrası değerlendirme kültürü henüz tam olarak yerleşmemiştir.¹⁰⁵ Bu tür değerlendirme çalışmaları genellikle farklı kurum ya da kuruluşların ihtiyaçları ve inisiyatifleri çerçevesinde nadir olarak gerçekleştirilmektedir.

¹⁰⁵ Yılmaz ve Akça, 2002: 389

Diğer yandan, Türkiye’de uygulama öncesi değerlendirme örnekleri mevcuttur. Bunların başında yatırım kararlarının verilmesi amacıyla gerçekleştirilen ön değerlendirmeler gelmektedir. Proje analizi veya ön değerlendirme, yatırım kararı verilmeden önce, projenin girdi ve çıktıların belirlendiği ve karşılaştırıldığı bir incelemedir.¹⁰⁶ Bu değerlendirme, projelerin kendi içinde yapılabilirliklerinin değerlendirilmesinde ve alternatif projeler arasında seçim yapılmasında kullanılmaktadır.

Bir yatırımın yapılması konusunda karar verilebilmesi için projenin beklenen toplam getirisinin, projenin hayata geçirilme süreci dahil tüm yaşam döngüsü boyunca tükettiği kaynaklara eşit ya da daha fazla olması gerekmektedir.¹⁰⁷ Bu kapsamda proje değerlendirmenin ilk aşaması; değerlendirilmekte olan projenin fiziksel girdi ve çıktıların karşılaştırılmasıdır. İkinci aşama ise bu girdi ve çıktıların parasal olarak ifade edilerek nakit akışlarının oluşturulması ve projenin faydalı ömrü boyunca her yıl yarattığı gelir ve giderlerin belirlenen bir referans yıl için karşılaştırılmasıdır. Temel yaklaşım olarak gelirlerin giderlerden büyük olması durumunda projenin yapılabilir görüldüğü söylenebilmektedir.¹⁰⁸

Temel yaklaşım girdi-çıktı karşılaştırması olmakla birlikte, projelerin fizibilite raporlarının¹⁰⁹ hazırlanmasında projelerin teknik, finansal, ekonomik ve sosyal gerekçelerinin, yapılabilirliğinin, önceliğinin ve çevreye etkilerinin fayda-maliyet veya maliyet-etkinlik analizleri ile ortaya koyulması gerekmektedir.¹¹⁰ Projelerin fizibilite raporlarında bulunması gereken ve yatırım kararı verme aşamasında dikkate alınan temel analizler¹¹¹ aşağıda özetlenmektedir:

- Teknik analiz ile projenin tasarım, ölçek, yer ve zamanlama gibi açılardan teknik olarak yapılabilirliği incelenmektedir.
- Finansal analiz ile projenin finansal açıdan sürdürülebilirliği, yani projenin gelecekte yaratacağı kaynakların çeşitli amaçlarla yapılacak ödeme ve

¹⁰⁶ Ayanoğlu ve ark., 1996:i

¹⁰⁷ Ayanoğlu ve ark., 1996:73

¹⁰⁸ Ayanoğlu ve ark., 1996:i

¹⁰⁹ 5 milyon TL ve üzerinde olan yeni yatırım projesi teklifleri için fizibilite raporu hazırlanması zorunludur. (DPT, 2009:8)

¹¹⁰ DPT, 2009:8

¹¹¹ Ayanoğlu ve ark., 1996

kullanımlar için yeterliliği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda net bugünkü değer, iç karlılık oranı gibi finansal fayda-maliyet analizleri kullanılmaktadır.¹¹²

- Ekonomik analizde proje ulusal ekonomi açısından değerlendirilmekte ve kaynakların etkin kullanılması yoluyla gelirin maksimize edilmesi amaçlanmaktadır. Bu analiz kapsamında ekonomik fayda-maliyet analizi, maliyet-etkinlik analizi gibi analizler kullanılmaktadır.
- Sosyal analizde sosyal karlılık değerlendirilmektedir. Bu analizde proje kapsamında üretilen mal ya da hizmetlerin tüketiminden elde edilen faydaya biçilen değer, farklı kişi ve gelir grupları açısından farklı olabileceği göz önünde bulundurulmaktadır.
- Kurumsal analiz ile projenin yönetimi ve uygulanmasına ilişkin hususlar ortaya koyularak uygulama döneminde oluşabilecek yönetimsel problemlerin önlenmesi amaçlanmaktadır.
- Çevresel analiz kapsamında gerekli hallerde¹¹³ hazırlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ile projenin yol açabileceği bütün olumsuz çevresel etkilerin önceden tespit edilip, gerekli tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır. Buna ek olarak, çevresel analiz ile parasal olarak ifade edilebilen çevresel etkiler belirlenmekte ve fayda-maliyet analizinde dikkate alınmaktadır.

3.8. Bölüm Değerlendirmesi

Katkısallık değerlendirme farklı kurum ve kuruluşlar tarafından farklı şekillerde uygulanmaktadır. En yaygın olarak kullanılan yöntem, anket vasıtasıyla müdahalelerin sadece dara kaybı durumunun araştırılmasıdır.

AB Yapısal Fonlarının KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin değerlendirildiği çalışmada kısmi dara kaybı, alternatif fon kaynakları ve stratejik önem konuları ele alınmış ve istihdam etkileri sadece dara kaybı dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

¹¹² DPT, 2009:32

¹¹³ 17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nde hangi alanlardaki kamu ve özel sektör projelerinin çevresel etki değerlendirmesine tabi olduğu belirlenmiştir.

KOBİ'lere yönelik olan bu çalışmanın diğer katkısallık unsurlarını da dikkate alması gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan yararlanıcılara projeleri için alternatif fon kaynaklarını düşünüp düşünmediklerinin sorulmasının, alternatif fon kaynaklarının varlığı ve ulaşılabilirliğinin belirlenmesi için faydalı olduğu düşünülmektedir.

AB'nin ikinci çalışması olan 6. Çerçeve Programına dair değerlendirmede sadece dara kaybı dikkate alınmış, bu nedenle katkısallık ile dara kaybı birbirinin tersi olarak yorumlanmıştır. Bu çalışma doğrudan davranışsal katkısallığa odaklandığı için sadece dara kaybının dikkate alınması doğal karşılanmaktadır. Bu iki çalışmanın bir başka ortak yönü, her ikisinin de temel olarak yararlanıcılara uygulanan anketlere dayanmasıdır.

IFC kendi amaçları doğrultusunda katkısallığı tanımlamış ve kendi katkısallık sınıflandırmasını geliştirmiştir. IFC'nin finansal katkısallık tanımı, genel katkısallık sınıflandırmasındaki proje katkısallığı tanımıyla, operasyonel ve kurumsal katkısallık ise davranışsal katkısallığın öğrenme boyutu ile örtüşmektedir. IFC desteklerinin ve değerlendirmelerinin ülke bazında olduğu düşünüldüğünde katkısallık faktörlerinin hepsinin kullanılması pek mümkün görünmemektedir.

OECD'den sunulan örnek, 10 ülkede verilen Ar-Ge destekleri ve 5. Çerçeve Programı'na dair gerçekleştirilen davranışsal katkısallık değerlendirmelerini bir araya getiren bir çalışmadır. Çalışmanın ortaya çıkardığı uygulama öncesi ve uygulama sonrası değişiklikler sınıflandırması, davranışsal katkısallığın kısmi dara kaybı ve öğrenme boyutlarına işaret etmektedir. Bu yönüyle belirtilen değişikliklerin sadece Ar-Ge destekleri için değil birçok müdahale için geçerli olduğu düşünülmektedir. Ancak söz konusu çalışmada yalnızca davranışsal katkısallığa odaklanılmış, dara kaybı dışındaki unsurlar dikkate alınmamıştır.

Diğer yandan, Birleşik Krallık'ta İngiliz Ortaklık tarafından ortaya konulan değerlendirme modeli katkısallığın tüm unsurlarını dikkate aldığı için önem taşımaktadır. Ancak modelde dara kaybının, yani müdahalesiz durumun nasıl belirlendiği tam olarak açıklanmamaktadır. Katkısallığın diğer unsurları da hazır oranlar kullanılarak değerlendirmeye katılmaktadır. Bu hazır oranların, genel olarak daha önceki çalışmaların sonuçlarına göre belirlendiği sonucu çıkarılmaktadır.

Ayrıca söz konusu model kısmi dara kaybını dikkate almamaktadır. Bu kapsamda ara sonuçlar yok farz edilmekte, bu durum da tam olarak gerçeği yansıtamamaktadır.

İrlanda örneğinde katkısallık unsurlarından dara kaybı ve de-plasman dikkate alınarak bir katkısallık oranı hesaplanmış olması önemli görülmektedir. Dördüncü bölümde anlatılacak olan uygulama örneğinde de genel olarak bu çalışmadan esinlenilmiştir. Ancak çalışmada, birden fazla kısmi dara kaybı kategorisine giren (ölçek, zamanlama, yatırım yeri) projelerin dara kaybı oranının, ayrı ayrı hesaplanan kısmi dara kaybı oranlarının toplanması ile elde edileceği belirtilmektedir. Oysaki müdahale olmadan hem daha geç, hem daha küçük ölçekte gerçekleştirilebilecek bir projenin dara kaybı oranının sadece daha geç veya sadece daha küçük ölçekte gerçekleştirilecek bir projeden daha küçük olması gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye’de ise katkısallık değerlendirmesine ilişkin en kapsamlı örnek, TTGV’nin Endüstriyel Teknoloji Projesi’ne ilişkin gerçekleştirilen çalışmadır. Bununla birlikte, TÜBİTAK tarafından gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarında davranışsal katkısallık dikkate alınmaya başlanmıştır. Ayrıca DPT koordinasyonunda uygulanan AB Bölgesel Kalkınma Programlarında olduğu gibi bazı değerlendirme çalışmalarında katkısallığın konusuna giren hususlar dikkate alınabilmektedir.

Örnek uygulamalardan da görüldüğü üzere katkısallık değerlendirmesi farklı müdahale türlerinde uygulanabilmektedir. Ancak özellikle özel sektöre sağlanan mali desteklerde ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de de özel sektör ve özellikle KOBİ’ler için altyapı, üretim, istihdam, Ar-Ge, finansman, tanıtım ve pazarlama, ihracat ve eğitim gibi alanlarda destekler verilmektedir (Bkz. EK. 2). Türkiye’de birçok kurum tarafından özel sektöre çeşitli destekler sunuluyor olması katkısallığın değerlendirilmesine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Bu müdahalelerin katkısallıklarının değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının sonraki uygulamalara yansıtılması ile uygulanan müdahalelerin başarı seviyeleri artırılabilir. Bu nedenle uygulama öncesi ve sonrası katkısallık değerlendirmesi konusunda bilgi ve deneyim düzeyinin artırılması, uygulama standartlarının geliştirilerek müdahale sürecinde yer edinmesinin sağlanması ve yaygınlaştırılması önemli görülmektedir. Bu doğrultuda dördüncü bölümde, KOBİ

desteklerinde katkısallığın değerlendirilmesine yönelik bir ereve oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen örnek uygulamaya yer verilmektedir.

4. ÖRNEK UYGULAMA: ÇUKUROVA VE İZMİR KALKINMA AJANSLARININ KOBİ DESTEKLERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Katkısallık değerlendirmesi hakkında yapılan incelemeler ışığında bu bölümde, ÇKA ve İZKA'nın 2008 yılı İktisadi Kalkınma ve KOBİ Mali Destek Programlarının katkısallıkları değerlendirilecektir. Öncelikle kalkınma ajansları hakkında genel bilgiler verilerek, katkısallık değerlendirmesine duyulan ihtiyaç ortaya konulacaktır. Değerlendirme çalışmasının genel çerçevesi verilecek ve anket çalışmasının sonuçları irdelenecektir.

4.1. Kalkınma Ajansları ve Destekler

Kalkınma Ajansları¹¹⁴ “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere”¹¹⁵ ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, düzey 2 bölgeleri esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan kalkınma birimleridir.¹¹⁶

Kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri 5449 sayılı Kanunla düzenlenmiş olan ajansların kuruluşları 3 aşamada gerçekleşmiştir:

- Adana ve Mersin illerini kapsayan ÇKA ile İzmir ilini kapsayan İZKA, Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile kurulmuştur.
- İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ilde hizmet edecek 8 ajans 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.

¹¹⁴ Tezin bundan sonraki bölümünde “kalkınma ajansı” yerine sadece “ajans” ifadesi kullanılacaktır.

¹¹⁵ 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (08.02.2006 tarih, 26074 sayılı T.C. Resmi Gazete).

¹¹⁶ DPT, resmi internet sitesi, 19.08.2010, <<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/ajans.html>>

- 25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Tekirdağ, Balıkesir, Denizli, Kütahya, Bursa, Kocaeli, Ankara, Isparta, Hatay, Nevşehir, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Trabzon, Kars ve Malatya illerinin merkez olduğu 16 düzey 2 bölgesinde ajanslar kurulmuştur.

“Ajanslar bölgeler arası ve bölge içi sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla, ulusal plan ve stratejiler ile bölge plan ve programlarında belirlenen öncelikler doğrultusunda, yerel idarelerin, üniversitelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, kâr amacı güden işletmelerin, kooperatiflerin, birliklerin ve diğer gerçek ve tüzel kişilerin uygun görülen proje veya faaliyetlerini destekleyebilmektedirler.”¹¹⁷

Ajansların bölgelerinde uygun görülen proje ve faaliyetlere sağladıkları destekler temel olarak mali ve teknik destekler ile güdümlü proje desteği olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır (Bkz. Tablo 4.1). Mali destekler; doğrudan finansman (hibe), doğrudan faaliyet, faiz ve faizsiz kredi desteği şeklinde olabilmektedir. Güdümlü proje desteğiyle ise hem mali hem de teknik destek sağlanabilmektedir. Bu destekler bütçe, konu, başvuru sahibinin niteliği ve uygulama dönemi gibi hususlar önceden belirlenerek yani bir program çerçevesinde uygulanmaktadır. Bu nedenle mevcut uygulamada mali destekler mali destek programı, teknik destekler de teknik destek programı olarak adlandırılmaktadır.

Doğrudan finansman desteği kapsamında uygulanan MDP’ler ile ilgili süreç ajansların bölge için öncelikli destek alanlarını bölge planlarında belirlemeleri ile başlamaktadır. Uzun vadeli stratejik bir doküman olan bölge planı doğrultusunda her ajans, yıllık çalışma programlarında o yıl için gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetlerini maliyetlendirerek DPT’nin onayına sunmaktadır. Bu kapsamda, o yıl içinde uygulanması planlanan MDP’lere ilişkin genel bilgiler de çalışma programında yer bulmaktadır.

¹¹⁷ Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (8.11.2006 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete).

Tablo 4.1. Ajanslar Tarafından Sağlanan Destekler

Destek Türü		Maliyeti	Yararlanıcılar
Mali Destekler	Doğrudan finansman desteği	Proje teklif çağırısı yöntemiyle ¹¹⁸ belirli alanlardaki proje ve faaliyetlere yapılan karşılıksız yardımlardır.	Özel işletmeler, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, yerel yönetimler ve bunların birlikleri, kooperatifler ve bunların birlikleri ile diğer gerçek ve tüzel kişiler.
	Doğrudan faaliyet desteği	Proje teklif çağırısı yöntemi uygulanmaksızın belirli alanlardaki proje ve faaliyetlere yapılan karşılıksız yardımlardır.	Yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler.
	Faiz desteği	Ajans ile ilgili aracı kuruluş arasında imzalanan protokol kapsamında uygun görülen projeler için bu aracı kuruluşlardan alınacak kredilerin faizlerinin ajans tarafından karşılanmasıdır.	Kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişiler.
	Faizsiz kredi desteği	Ajans ile ilgili aracı kuruluş arasında imzalanan protokol kapsamında, uygun görülen projeler için, bu kuruluşlar eliyle kredi kullandırılması ve mali desteğin faiz ödenmeksizin taksitler halinde ajansa geri ödenmesidir.	
Teknik destek		Eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi alanlarda ajans personeli tarafından verilen veya zorunlu durumlarda ajans tarafından hizmet alımı yoluyla karşılanan desteklerdir.	Yerel yönetimler ve mahalli idare birlikleri, üniversiteler, meslek okulları, araştırma enstitüleri, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları.
Güdümlü proje desteği		İş geliştirme merkezleri, teknoparklar, teknoloji geliştirme merkezleri ve işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, laboratuvar ve atölye gibi büyük bütçeli altyapı ve/veya işletme desteklerini içeren projelere teklif çağırısı usulü uygulamaksızın sağlanan mali veya teknik desteklerdir.	Ajans projeyi uygulayacak muhtemel aktörleri belirlemek için gerekli koordinasyonu yürütür ve üniversite, kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ortaklıkları teşvik edilir.

Kaynak: Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (8.11.2006 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete).

¹¹⁸ Proje teklif çağırısı, belirli bir destek programı kapsamında, nitelikleri net bir şekilde belirlenmiş olan potansiyel başvuru sahiplerinin, önceden belirlenen konu ve koşullara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesidir. (Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, 2009)

MDP'lerin bütçeleri, öncelik alanları, azami-asgari proje bütçeleri gibi detaylar, ilgili mevzuat çerçevesinde, başvuru rehberlerinin ajanslar tarafından hazırlanıp DPT tarafından onaylanması ile kesinlik kazanmaktadır.

MDP'ler arasında KOBİ'lere yönelik destekler önemli bir yer tutmaktadır. Tablo 4.2 bugüne kadar hayata geçirilen MDP'leri, Tablo 4.3 ise KOBİ'lere yönelik olan MDP'leri göstermektedir. Bu programlardan İZKA ve ÇKA'nın 2008 ve 2009 yılı teklif çağrıları kapsamında uyguladıkları programlar tamamlanmış, 2010 yılı uygulamaları ise devam etmektedir.

Tablo 4.2. 2008-2010 Yılı Mali Destek Programları

Yıl	Teklif Çağrısına Çıkan Ajans Sayısı	MDP Sayısı	Hibe ¹¹⁹ (milyon TL)
2008	2	6	45,6
2009	5	9	93,6
2010	24	52	445,1

Kaynak: DPT, BGYUGM, Mart 2011.

Görüldüğü üzere ajansların uyguladıkları MDP'ler ile bölgelere önemli miktarda kaynak aktarılmaktadır. Ajansların ve bölgelerinde uyguladıkları bu MDP'lerin bütçelerinin¹²⁰ önemli bir kısmı merkezi bütçeden aktarılan paylardan oluşmaktadır. Sonuç olarak kamu kaynağıyla gerçekleştirilen bu programların bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bu sayede ulusal kalkınmaya katkı sağlanması için oldukça önemli araçlar oldukları düşünülmektedir.

¹¹⁹ 2010 yılı programları henüz tamamlanmadığı için hibe tutarı gerçekleşen değil, öngörülen tutardır.

¹²⁰ 5449 sayılı Kanunda ajansların gelirleri ve yönetecekleri mali kaynaklar şu şekilde sayılmıştır:

a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsis mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsis mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabilecek pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabilecek pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Ajansların sunabileceği destekler mevzuatla net bir şekilde belirlenmiştir. Burada önemli olan nokta, ajansların bu destekleri bölgelerinde fark yaratabilecek şekilde sağlamalarıdır. Bu nedenle ihtiyaçların, hedef grubun ve sağlanacak desteklerin doğru şekilde belirlenmesi önem taşımaktadır.

Tablo 4.3. KOBİ'lere Yönelik Mali Destek Programları

Ajans	Program Adı	Teklif Çağrısı Yılı	Hibe ¹²¹ (milyon TL)
İzmir	KOBİ	2008	23,3
İzmir	Turizmde Rekabet Edebilirlik ve Yenilik	2010	12,0
Çukurova	İktisadi Kalkınma	2008	11,8
Çukurova	İktisadi Kalkınma	2009	14,1
Çukurova	İktisadi Kalkınma	2010	17,5
Orta Karadeniz	İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmaları	2009	14,5
Doğu Anadolu	KOBİ	2009	14,1
Doğu Anadolu	KOBİ	2010	11,1
Karacadağ	Ekonomik Gelişme	2010	12,5
Dicle	KOBİ'ler Yoluyla Girişimciliğin Artırılması	2010	10,0
Kuzeydoğu Anadolu	KOBİ	2010	10,0
Doğu Akdeniz	İktisadi Kalkınma	2010	9,0
Doğu Marmara	KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılması	2010	15,0
Orta Anadolu	İktisadi Kalkınma	2010	14,4
Mevlana	İktisadi Kalkınma	2010	15,0
Ahiler	Tarıma Dayalı Sanayi	2010	5,0
Fırat	Ekonomik Gelişme	2010	11,0
Trakya	Rekabet Gücünün Artırılması	2010	9,0
İpekyolu	İktisadi Gelişme	2010	8,5
Serhat	İktisadi Gelişme	2010	8,5

¹²¹ 2010 yılı programları henüz tamamlanmadığı için hibe tutarları gerçekleşen ajans katkısı değil, program kapsamında öngörülen ajans katkısını göstermektedir.

Tablo 4.3. (devam)

Ajans	Program Adı	Teklif Çağrısı Yılı	Hibe (milyon TL)
Batı Karadeniz	İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik	2010	11,0
Bursa Eskişehir Bilecik	Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Artırılması	2010	8,0
Güney Ege	İktisadi Kalkınma	2010	7,0
Güney Marmara	İktisadi Kalkınma	2010	8,0
Doğu Karadeniz	Turizmde Bölge Potansiyelinin Harekete Geçirilmesine Yönelik	2010	5,0
İstanbul	İşletmelere Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma	2010	20,0
	İşletmelere Yönelik Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi	2010	7,5
Batı Akdeniz	Sanayi ve Turizm Sektörlerinde Rekabetçiliğin Artırılması	2010	7,0
Zafer	Bölgesel Potansiyelin Harekete Geçirilmesi	2010	20,0
Toplam Hibe (2008-2010)			339,8

Kaynak: DPT, BGYUGM, Mayıs 2011

Ajanslar mevzuat, bütçe, kurumsal yapı gibi özellikleri itibarıyla diğer kamu kurumlarından farklılık arz etmektedir. En büyük farklılıkları da yerel ihtiyaçları ve sorunları tespit edebilecek şekilde bölge düzeyinde kurulmuş olmalarıdır. Dinamik yapılarıyla diğer kurumların uzanamadığı yerlere uzanmaları, bölgelerin özellik ve ihtiyaçlarına göre farklılaşan çözümler üretmeleri beklenmektedir. Ajansların bu önemli misyonları nedeniyle henüz uygulamanın başında varsa aksaklıkların tespit edilmesi önem taşımaktadır.

4.2. Örnek Uygulamanın Amacı ve Kapsamı

Örnek uygulama olarak, ilk kurulan ve uygulamaları diğer ajanslara örnek teşkil eden ÇKA ve İZKA'nın 2008 yılı teklif çağrıları kapsamında KOBİ'lere yönelik olarak uyguladıkları MDP'lerin katkısallıkları değerlendirilecektir. Bu

sayede hem uygulanan programların katkısallık dereceleri ortaya konulacak hem de bundan sonraki uygulamalar için geri bildirimler sağlanacaktır.

4.2.1. Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajanslarının 2008 yılı KOBİ destekleri

2008 yılı sonunda ÇKA İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı, İZKA KOBİ Mali Destek Programı için teklif çağrısına çıkmıştır.¹²² KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik olan bu programlardan İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'nın amacı başvuru rehberinde şu şekilde belirlenmiştir;

*“İstihdam ve üretimde hali hazırda öne çıkan sektörlerin geliştirilmesi, bölge imkanları ve küresel ekonomik koşullar göz önüne alındığında gelişme potansiyeli olan sektörlerde yapılabilecek yeni yatırımların desteklenmesi.”*¹²³

KOBİ Mali Destek Programı'nın başvuru rehberinde belirlenen amacı ise şu şekildedir;

*“İşletmelerin rekabet güçlerinin ve istihdamın artırılmasını sağlamanın yanı sıra temiz ve alternatif enerji kaynaklarının üretim ve tüketimini ve yenilikçi faaliyetleri teşvik etmek.”*¹²⁴

Söz konusu programların başvuru rehberleri incelendiğinde üretim kapasitesi, kalitesi ve verimliliğinin artırılması, yenilikçi faaliyetlerin artırılması, çevreye duyarlı teknolojilerin ve enerji türlerinin kullanımının artırılması gibi öncelik alanları göze çarpmaktadır. Her iki program için de destek alanı oldukça geniş tanımlanmış, sektörel odaklanma yapılmamıştır.

İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı için başvuran 244 projeden 49 tanesi destek almaya hak kazanmış ve sözleşmeleri imzalanmıştır. 2010 yılının ilk çeyreği itibarıyla 42 firma projelerini tamamlamış ve bu projelere yaklaşık olarak 11,8 milyon TL hibe aktarılmıştır.¹²⁵

¹²² Bu teklif çağrıları kapsamında ÇKA İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri ve Kırsal Kalkınma olmak üzere toplam 4 MDP; İZKA ise KOBİ ve Sosyal Kalkınma olmak üzere toplam iki MDP ile destek sunmuşlardır.

¹²³ ÇKA, 2008:4

¹²⁴ İZKA, 2008:5

¹²⁵ BGYUGM, 03.11.2010

KOBİ Mali Destek Programı kapsamında ise 441 başvuru arasından mali destek almaya hak kazanan 93 proje ile sözleşme imzalanmıştır. 2010 yılının ilk çeyreği itibarıyla proje uygulamaları tamamlanmış, 89 projeye toplam 23,3 milyon TL hibe aktarılmıştır.¹²⁶

4.3. Örnek Uygulamada Kullanılan Değerlendirme Modeli

İktisadi Kalkınma ve KOBİ MDP'lerinin katkısallıklarının değerlendirildiği çalışmada izlenecek olan değerlendirme modeli Tablo 4.4'te özetlenmekte, ayrıntılı bilgiler ise aşağıda verilmektedir.

Tablo 4.4. Değerlendirme Künyesi

Değerlendirme türü	⇒	Katkısallık (girdi, çıktı ve proje katkısallığı, davranışsal katkısallık)
Değerlendirilecek unsurlar	⇒	Dara kaybı, de-plasman, sızıntı etkisi, çarpan etkisi
Değerlendirmenin zamanlaması	⇒	Uygulama sonrası
Değerlendirme yaklaşımı	⇒	Mikro yaklaşım
Veri toplama yöntemi	⇒	Anket
Araştırma yöntemi	⇒	Deneysel olmayan yöntem

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Söz konusu çalışmada proje katkısallığına odaklanılmış, ayrıca “istihdam edilen kişi” göstergesi üzerinden çıktı katkısallığı da değerlendirilmiştir. Çıktı katkısallığının değerlendirilmesinde farklı alanlardaki projelerin performans göstergelerinin gruplandırılmasının mümkün olmaması nedeniyle, programların amaçlarıyla örtüşür şekilde, en genel gösterge olan istihdam artışına odaklanılmıştır. Davranışsal katkısallığın kısmi dara kaybı boyutu proje ve çıktı katkısallıkları değerlendirilirken dikkate alınmış, öğrenme boyutu ise ayrıca ele alınmıştır.

Çalışmada katkısallığın unsurlarından dara kaybı, de-plasman, sızıntı ve çarpan etkileri değerlendirilmiştir. Desteklenen projeler istihdam projeleri olmadıkları için ikame etkisi dikkate alınmamıştır.

¹²⁶ BGYUGM, 03.11.2010

İktisadi Kalkınma ve KOBİ MDP'lerine ilişkin teklif çağrılarına 2008 yılı sonunda çıkmıştır. Ancak destek almaya hak kazanan projelerin seçilmesi ve bu projeler ile sözleşmelerin imzalanması yaklaşık altı ay sonra gerçekleştirilebilmiştir. Projelerin uygulamaları ise 2010 yılının ilk çeyreği itibarıyla son bulmuştur. Bu kapsamda, söz konusu projelerin katkısallığının değerlendirildiği örnek uygulama, projelerin bitiminden hemen sonra gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Çalışmada değerlendirme yaklaşımı olarak mikro yaklaşım tercih edilmiştir. Bunun en önemli nedeni, ajans destekleri için ilk defa gerçekleştirilecek olan bu katkısallık değerlendirmesi çalışması ile katkısallığın unsurlarının tek tek araştırılması ve nedenlerine dair çıkarımlarda bulunulmasının amaçlanmış olmasıdır. Ayrıca, programların başvuru rehberinde belirtilen amaçlarından anlaşıldığı üzere desteklenen projelerde sektörel yoğunlaşmalar bulunmamaktadır. Bu nedenle az sayıda düşük bütçeli projelerin, özellikle uygulamalarının hemen sonrasında makro düzeyde sonuçlar yaratması beklenmemektedir.

Proje uygulamaları ve sonuçları hakkında katkısallık değerlendirmesi özelinde, proje bazında detaylı bilgiye ihtiyaç duyulması ve mevcut verilerin bu ihtiyacı sağlayamaması nedeniyle destek alan tüm firmalara anket uygulanmasına karar verilmiştir.¹²⁷ Hazırlanan anket (Bkz. EK. 3) tüm firmalara gönderilmeden önce Çukurova ve İzmir bölgelerinden 5'er firma telefonla aranarak anket çalışması anlatılmış ve anket formları elektronik posta yoluyla gönderilerek soruların ön testi yapılmıştır. Anket sorularının cevaplanmasının ardından firmalarla soruların anlaşılabilirliği üzerine tekrar telefonla görüşme gerçekleştirilmiş ve bu doğrultuda bazı sorularda değişiklikler yapılmıştır.

Revize edilen anket formları bu 10 firmanın dışında proje uygulamalarını tamamlayan 122 firmanın ajanslardan temin edilen elektronik posta adreslerine gönderilmiştir. Ancak elektronik posta adreslerindeki değişiklikler veya verilen adreslerin fazla kullanılmıyor olması nedeniyle sadece 44 firma geri dönüş yapmıştır. Geri kalan 78 firmaya ise mektup yoluyla anket gönderilmiştir. Sonuçta 42'si Çukurova, 89'u İzmir bölgesinde olmak üzere toplam 131 firmaya anket gönderilmiş

¹²⁷ Söz konusu anket çalışması 01.07.2010-25.08.2010 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

ve 29'u Çukurova, 69'u İzmir bölgesinde olmak üzere toplam 98 firma anket sorularını cevaplamıştır. Ankete geri dönüş oranı yüzde 74,2 olarak kaydedilmiştir.

Diğer yandan daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi adına destek almayan firmaların durumlarının da dikkate alınması gerektiği düşünülmüştür. Proje uygulama süreci bittikten hemen sonra yapılan bu değerlendirme çalışmasında destek alan ve almayan firmaların karşılaştırılabilecek ortak bir çıktı veya etkilerinin olmaması nedeniyle kontrol grubunun, proje başvurusunda bulunan firmalardan seçilmesine karar verilmiştir. Bu şekilde firmaların proje uygulama durumları karşılaştırılabilecektir. Diğer yandan, MDP'lere başvuruda bulunan firmalardan projesi başarısız bulunanların uygun bir kontrol grubu olmadığı düşünülmüştür. Çünkü söz konusu projeler çeşitli nedenlerle başarısız bulunmuşlardır ve bu projelerin desteklenmedikleri için hayata geçirilememiş olmaları beklenmektedir. Bu sebeple projeleri başarılı bulunan ancak MDP'lerin bütçe kısıtı nedeniyle yedek listede kalan projelerden bir kontrol grubu oluşturulmasına karar verilmiştir.

Firmaların iletişim bilgilerine dair kayıtların yeterli olmayışı, firmaların anket veya mülakat gibi çalışmalara katılmakta gönülsüz olmaları ve teknik olanaksızlıklar nedeniyle, destek alan ve yedek listede kalan firmalara ilişkin karşılaştırma sadece gıda sektöründe faaliyet gösteren firmalar arasında yapılabilmektedir. Örnek çalışma için gıda sektörünün seçilmesinin nedeni, aşağıda anlatılacağı üzere, destek alan firmalara yapılan anket neticesinde her iki bölgede de en fazla yoğunlaşmanın bu sektörde gerçekleşmiş olduğunun tespit edilmesidir. Sonuç olarak, bir örnek teşkil etmesi için sadece gıda sektöründe faaliyet gösteren ve destek programına başvurup yedek listede kalan firmalara telefon vasıtasıyla anket (Bkz. EK. 4) düzenlenmiştir. Söz konusu anketlerin sonuçları istatistiksel olarak analiz edilerek proje ve çıktı katkısallıkları ile davranışsal katkısallık değerlendirilmiştir.

4.4. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Uygulanan anket ile öncelikle firmaların büyüklüğü, faaliyet gösterdikleri sektör gibi temel bilgiler alınmış, daha sonra katkısallığın unsurlarına dair çıkarımlarda bulunulmasını sağlayacak sorular yöneltilmiştir. Anket sonuçları istatistiksel olarak analiz edilerek firmaların genel özellikleri belirlenmiştir. Daha

sonra 3. bölümde incelenen İrlanda örneğinde kullanılan model vasıtasıyla katkısallık ve unsurlarına dair oranlar hesaplanmıştır. Katkısallığı ve unsurlarını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle ankete cevap veren firmaların genel özelliklerine değinilecek, daha sonra katkısallık ve katkısallığın unsurlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

4.4.1. Ankete cevaplayan firmaların genel özellikleri

Ankete katılan firmalar büyüklük, faaliyet gösterilen sektör ve sektördeki faaliyet süresi açılarından incelenmiş ve bu sayede firmaların genel özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Öncelikle çalışan kişi sayıları dikkate alınarak firmaların MDP'lere başvurdukları sıradaki büyüklükleri incelenmiştir. Düzenlenen anket formunda çalışan kişi sayıları tam zamanlı-yarı zamanlı ve sürekli-geçici çalışan olarak ayrıştırılmıştır.¹²⁸ Ancak tam zamanlı ve sürekli çalışan kişilerin dışında kalanların ağırlığının düşük olması nedeniyle bu gruplar, çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde gerçekleştirilen hesaplamalara dahil edilmemiştir.

Ankete katılan firmaların tamamı, MDP'lerin amacına uygun bir şekilde, KOBİ tanımına¹²⁹ giren firmalardır. Çalışan kişi sayılarının 0-50 kişi arasında yoğunlaştığı görülmektedir. 245 kişi çalıştıran bir firma ise uç nokta olarak değerlendirilmekte ve ortalama çalışan kişi sayısının kullanılacağı hesaplamalara dahil edilmemektedir (Bkz. Grafik 4.1).

Diğer yandan KOBİ sınıflandırmasına¹³⁰ göre bu firmaların yüzde 19,30'unun mikro işletme, yüzde 53,1'inin küçük ölçekli işletme ve yüzde 27,6'sının orta büyüklükte işletme olduğu sonucu elde edilmiştir (Bkz. Grafik 4.2).

¹²⁸ Sürekli çalışan, bir yıldan uzun süre; geçici çalışan bir yıldan kısa süre ve yarı zamanlı çalışan bir günde firmanın günlük iş saatinden daha kısa süre çalışacak şekilde istihdam edilenleri ifade etmektedir.

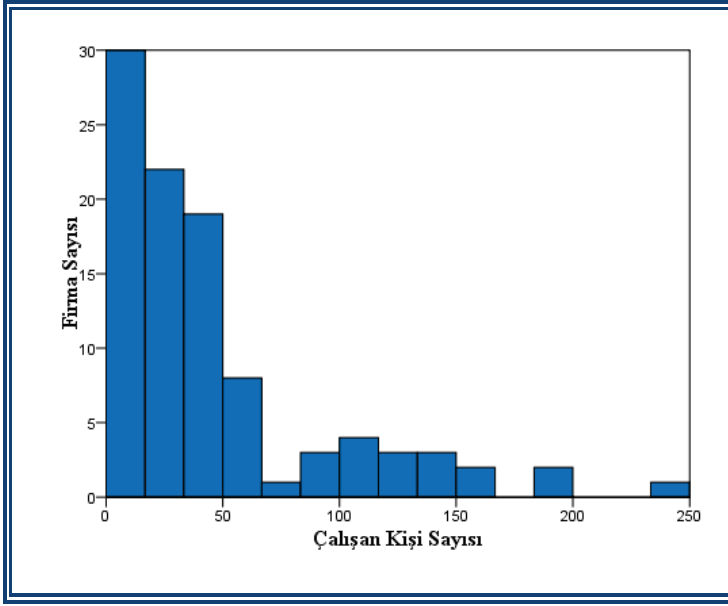
¹²⁹ Bu çalışmada firmaların KOBİ tanımına uygunlukları uygulama kolaylığı sağlaması açısından sadece eleman sayıları baz alınarak hesaplanmıştır.

¹³⁰ 19/10/2005 tarih ve 2005/9617 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" KOBİ'leri şu şekilde sınıflandırmaktadır:

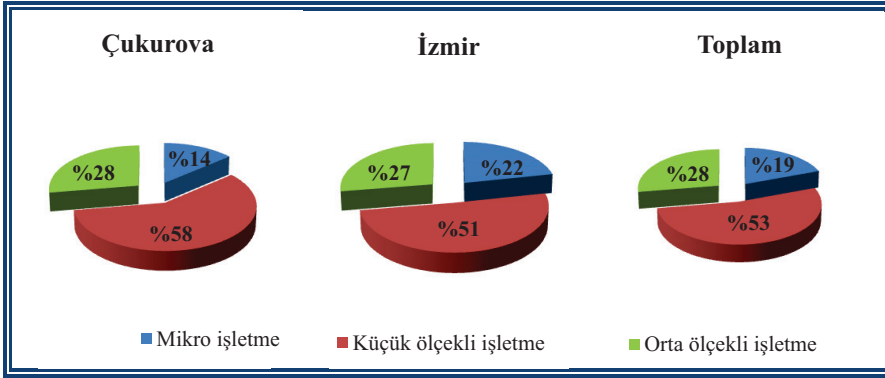
a) Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu bir milyon Türk Lirasını aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler,

b) Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da

Grafik 4.1. Firmaların Çalışan Kişi Sayıları

Grafik 4.2. Firma Büyüklükleri

Firma büyüklükleri bölge bazında analiz edildiğinde, küçük ölçekli işletmelerin her iki bölgede de ağırlığını koruduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.2). Yararlanıcılar arasında mikro ölçekli işletmelerin her iki bölgede de çok az sayıda olmasının, yararlanıcıların eş finansmanı karşılama konusunda güçlük

mali bilançosu beş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler,

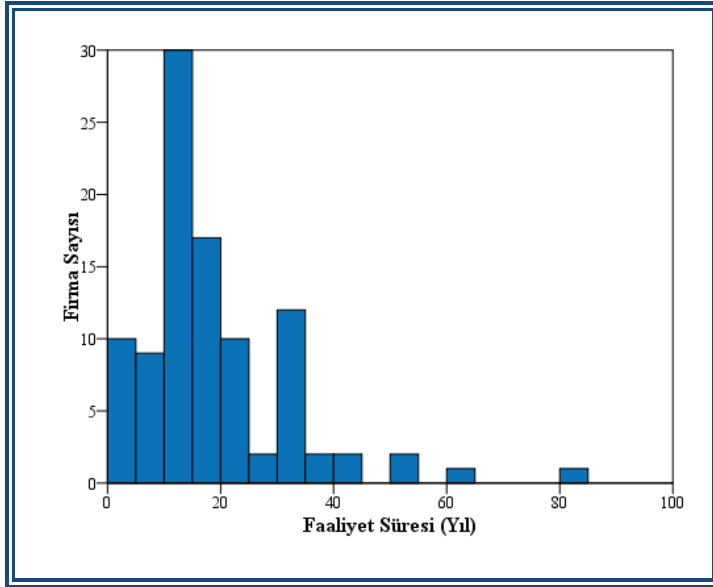
c) Orta büyüklükteki işletme: İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmi beş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

yaşamalarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak böyle bir çıkarımda bulunulabilmesi için başvuruda bulunan tüm firmaların büyüklüklerinin incelenmesi gerekmektedir.

Ankete cevap veren firmaların sektörlerindeki faaliyet süresi incelendiğinde, bu sürenin 2 yıl ile 80 yıl arasında değiştiği görülmüştür. Grafik 4.3'te görüldüğü üzere, firmaların faaliyet süreleri 10-15 yıl aralığında yoğunlaşmakta, 50 yıldan daha uzun süredir faaliyette bulunan firma sayısı ise azalmaktadır. 80 yıldır faaliyet gösteren tek firma ise, uç nokta olması sebebiyle, ortalama faaliyet süresinin kullanıldığı hesaplamalarda ihmal edilmektedir.

Firmaların faaliyet süreleri 10'ar yıllık gruplara ayrıldığında, firmaların yüzde 40,4'ünün 11-20 yıldır faaliyet gösteren, yüzde 27,6'sının ise 0-10 yıldır faaliyet gösteren firmalar olduğu görülmektedir.

Grafik 4.3. Firmaların Faaliyet Süresi

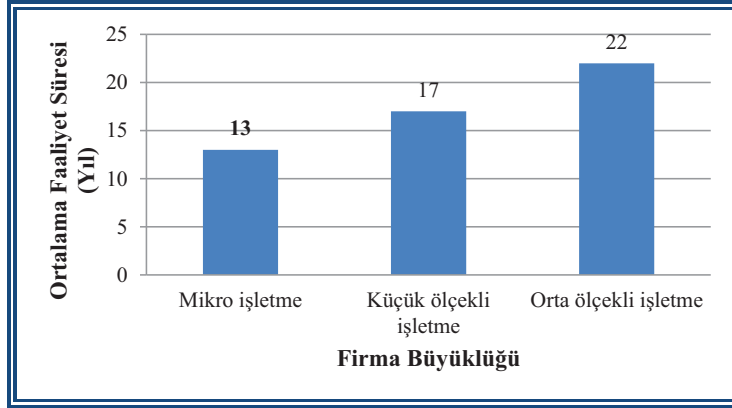

Ayrıca yapılan incelemelerde faaliyet sürelerinin bölge bazında önemli bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Her iki bölgede de firmaların faaliyet sürelerinin çoğunlukla 11-20 yıl arasında olduğu görülmüştür (Çukurova yüzde 48,3; İzmir yüzde 37,7). 0-10 yıldır faaliyet gösteren, nispeten genç firmaların mali

desteklere daha çok ihtiyaç duyacağı düşüncesiyle, desteklenen firmalar içindeki ağırlığının da fazla olacağı beklenmiş, ancak bu firmaların ağırlığı Çukurova’da yüzde 31, İzmir’de ise yüzde 26 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun, nispeten yeni kurulmuş firmaların eş finansmanı sağlama konusunda sıkıntı yaşamış ve bu nedenle MDP’ye başvurmamış olmalarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak böyle bir çıkarım yapılabilmesi için başvuruda bulunan tüm firmaların deneyim sürelerinin incelenmesi gerekmektedir.

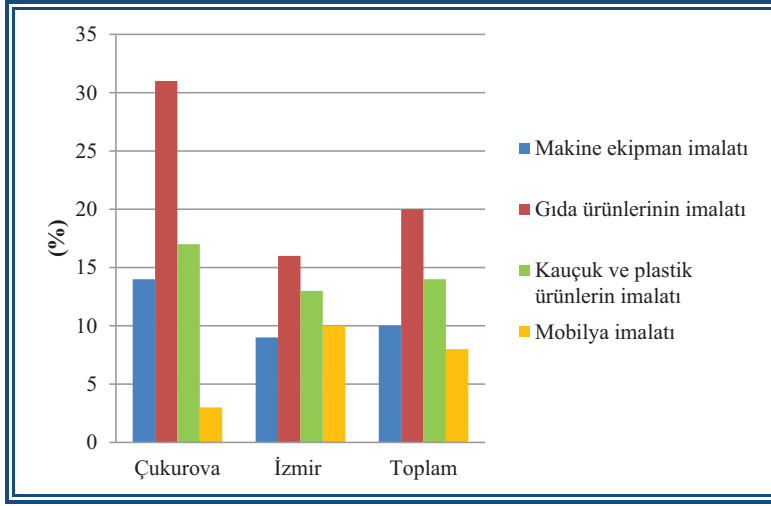
Ankete cevap veren firmalar arasında mikro işletmelerin ve genç firmaların ağırlığının düşük olması nedeniyle, firmaların ortalama faaliyet süreleri ile büyüklükleri karşılaştırılmıştır. Grafik 4.4’te görüldüğü üzere, ortalama faaliyet sürelerinin mikro işletmelerde yaklaşık 13 yıl, küçük ölçekli işletmelerde 17 yıl ve orta büyüklükteki işletmelerde ise 22 yıl olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 4.4. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Faaliyet Süresi İlişkisi

Diğer yandan anketi cevaplayan firmaların faaliyet gösterdikleri sektörler incelendiğinde, sektörel ağırlık görülmemiştir. Öne çıkan sektörler yüzde 20,4 ile gıda ürünlerinin imalatı, yüzde 14,3 ile kauçuk ve plastik ürünlerinin imalatı, yüzde 10,2 ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ekipman imalatı ve yüzde 8,2 ile mobilya imalatı olmaktadır. Grafik 4.5 öne çıkan sektörlerin toplam ve bölge bazında dağılımını göstermektedir.

Grafik 4.5. Desteklenen Firmaların Sektörel Dağılımı

Görüldüğü üzere, gıda ürünleri imalatı her iki bölgede de öne çıkmıştır. Çukurova'daki firmaların yüzde 31'i, İzmir'deki firmaların ise yüzde 16'sı gıda ürünlerinin imalatı sektöründe faaliyet göstermektedir. Diğer yandan Çukurova bölgesinde mobilya imalatı sektöründe, İzmir bölgesinde ise makine ekipman imalatı sektöründe faaliyet gösteren firmaların ağırlığının düşük olduğu görülmektedir. Çukurova ve İzmir bölgelerinde bu dört sektöre dair genel bilgiler Kutu 4.1'de yer almaktadır.

Kutu 4.1. Öne Çıkan Sektörlerin Çukurova ve İzmir Bölgelerindeki Genel Durumu

TÜİK 2008 verilerine göre; Çukurova bölgesinde imalat sanayiinde 15.298 işletme, 75.709 kişilik istihdam sağlamaktadır. İmalat sanayiinde işletme sayısı bakımından öne çıkan sektör yüzde 17,7'lik pay ile gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörüdür. Bunu yüzde 15,1'lik pay ile makine ve teçhizatı hariç fabrikasyon metal ürünleri imalatı izlemektedir. Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü, imalat sanayii istihdamının yüzde 18'ini sağlayarak istihdam açısından da öne çıkmıştır. Bu sektörü yüzde 12,8 payla tekstil ürünleri imalatı sektörü izlemektedir. Anket çalışması kapsamında öne çıkan sektörlerin bölgedeki genel durumu aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Kutu 4.1. (devam)

Sektörler ¹³¹	İşletme Sayısı	İmalat Sanayii İşletmeleri İçindeki Pay (%)	Sektörel İstihdam	İmalat Sanayii İstihdamı İçindeki Pay (%)
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	2.714	17,7	13.659	18
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	1.853	12,1	4.831	6,4
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	1.335	8,7	6.289	8,3
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	1.044	6,8	4.275	5,6

Kaynak: TÜİK Yıllık İş İstatistikleri, 2008

İzmir’de TÜİK 2008 yılı verilerine göre, imalat sanayiinde 21.845 işletme, 195.987 kişilik istihdam sağlamaktadır. İmalat sanayii içinde işletme sayısı bakımından öne çıkan sektör yüzde 17,4 payla makine ve teçhizatı hariç fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektörüdür. Bu sektörü yüzde 16,2 payla giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması izlemektedir. Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar ise yüzde 13,9’luk pay ile bu sektörlerin ardından üçüncü sırada yer almaktadır. İmalat sanayii istihdamı içinde en fazla payı yüzde 16,5 ile giyim eşyası imalatı kürkün işlenmesi ve boyanması alırken, onu yüzde 11,5 pay ile gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü takip etmektedir. Ankette öne çıkan sektörlerle ilişkin bilgiler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Sektörler	İşletme Sayısı	İmalat Sanayii İşletmeleri İçindeki Pay (%)	Sektörel İstihdam	İmalat Sanayii İstihdamı İçindeki Pay (%)
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	1.917	8,8	22.633	11,5
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	3.026	13,9	11.789	6
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	2.134	9,8	14.515	7,4
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	857	3,9	12.403	6,3

Kaynak:TÜİK Yıllık İş İstatistikleri, 2008

¹³¹ TÜİK Yıllık İş İstatistiklerinde temel alınmış olan NACE Rev. 1.1 faaliyet sınıflandırmasında gıda ürünleri imalatı ile içeceklerin imalatı ve mobilya imalatı ile başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar birlikte ele alınmaktadır. Katkısalılık anketinde dikkate alınan faaliyet sınıflandırması ise daha güncel olan NACE Rev.2’dir.

Sonuç olarak, ÇKA ve İZKA'nın 2008 yılı MDP'leri kapsamında desteklenen firmaların çoğunluğunun, her iki bölgede de, küçük ölçekli ve 10 ila 20 yıldır faaliyette olan firmalar olduğu görülmektedir. Desteklenen firmalar arasında sektörel bir yoğunlaşma görülmemiş olmakla birlikte, gıda sektörünün her iki bölgede de diğer sektörlerle oranla daha ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir.

4.4.2. Firmaların alternatif fon kaynaklarından yararlanma durumları

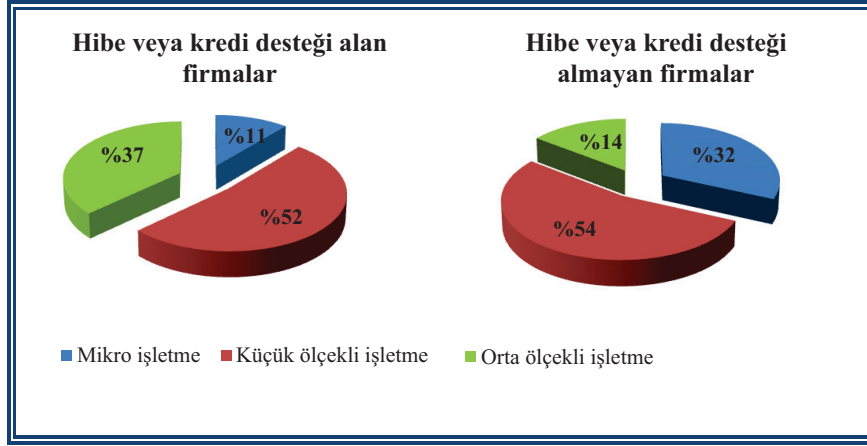
Firmaların ajans desteğinden önce yatırımlarının finansmanında kendi öz kaynakları dışında alternatif fon kaynakları kullanma durumları incelendiğinde; firmaların yüzde 75,5'inin yatırımları için daha önce banka kredisi kullandığı görülmüştür. Bu oran Çukurova'da yüzde 72,4, İzmir'de yüzde 76,8 olarak kaydedilmiştir. Daha önce banka kredisi kullanan ve kullanmayan firmalar büyüklük ve faaliyet süresi bakımından analiz edilmiş ancak önemli bir farklılık görülmemiştir.

Diğer yandan, Çukurova bölgesinde ajans desteğinden önce firmaların yüzde 37'sinin diğer kurum ve kuruluşlardan kredi, yüzde 22,2'sinin ise hibe desteği aldığı; İzmir bölgesinde ise firmaların yüzde 31,9'unun diğer kurum ve kuruluşlardan kredi, yüzde 23,2'sinin ise hibe desteği aldığı tespit edilmiştir. Toplamda ise; ajans desteğinden önce firmaların yüzde 33,3'ü diğer kurum ve kuruluşlardan kredi, yüzde 22,9'u ise hibe desteği almıştır. Bu firmalardan 36'sı KOSGEB, 10'u TÜBİTAK, 4'ü Dış Ticaret Müsteşarlığı, 3'ü Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı) ve 2'si TTGV desteklerinden faydalanmıştır.

Firmaların sadece yüzde 42,7'sinin daha önce başka kurum veya kuruluşlardan destek almamış olması, ajanslarca desteklenen firmaların önemli bir bölümünün zaten alternatif fon kaynaklarının farkında olan, daha önce desteklenmiş firmalar olduğu sonucunu göstermektedir. Örneğin bir firma daha önce KOSGEB, TÜBİTAK ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan toplam 13 kez destek almıştır. Doğru tasarlanmış desteklerden daha önce birçok defa destek alan bir firmanın, bu destekler sonucunda artık desteğe ihtiyacının kalmamış olması beklenmektedir. Bu durumdaki firmaların destek talebine devam etmesi, ya bu desteklerin işe yaramadığını ya da firmaların ihtiyacı olmadığı halde desteklerden yararlanabildiğini göstermektedir.

Yapılan analizde daha önce destek almayan firmaların yüzde 31,7'sinin mikro işletme, yüzde 53,7'sinin küçük ölçekli ve yüzde 14,6'sının orta ölçekli işletme olduğu görülmektedir. Destek alan firmaların ise yüzde 11,1'i mikro, yüzde 51,9'u küçük ölçekli ve yüzde 37'si orta ölçekli işletmelerdir. Mikro işletmelerin hibe veya kredi desteği almayan firmalar arasındaki ağırlığının destek almayan firmalara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Orta büyüklükteki işletmelerin ise hibe veya kredi desteği alan firmalar arasındaki ağırlığının destek almayan firmalardan daha fazla olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.6).

Grafik 4.6. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması

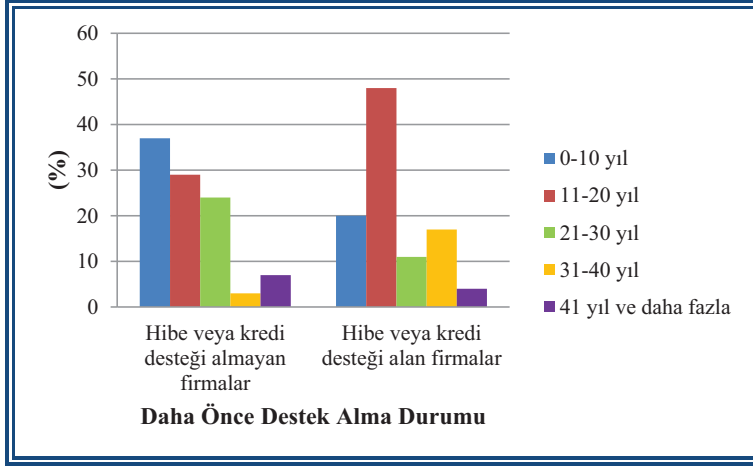

Bu durum daha önce desteklenmiş firmaların daha büyük firmalar olduğunu göstermektedir. Mikro işletmelerin ajans desteklerinde olduğu gibi, diğer desteklerden yararlanma oranlarının da düşük olmasının, bu firmaların alternatif fon kaynakları hakkında bilgi düzeylerinin düşük olması, yeni yatırımları riskli bulmaları veya varsa eş finansman zorunluluğunu karşılayamayacak olmaları gibi sebeplerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Daha önce herhangi bir destek almayan firmaların çoğunluğu (yüzde 36,6'sı) 0-10 yıldır faaliyet göstermekte olan firmalarken, destek alan firmaların çoğunluğu (yüzde 48,1'i) 11-20 yıldır faaliyet gösteren firmalardır (Bkz. Grafik 4.7). Bu kapsamda, 11-20 yıldır faaliyette olan firmaların sektöre tutunmuş ve gelişmelerini

sürdüren firmalar oldukları, bu nedenle yeni yatırımlar ve bu yatırımlar için alternatif fon kaynakları arayışında oldukları düşünülmektedir.

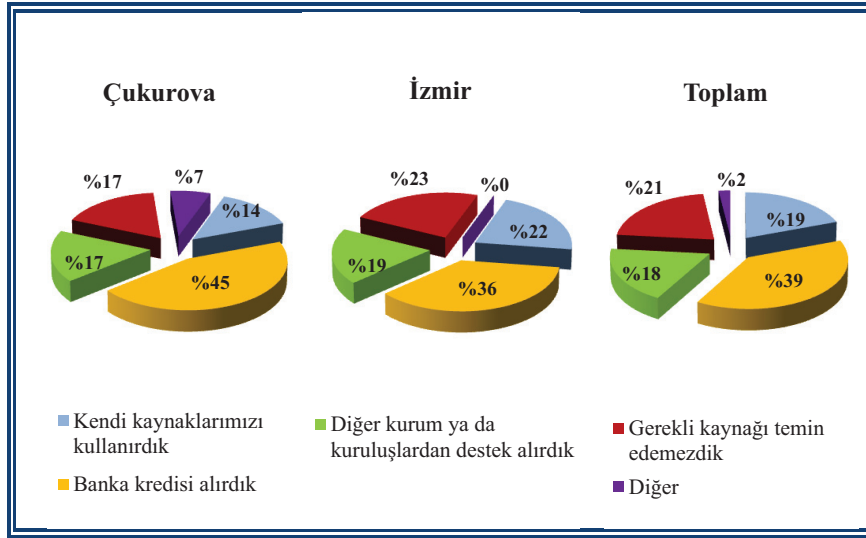
Grafik 4.7. Firmaların Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması

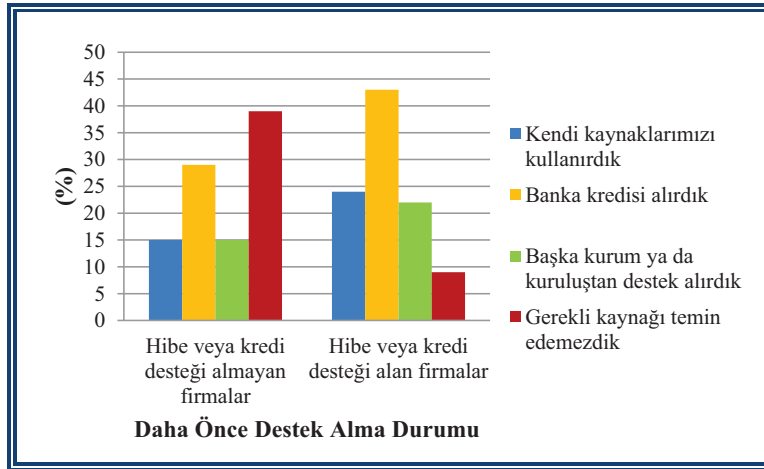
Diğer yandan, anketi cevaplayan firmalara MDP'ler kapsamında sağlanan hibe desteği olmasaydı, projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri sorulduğunda; firmaların yüzde 38,8'i banka kredisiyle, yüzde 18,4'ü diğer kurum ve kuruluşların destekleriyle ve yüzde 19,4'ü ise kendi kaynaklarıyla projelerini gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Grafik 4.8'de görüldüğü üzere, firmaların sadece yüzde 21,4'ünün hibe desteği olmadan gerekli kaynağı temin edemeyeceklerini belirtmiş olması MDP'lerin katkısallık derecesini düşürücü bir unsur olarak yorumlanmaktadır.

Daha önce desteklenen (hibe veya kredi) firmaların çoğunluğu (yüzde 42,6) banka kredisi ile projelerini hayata geçirebileceklerini, desteklenmeyen firmaların çoğunluğu ise (yüzde 39) ajans desteği olmadan gerekli kaynağı temin edemeyeceklerini belirtmiştir (Bkz. Grafik 4.9). Daha önce diğer kurum veya kuruluşlardan hibe veya kredi desteği almış olan firmaların çoğunluğunun, tekrar bu tür bir destek almak yerine banka kredisi almayı düşünüyor oldukları görülmüştür.

Grafik 4.8. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu

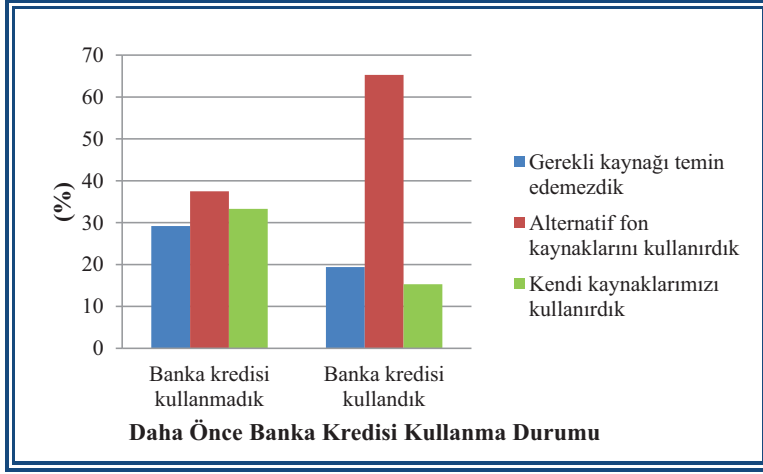
Grafik 4.9. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Destek Alma Durumlarının Karşılaştırılması

Grafik 4.10’da görüldüğü üzere daha önce banka kredisi almış olan firmaların yüzde 65,3’ü, projelerini hibe desteği olmadan, alternatif fon kaynakları (banka kredisi ya da başka kurum veya kuruluşların hibe veya kredi destekleri) ile gerçekleştirebileceklerini belirtmişlerdir. Yatırımları için kendi kaynaklarından başka

kaynak kullanma konusunda tecrübesi olan firmaların, hibe desteği olmadan da projelerini gerçekleştirme şanslarını daha yüksek gördükleri sonucu elde edilmiştir.

Grafik 4.10. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Banka Kredisi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Projeleri için gerekli kaynağı temin edemeyeceklerini düşünen firmaların ortalama çalışan sayısı yaklaşık 27 kişi, ortalama faaliyet süresi ise yaklaşık 13 yıl olarak tespit edilmiştir. Ajans desteği olmadan da projelerini kendi kaynakları veya alternatif fon kaynakları ile gerçekleştirebileceklerini düşünen firmaların ise, ortalama çalışan sayısı 52 kişi ve ortalama faaliyet süresi 20 yıldır. Ajans desteği olmadan da projelerini gerçekleştireceğini düşünen firmaların daha büyük ve daha deneyimli oldukları görülmektedir.

4.4.3. Projelerin firmalar için önemi ve proje çıktıları

Firmalara ajans desteği ile gerçekleştirdikleri projelerinin, firmaları için ne kadar önemli olduğu sorulduğunda, firmalardan yüzde 76,5'i projelerinin önemli bir yatırım olduğunu ancak firmaları için hayati önem taşımadığını belirtmiştir. Söz konusu projeler, firmalardan yüzde 22,4'ü için ise hayati bir önem taşımaktadır. Çukurova bölgesindeki firmalardan yüzde 27,6'sı, İzmir bölgesindeki firmaların ise yüzde 20,3'ü projeleri kapsamındaki yatırımın firmaları için hayati öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Sadece İzmir bölgesinde bir firma proje kapsamındaki

yatırımın firma faaliyetleri için öneminin küçük olduğunu belirtmiştir. Bu durum gerçekleştirilen projelerin genel olarak önemli yatırımlar olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, anketi cevaplayan firmaların yüzde 28,6'sı üretim kapasitesi artışını projelerinin en önemli çıktısı olarak görmektedir. İkinci sırada yüzde 16,3 ile yeni teknolojilerin kullanılmaya başlanması, üçüncü sırada ise yüzde 16,3 ile rekabet üstünlüğünün sağlanması yer almaktadır. Çalışan kişi sayısındaki artış ise yüzde 17,3 ile dördüncü sırada sayılmıştır. Üretim kapasitesi artışı her iki bölgede de birinci sırada, çalışan kişi sayısı artışı ise dördüncü sırada sayılmıştır. Görüldüğü üzere yararlanıcılar, projelerinin en önemli çıktısının üretim kapasitelerinin artması olduğunu düşünmektedir. Çalışan kişi sayısındaki artışın dördüncü sırada sayılması bu projelerin istihdam odaklı projeler olmadıklarını göstermektedir.

Projelerin yararlanıcılar üzerinde öğrenme etkileri de olmuştur. Anketi cevaplayan firmaların yüzde 68,8'i (Çukurova: yüzde 62,1; İzmir: yüzde 71,6) bu destek sayesinde ilk defa sistematik bir şekilde proje hazırladıklarını, uyguladıklarını ve izlediklerini belirtmiştir. Firmaların yüzde 61,5'i (Çukurova: yüzde 58,6; İzmir: yüzde 62,7) proje hazırlama ve uygulama kapasitelerinin arttığını, yüzde 59,4'ü (Çukurova: yüzde 58,6; İzmir: yüzde 59,7) ise yeni projeler planladıklarını, bunlar için fon kaynakları araştırdıklarını belirtmiştir. Firmaların sadece yüzde 18,8'i (Çukurova: yüzde 27,6; İzmir: yüzde 14,9) daha önce uyguladıkları bir projenin devamını sağlamıştır. Görüldüğü üzere desteklenen firmaların büyük bir bölümü ilk kez proje hazırlamıştır. Sonuç olarak, bu destek programlarının bölgede proje hazırlama ve uygulama kapasitesinin artırılması şeklinde öğrenme etkisi yarattığı görülmektedir.

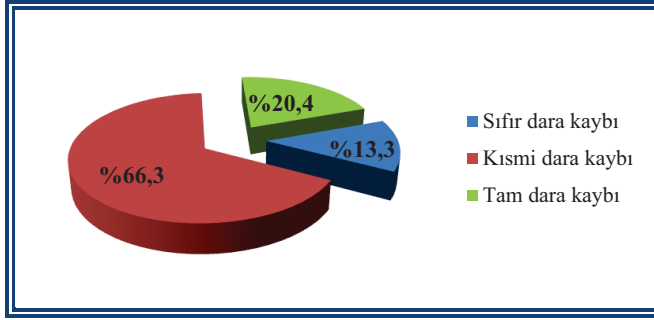
4.4.4. Katkısallığın ve unsurlarının analizi

Bu bölümde, ankete verilen cevaplar doğrultusunda katkısallık ve unsurları incelenmiştir. Katkısallık ve unsurlarına ilişkin her bir proje için oranlar hesaplanmış ve bu oranlar firma özelliklerine göre analiz edilmiştir.

Dara kaybı türleri

Dara kaybı türü, 3. bölümde incelenen örnek çalışmalarda olduğu gibi, yararlanıcıların hibe desteği olmasaydı projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği sorusuna verdikleri cevaptan hareket edilerek belirlenmiştir. Bu doğrultuda, 13 firma ajans hibe desteği olmasaydı projesini gerçekleştiremeyeceğini, 20 firma ise ajans desteği olmadan da projesini aynı yer, zaman ve büyüklükte gerçekleştirebileceğini belirtmiştir. Bu durumda firmaların yüzde 13,3'ünde sıfır dara kaybı, yüzde 20,4'ünde ise tam dara kaybı bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Bkz. Grafik 4.11).

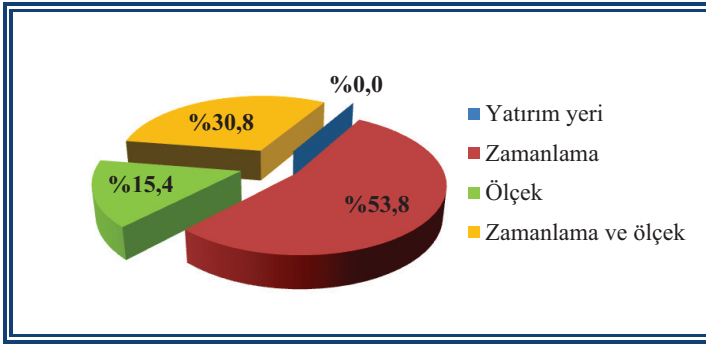
Grafik 4.11. Dara Kaybı Türleri

Diğer yandan, 35 firma ajans hibe desteği olmasaydı projesini ileriki bir tarihe erteleyeceğini belirtmiştir.¹³² 10 firma hibe desteği olmasaydı projesini daha küçük ölçekte gerçekleştireceğini, 20 firma ise hem daha küçük ölçekte gerçekleştireceğini hem de erteleyeceğini belirtmiştir. Hibe desteği olmasaydı projesini ajans bölgesi dışında gerçekleştireceğini belirten firma olmamıştır. Bu hususların hepsi kısmi dara kaybı olarak yorumlanmakta ve firmaların yüzde 66,3'ünde kısmi dara kaybı bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle, kısmi dara kaybı görülen firmaların yüzde 53,8'inde zamanlama etkisi, yüzde 15,4'ünde ölçek etkisi ve yüzde 30,7'sinde zamanlama ve ölçek etkileri görülmektedir (Bkz. Grafik 4.12).

¹³² 5 ay ile 48 ay arasında değişen erteleme süresinin ortalaması 21,5 aydır.

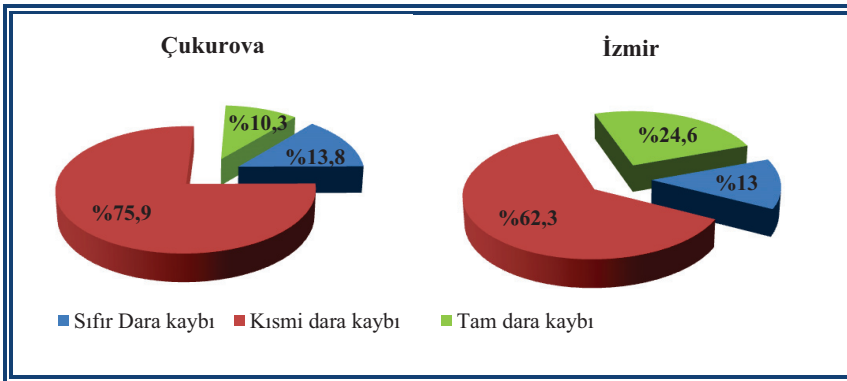
Grafik 4.12. Kısmi Dara Kaybı

Uygulanan MDP'lerin sadece yüzde 13,3'ünde sıfır dara kaybı olması, çoğunlukla müdahale olmadan da gerçekleştirilecek olan projelerin desteklendiğini göstermektedir. Ancak kısmi dara kaybı dikkate alındığında, desteklenen projeler arasında, müdahale olmadan daha küçük ölçekte veya daha geç hayata geçirilebileceklerin ağırlığının oldukça fazla olduğu görülmektedir. İleride her bir proje için dara kaybı oranı hesaplandığında, programın ortalama dara kaybı derecesi de daha açık bir şekilde görülebilecektir.

Diğer yandan, Grafik 4.13'te görüldüğü üzere, sıfır dara kaybının görülme oranı iki bölgede de yaklaşık olarak aynıdır. Tam dara kaybının görülme oranı İzmir'de yüzde 24,6 iken, Çukurova'da yüzde 10,3 olarak tespit edilmiştir. Kısmi dara kaybının görülme oranı ise İzmir'de yüzde 62,3 Çukurova'da yüzde 75,9'dur.

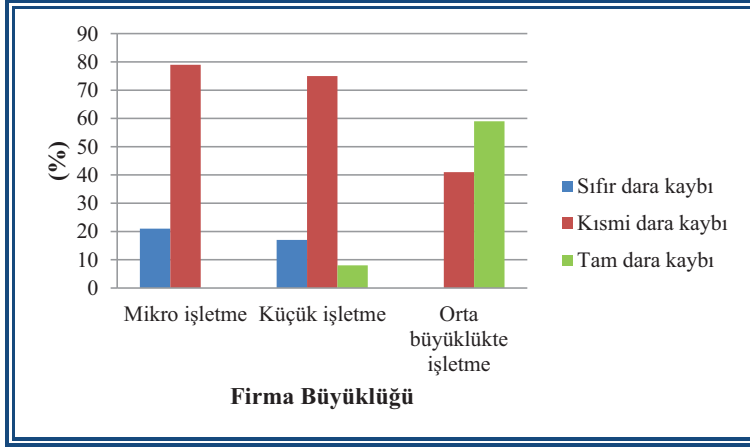
Grafik 4.13. Bölge Bazında Dara Kaybı Türleri

Tam dara kaybı olan projelere sağlanan kaynaklar incelendiğinde, bu tutarın ÇKA'da 0,43 milyon TL, İZKA'da ise 4,23 milyon TL olduğu görülmektedir. Tam dara kaybı görülen projeler kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler müdahaleden kaynaklanmış sayılmadığı için, aktarılan bu kaynakların da herhangi bir değişiklik meydana getirmediği söylenebilmektedir.

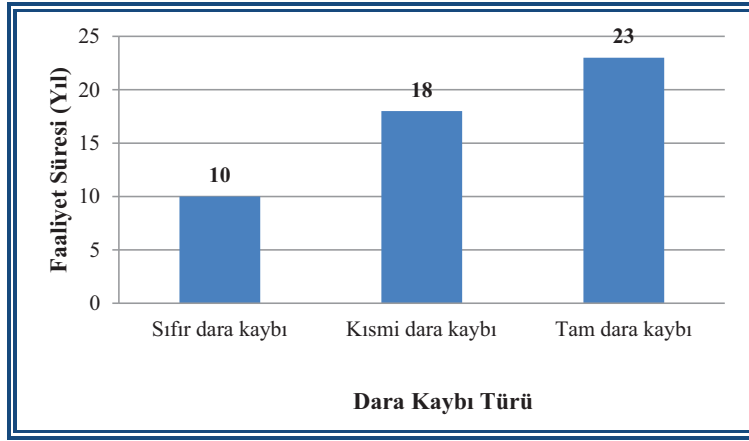
Dara kaybı türünün firma büyüklüğüne göre farklılık gösterip göstermediği analiz edildiğinde; mikro işletmelerde tam dara kaybı, orta büyüklükteki işletmelerde ise sıfır dara kaybı bulunmadığı görülmektedir. Grafik 4.14'te görüldüğü üzere, her ne kadar kısmi dara kaybının firma büyüklüğünden bağımsız büyük bir ağırlığı olsa da, tam dara kaybı görülme durumu firma büyüdükçe artmış, sıfır dara kaybı durumu ise azalmıştır. Bu durumun mikro işletmelerin kendi imkanlarıyla ya da alternatif fon kaynaklarıyla proje kapsamındaki yatırımlarını gerçekleştirmelerinin daha güç olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Grafik 4.14. Dara Kaybı Türü ve Firma Büyüklüğü

Dara kaybı türünün firmaların sektörlerindeki faaliyet süresine göre farklılık gösterip göstermediği analiz edildiğinde, sıfır dara kaybı olan firmaların nispeten yeni kurulmuş firmalar olduğu, tam dara kaybının görüldüğü firmaların ise daha deneyimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Grafik 4.15'te görüldüğü üzere, ortalama faaliyet süreleri sıfır dara kaybı görülen firmalarda yaklaşık olarak 10 yıl, kısmi dara kaybı görülen firmalarda 18 yıl ve tam dara kaybı görülen firmalarda 23 yıl olarak tespit edilmiştir.

Grafik 4.15. Dara Kaybı Türü ve Ortalama Deneyim Süresi

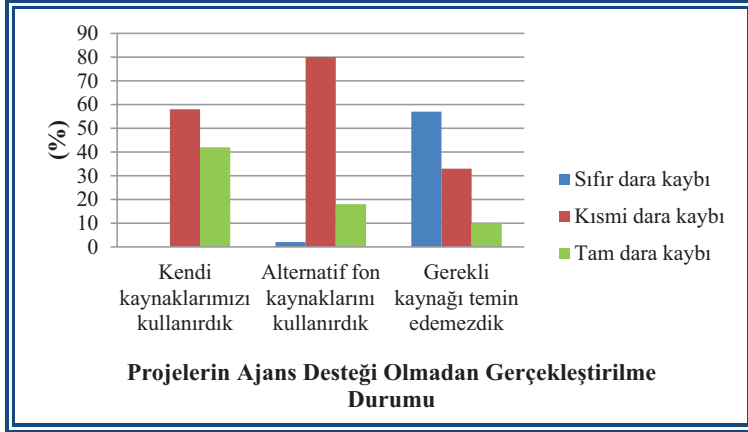
Projelerinde farklı dara kaybı türü olan firmaların faaliyet sürelerinin ortalamalarını karşılaştırmak üzere yüzde 95 güven aralığında gerçekleştirilen ANOVA analizinde, grup ortalamalarından en az birinin farklı olduğu sonucu elde edilmiştir. Tukey HSD ve Bonferroni Correction testleri ise tam dara kaybı ile sıfır dara kaybı görülen firmaların ortalama faaliyet sürelerinin birbirinden farklı olduğu yönünde sonuç vermiştir. Bu testler H_0 hipotezinin yanlışlıkla reddedilme ihtimalini (Tip 1 hata) barındırdıkları için, tam dara kaybı ve sıfır dara kaybı görülen firmaların ortalama faaliyet süreleri bağımsız t-testi ile de test edilmiştir. Bağımsız t-testi de tam dara kaybı ve sıfır dara kaybı görülen firmaların ortalama faaliyet sürelerinin birbirinden farklı olduğu sonucunu vermiştir (Bkz. EK. 7). Bu sonuçlar firmaların piyasadaki faaliyet süreleri arttıkça ajans hibe desteği olmadan da projelerini gerçekleştirebilme şanslarının arttığı şeklinde yorumlanabilir.

Firmaların faaliyet süresi ve firma büyüklüğü birlikte ele alındığında daha deneyimli ve daha büyük firmaların MDP'ler kapsamında sağlanan hibe desteğine daha az ihtiyaç duyduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Projelerin ajans destekleri olmadan hayata geçirilebilme durumu, dara kaybı konusunda önemli ipuçları veren bir faktördür. Bu nedenle yararlanıcıların ajans desteği olmadan alternatif fon kaynakları ile projelerini gerçekleştirebilme durumları ve dara kaybı türleri birlikte ele alınarak cevapların tutarlılığı araştırılmıştır. Her ne kadar kısmi dara kaybı çoğu durumda ağırlığını hissettirse de, Grafik 4.16'da

görüldüğü gibi, kendi kaynaklarını kullanacaklarını belirtenler arasında sıfır dara kaybı bulunmamakta, tam dara kaybı ise yüksek oranda görülmektedir. Bu durum firmaların tutarlı cevaplar verdiğini göstermektedir.

Grafik 4.16. Dara Kaybı Türü ve Destek Olmadan Projelerin Gerçekleştirilebilme Durumunun Karşılaştırılması

Diğer yandan, dara kaybı türünün, ankete cevap veren firmaların daha önce destek alma ve banka kredisi kullanma durumlarına göre değişiklik gösterip göstermediği analiz edilmiş, ancak önemli bir farklılık görülmemiştir.

Dara kaybı oranı

Dara kaybı türünde olduğu gibi, dara kaybı oranı da yararlanıcıların hibe desteği olmasaydı projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri sorusuna verdikleri cevaplar vasıtasıyla hesaplanmıştır. Dara kaybı oranının hesaplanmasında kabul edilen varsayımlar¹³³ şu şekildedir (Bkz. Tablo 4.5):

- Proje, hibe desteği olmadan hiçbir şekilde gerçekleştirilemeyecekse, bu projede dara kaybının olmadığı ve dara kaybı oranının da “0” olduğu kabul edilmektedir.
- Yararlanıcılar hibe desteği olmadan projelerini aynı şekilde gerçekleştirebileceklerse, hibe desteğinin projeye hiçbir katkısı olmadığı kabul edilmekte ve dara kaybı oranı da “1” olarak alınmaktadır.

¹³³ Bu varsayımların geliştirilmesinde büyük ölçüde Lenihan at al, 2003’ten yararlanılmıştır.

- Hibe desteği olmadan projelerin daha küçük ölçekte gerçekleştirilebileceği durumlarda, bu projeler için yararlanıcıların ödediği eş finansman miktarının projenin toplam bütçesine oranı, dara kaybı oranı olarak alınmıştır. Yararlanıcı en azından bu tutarı temin edebilecek ve en azından bu büyüklükte bir yatırımı gerçekleştirebilecektir.
- Projelerin daha geç hayata geçirilebileceği durumlarda, projelerin ajans desteği alınan ve alınmayan durumlardaki bitiş süreleri dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda hibe desteğinin katkısı, destek olmayan durumda projenin erteleneceği süre olarak kabul edilmektedir. Örneğin 6 aylık bir proje, hibe desteğinin olmadığı durumda 24 ay ertelenecek ise, hibe desteği ile 6 ayda tamamlanmış olan bu projenin, destek olmadan 30 ay sonra tamamlanacağı varsayılmaktadır. 24 aylık erteleme süresi katkı olarak kabul edilmekte ve dara kaybı oranı $0,2 \text{ ((30-24)/30=0,2)}$ olarak hesaplanmaktadır.
- Hibe desteği olmasaydı projelerin hem daha geç hem de daha küçük ölçekte gerçekleştirilebileceği durumlarda ise, bu iki durumun her biri için hesaplanan oranlar birbiriyle çarpılmaktadır.

Bu hesaplamalar sonucunda projelerin ortalama dara kaybı oranı 0,36 olarak bulunmuştur. Diğer yandan, ortalama dara kaybı oranı bölgeler arasında önemli bir farklılık göstermemektedir. Çukurova bölgesinde desteklenen projelerin ortalama dara kaybı oranı 0,34 iken, İzmir bölgesindekilerin 0,37 olarak hesaplanmıştır.

Ortalama dara kaybı oranı mikro işletmelerde 0,21, küçük işletmelerde 0,27 ve orta büyüklükteki işletmelerde 0,64 olarak kaydedilmiştir (Bkz. Grafik 4.17). Yüzde 95 güvenilirlik düzeyinde gerçekleştirilen ANOVA analizi, ortalama dara kaybı oranının firma büyüklüğüne göre belirlenmiş gruplardan en az birinde farklı olduğu sonucunu vermiştir. Tukey HSD ve Bonferroni Correction testleri ise mikro ve orta büyüklükteki işletmeler ile küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ortalama dara kaybı oranlarının birbirinden farklı olduğu yönünde sonuç vermiştir. Mikro ve orta ölçekli firmalar ile küçük ve orta ölçekli firmaların ortalama dara kaybı oranlarını

karşılaştırmak üzere gerçekleştirilen bağımsız t-testleri de bu sonucu doğrulamıştır (Bkz. EK. 7).

Tablo 4.5. Dara Kaybı Oranının Hesaplanması

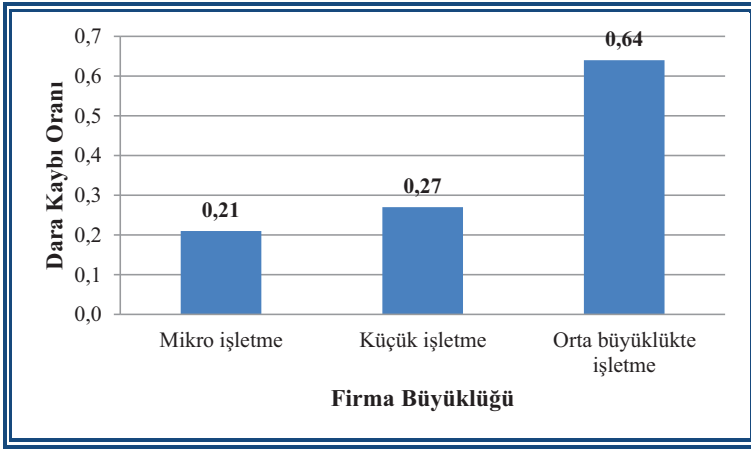
Dara kaybı türü	Anket cevapları	Kullanılan oran
Sıfır dara kaybı	Gerçekleştirilemezdi.	0
Tam dara kaybı	Aynı şekilde gerçekleştirilirdi.	1
Kısmi dara kaybı	Daha küçük ölçekte gerçekleştirilebilirdi.	<i>Eş finansman oranı</i>
	Daha sonra gerçekleştirilebilirdi.	$\frac{\text{proje süresi}}{\text{proje süresi} + \text{erteleme süresi}}$
	Daha küçük ölçekte ve daha geç gerçekleştirilebilirdi.	$Eş finansman oranı \times \frac{\text{proje süresi}}{\text{proje süresi} + \text{erteleme süresi}}$

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

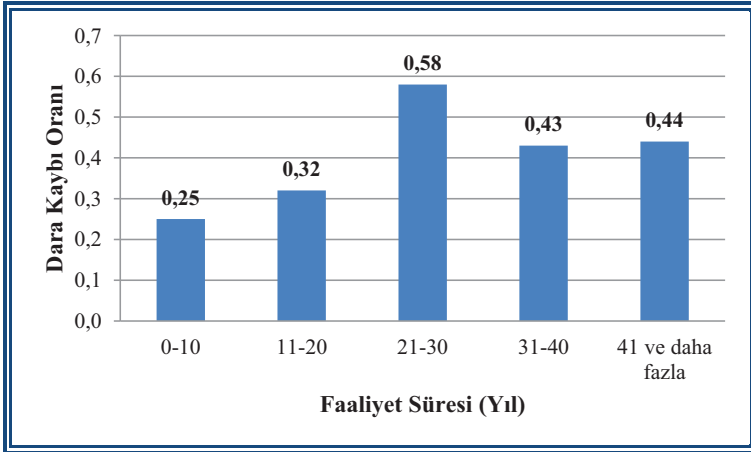
Yapılan analizle dara kaybı oranının, faaliyet süresi 0-10 yıl arasında olan firmalarda ortalama olarak 0,25, faaliyet süresi 21-30 yıl arasında olan firmalarda ise ortalama olarak 0,58 olduğu görülmüştür.

Grafik 4.18’de gösterildiği üzere ortalama dara kaybı oranı 21-30 yıldır faaliyet gösteren firmalarda daha yüksektir. Daha önce yapılan analizlerden hatırlanacağı üzere, bu firmalar çoğunlukla orta ölçekli firmalardır ve ajans desteğine daha az ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Nitekim tam dara kaybı görülen firmalarda ortalama faaliyet süresinin 23 yıl olması bu düşüncüyü desteklemektedir (Bkz. Grafik 4.15).

Grafik 4.17. Firma Büyüklüğü ve Dara Kaybı Oranı

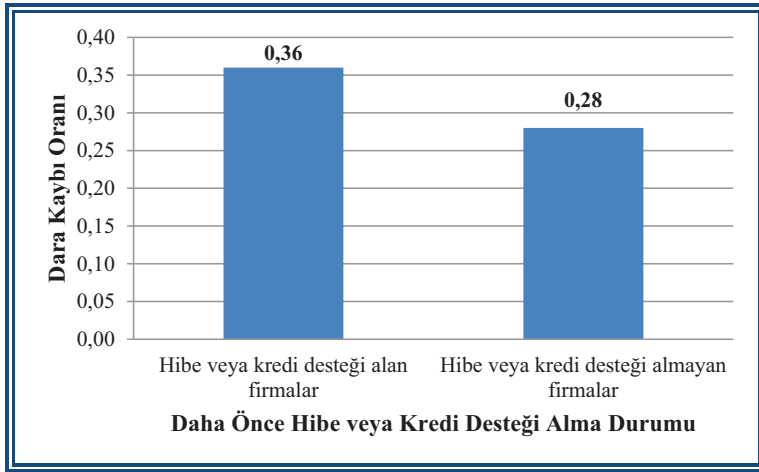

Grafik 4.18. Faaliyet Süresi ve Dara Kaybı Oranı

Grafik 4.19’da görüldüğü üzere, daha önce başka kurum veya kuruluşlardan hibe veya kredi desteği alan yararlanıcıların ortalama dara kaybı oranı, desteklenmeyenlere göre daha yüksek çıkmıştır. Destek almayan firmalarda ortalama dara kaybı oranı 0,28 iken, destek alan firmalarda 0,36 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, firma büyüklüğü ve faaliyet süresine ilişkin daha önce elde edilen çıkarımlar ile birlikte ele alındığında daha önce destek almış olan, daha büyük ve daha deneyimli firmaların dara kaybı oranlarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Grafik 4.19. Daha Önce Destek Alma Durumu ve Dara Kaybı Oranı

Dara kaybı oranı, öne çıkan sektörler açısından incelenmiş ancak önemli farklılıklar görülmemiştir.

Sonuç olarak, dara kaybı oranının daha önce başka kurum veya kuruluşlardan hibe veya kredi desteği alan, 21-30 yıldır faaliyet gösteren orta büyüklükteki işletmelerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Destek programları tasarlanırken bu tür firmalarda dara kaybı oranının daha yüksek olabileceğinin göz önünde bulundurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sızıntı etkisi

Anketi cevaplayan firmalar arasında çalışan kişi sayısı bakımından KOBİ tanımına girmeyen firma bulunmadığı için proje düzeyinde sızıntı etkisi görülmemiştir. Bu durumun başvuru kriterlerinin net olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

İşe alınan kişilerden ise sadece 15'i firmaların faaliyetlerini sürdürdüğü bölge dışında ikamet etmekte, yani sızıntıya neden olmaktadır. Sızıntı etkisi sadece 5 firmada görülmüş olup, bunlardan 4'ü İzmir, 1 tanesi ise Çukurova firmalarıdır. Bu projeler için aşağıdaki formül ile sızıntı oranı hesaplanmış, ortalama sızıntı oranı ise 0,02 olarak bulunmuştur.

$$\text{Sızıntı oranı} = \frac{\text{hedef bölge dışında ikamet eden yeni çalışan sayısı}}{\text{işe alınan yeni çalışan sayısı}}$$

Proje çıktıları bakımından sızıntı etkisinin düşük olması, MDP'lerin bölgelerin ihtiyaçlarına ve potansiyeline uygun olarak planlandığını göstermektedir.

De-plasman oranı

De-plasman oranının firmaların yerel satış ve yerel rekabet oranlarından oluştuğu varsayılmaktadır. Bu nedenle öncelikle bu oranlar elde edilmiş daha sonra aşağıdaki formül kullanılarak her bir proje için de-plasman oranı hesaplanmıştır.

$$\text{De-plasman} = \text{yerel satış oranı} \times \text{yerel rekabet oranı}$$

Anket vasıtasıyla yararlanıcılardan satışlarının yerel, ulusal ve uluslararası pazardaki dağılımı istenmiş, bu sayede yerel satış oranı elde edilmiştir. Firmalar satışlarının ortalama olarak yüzde 40'ını yerel pazarda, yüzde 37'sini ulusal pazarda ve yüzde 24'ünü ise uluslararası pazarda gerçekleştirmektedir.¹³⁴ Çukurova bölgesindeki firmalar satışlarının ortalama olarak yüzde 38'ini yerel pazarda, yüzde 40'ını ulusal pazarda ve yüzde 21'ini ise uluslararası pazarda gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Söz konusu oranlar İzmir bölgesindeki firmalar için sırasıyla yüzde 40, yüzde 35 ve yüzde 24 olarak kaydedilmiştir.

Yerel satış oranı firma büyüklüklerine göre analiz edildiğinde, Grafik 4.20'de görüldüğü üzere yerel satış oranının mikro ölçekli firmalarda daha yüksek, orta ölçekli firmalarda ise daha düşük olduğu görülmektedir.

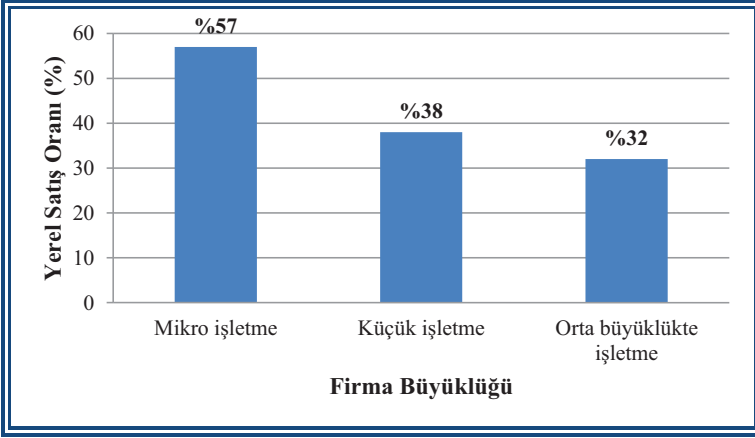
Yerel satış oranı sektörel bazda incelendiğinde, öne çıkan dört sektördeki firmaların ortalama yerel satış oranları arasında önemli bir farklılık görülmemiştir.

Yerel rekabet oranını belirlemek üzere, yararlanıcılara rakiplerinin ne kadarının çoğunlukla yerel pazarda faaliyet gösteren, yerel firmalar olduğu sorulmuştur. Firmaların çok sayıda rakibi olmayabileceği varsayımıyla oransal cevap yerine “hepsi, çoğunluğu, vb.” şeklinde sözel cevaplar istenmiştir. Rakiplerinin “hepsi”nin yerel firma olduğunu belirten yararlanıcılar için yerel rekabet oranı yüzde 100, “çoğunluğu” diyenler için yüzde 75, “yarısı” diyenler için yüzde 50, “yarıdan

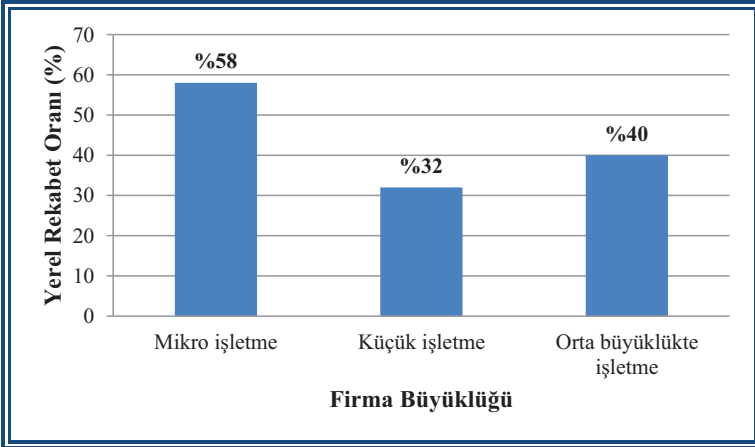
¹³⁴Firmaların yüzde 88'i birden fazla pazarda faaliyet göstermektedir.

azı” diyenler için yüzde 25 ve “yerel rakibimiz yok” diyenler için bu oran yüzde 0 olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde hesaplandığında, firmaların rakiplerinin yüzde 39’unun (Çukurova: yüzde 42; İzmir: yüzde 38) satışlarını yerel pazarda gerçekleştiren yerel firmalar olduğu görülmüştür.

Grafik 4.20. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Satış Oranı

Grafik 4.21. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Rekabet Oranı

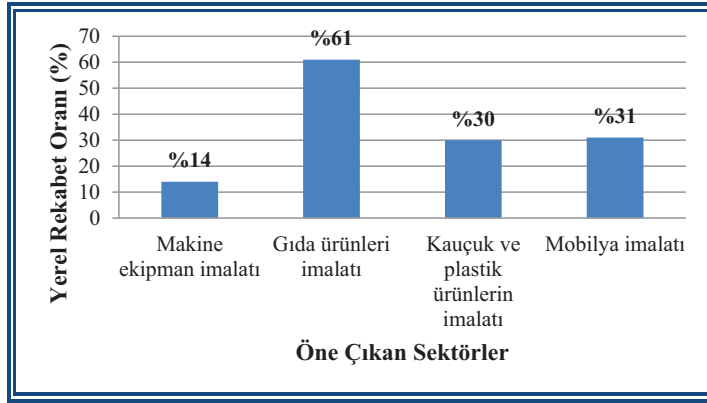

Ortalama yerel rekabet oranı, mikro ölçekli firmalarda yüzde 58, küçük ölçekli firmalarda yüzde 32, orta ölçekli işletmelerde ise yüzde 40 çıkmıştır. Grafik 4.21’de görüldüğü üzere, yerel rekabet oranı mikro ve küçük ölçekli işletmelerde farklılık göstermektedir. Yerel rekabet oranının mikro ölçekli firmalarda daha yüksek

çıkması, bu firmaların genel olarak yerel pazarda rekabet edebilmeleri ile açıklanmaktadır.

Yerel rekabet oranı sektörel bazda incelendiğinde, gıda sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 61'inin, mobilya sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 31'inin, kauçuk ve plastik sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 30'unun ve makine ekipman sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 14'ünün yerel firmalar olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.22).

Grafik 4.22. Sektörel Bazda Yerel Rekabet Oranı

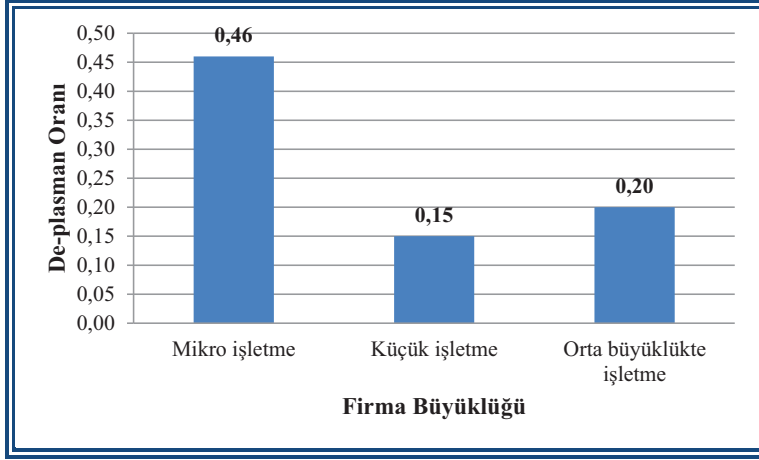
Makine ekipman imalatı sektöründe faaliyet gösteren firmalarda yerel rekabet oranı diğer sektörlerdeki firmalara oranla düşük, gıda ürünleri imalatı sektöründeki firmalarda ise yüksek çıkmıştır.

Yerel satış ve yerel rekabet oranlarının birbiriyle çarpılması sonucu her bir proje için de-plasman oranları hesaplanmıştır. Ortalama de-plasman oranı 0,23 olarak bulunmuştur. Bu oran, mikro işletmelerde ortalama 0,46, küçük ölçekli işletmelerde ortalama 0,15 ve orta ölçekli işletmelerde ortalama 0,20 olarak hesaplanmıştır (Bkz. Grafik 4.23).

Farklı büyüklükteki firmaların ortalama de-plasman oranlarını karşılaştırmak üzere yüzde 95 güven aralığında gerçekleştirilen ANOVA analizinde, ortalama de-plasman oranının grupların en az birinde farklı olduğu sonucu elde edilmiştir. Tukey HSD ve Bonferroni Correction testleri ortalama de-plasman oranının mikro işletmelerde farklılık gösterdiği sonucunu vermiştir. Ayrıca mikro ve küçük ölçekli

işletmeler ile mikro ve orta ölçekli işletmelerin ortalama de-plasman oranları bağımsız t-testi ile de test edilmiştir. Sonuçta ortalama de-plasman oranlarının bu gruplar arasında farklı olduğu sonucu doğrulanmıştır (Bkz. EK. 7).

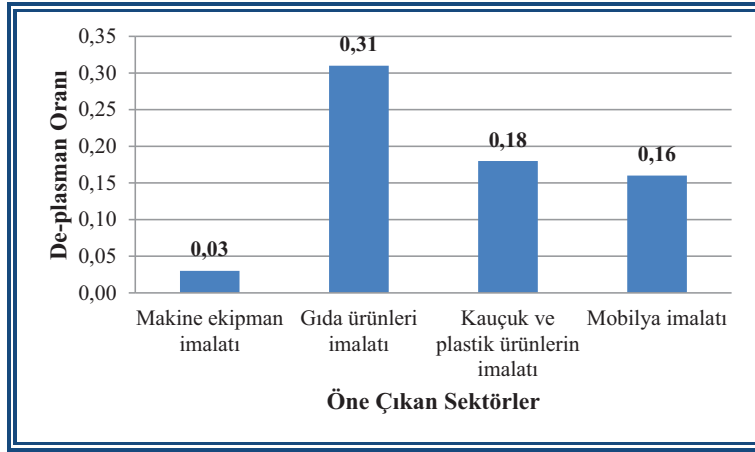
Grafik 4.23. Firma Büyüklüğüne Göre De-plasman Oranı

De-plasman oranının mikro işletmelerde daha fazla çıkmasının, çoğunlukla bu firmaların henüz ulusal veya uluslararası pazarlara açılmamış olmasından ve rakiplerinin de yerel firmalar olmasından kaynaklanmaktadır. De-plasman oranının firma büyüklüğü ile ters orantılı olması beklenirken elde edilen sonuçlar bu tür bir genelleme yapılmasına imkan vermemiştir. De-plasman oranının orta büyüklükteki işletmelerde küçük işletmelerden daha yüksek çıkmasında yerel rekabet oranının etkisi görülmektedir. Bu sonucun elde edilmesinde firmaların faaliyet gösterdikleri sektörün etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

Ortalama de-plasman oranı sektörel bazda analiz edildiğinde gıda sektöründeki firmalarda bu oranın diğerlerinden yüksek (0,31), makine ekipman sektöründeki firmalarda ise diğerlerinden düşük (0,03) olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.24).

Grafik 4.24. Sektörel Bazda De-plasman Oranı

Gıda, kauçuk ve plastik ile mobilya sektöründeki firmaların yerel satış oranları birbirine yakın olmasına rağmen, gıda sektöründeki firmaların yerel rekabet oranlarının diğerlerinden daha yüksek olması nedeniyle, bu sektördeki firmaların de-plasman oranları da diğer sektörlerdeki firmalara oranla daha yüksek çıkmıştır. Makine ve ekipman imalatı sektöründeki firmaların de-plasman oranının düşük olmasının nedeni ise, bu sektördeki firmaların yerel rekabet oranlarının düşük olmasıdır.

Ortalama de-plasman oranı bölge ve faaliyet süresi açısından da incelenmiş ancak önemli farklılıklar görülmemiştir. Ortalama de-plasman oranı her iki bölgede de 0,23 olarak hesaplanmıştır.

Görüldüğü üzere, firma büyüklüğü veya firmaların faaliyet sürelerinden çok sektörel özellikler de-plasmanı etkilemektedir. Ancak, anketi cevaplayan firmalar arasında sektörel yoğunlaşmanın olmaması, gözlem sayısını düşürmekte ve sektörel bazda güvenilir analizlerin yapılmasını engellemektedir.

Çarpan etkisi

Yerel bazda çarpan etkisinin hesaplanabilmesi için bu çalışmanın kapsamının dışında, daha ayrıntılı çalışmalar yapılmasının gerektiği düşünülmektedir. Hazırlanan anket formunda data kaybı ve de-plasman ile ilgili sorulara odaklanılmış, soru

sayısını artırmamak adına tedarikçi etkisi ile ilgili olarak sadece genel sorulara yer verilmiştir.

Bu kapsamda, firmaların yüzde 61,9'u başka firmaların ürünleri için girdi üretmektedir. Ancak bu firmaların yüzde 44,3'ü yerel firmalar için girdi ürettiklerini belirtmiştir. Diğer yandan anketi cevaplayan firmaların yüzde 57'si yerel firmalardan hammadde veya ara ürün aldığını belirtmiştir. Ulusal firmalardan hammadde veya ara ürün alan firmaların oranı yüzde 69,9, uluslararası firmalardan alanların oranı ise yüzde 49,5'dir. Ayrıca firmaların yüzde 59,3'ü ara ürün satışlarının sadece yüzde 1-25 arasında arttığını belirtmiştir. Firmaların yüzde 63,2'si de hammadde siparişlerinin yüzde 1-25 arasında arttığını belirtmiştir. Ancak bu artışların düşük kalmasının nedeninin, değerlendirme çalışmasının projelerin bitişinden hemen sonra gerçekleştirilmesinden kaynaklanmış olabileceği, bu oranların ileride artabileceği düşünülmektedir.

Bu hususlar birlikte ele alındığında, tedarikçi etkisinin hesaplanabilmesi için tedarik bağlantılarının daha derinlemesine incelenmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca bu çalışmada ihmal edilen gelir etkisine ilişkin de ayrıntılı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu nedenlerden dolayı katkısallık oranının hesaplanmasında hazır oranlardan faydalanılabileceği düşünülmüştür. Türkiye özelinde sektörel girdi-çıktı tabloları kullanılarak yapılan mevcut çarpan hesaplamaları, ülke genelindeki doğrudan ve dolaylı etkileri yansıtmaktadır. Bu çalışmada ise Çukurova ve İzmir bölgelerinde yaratılan doğrudan ve dolaylı etkiler dikkate alınmak istendiğinden, çarpan olarak Avrupa Komisyonu tarafından kullanılan oranlardan yararlanılmıştır.

Üçüncü bölümde belirtildiği üzere, Avrupa Komisyonu çalışmalarına göre yerel düzeyde gelir çarpanı genellikle 0,10 civarında, tedarikçi çarpanı ise 0,05-0,10 arasında görülmektedir. Gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen sonuçlar doğrultusunda tedarikçi etkisinin 0,05 alınabileceği düşünülmüştür. Gelir çarpanı ise Avrupa Komisyonu çalışmasında olduğu gibi 0,10 alındığında birleşik çarpan 1,15 olarak bulunmuştur ($Birleşik\ çarpan = 1 + 0,1 + 0,05 = 1,15$).

Katkısallık oranı

Anket çalışmasında dara kaybı, de-plasman ve sızıntı etkisine odaklanıldığı için katkısallık da sadece bu unsurlar kullanılarak ve Avrupa Komisyonu'nun kullandığı çarpan dikkate alınarak iki şekilde hesaplanmıştır. Katkısallık oranının hesaplanmasında kullanılan temel formül şu şekildedir:

$$\text{Katkısallık} = (1 - \text{Dara kaybı}) \times (1 - \text{Deplasman}) \times (1 - \text{Sızıntı}) \times \text{Çarpan}$$

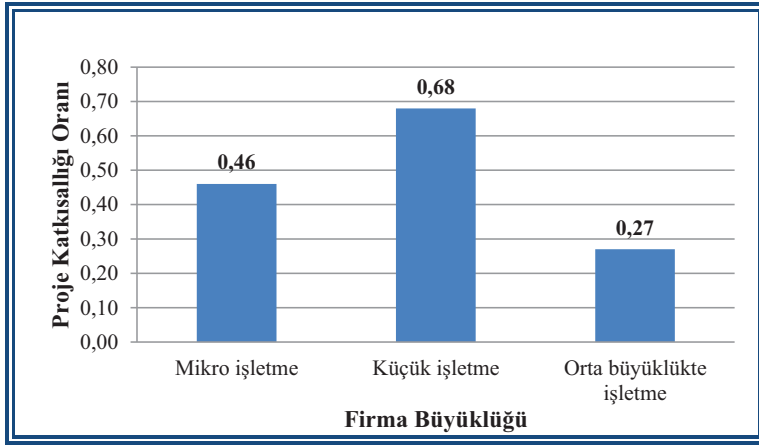
Çarpan etkisi dikkate alınmadan yapılan hesaplamada projelerin ortalama katkısallık oranı 0,46 olarak bulunmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere Avrupa Komisyonu'nun kullandığı çarpan dikkate alınarak yapılan hesaplamada ise projelerin ortalama katkısallık oranı 0,53 olarak bulunmaktadır.¹³⁵

Diğer yandan, Grafik 4.25'te görüldüğü üzere, ortalama katkısallık oranı mikro işletmelerde 0,46, küçük ölçekli işletmelerde 0,68, orta büyüklükteki işletmelerde ise 0,27 olarak kaydedilmiştir. Yüzde 95 güven aralığında gerçekleştirilen ANOVA analizinde, ortalama katkısallık oranının grupların en az birinde farklı olduğu sonucu elde edilmiştir. Tukey HSD ve Bonferroni Correction testleri ortalama katkısallık oranının küçük ölçekli işletmelerde diğerlerinden farklı olduğu sonucunu vermiştir. Ayrıca küçük ve orta ölçekli işletmeler ile küçük ve mikro işletmelerin ortalama katkısallık oranları bağımsız t-testi ile de test edilmiştir. Sonuçta ortalama katkısallık oranının bu gruplar arasında farklı olduğu sonucu doğrulanmıştır (Bkz. EK. 7). Küçük ölçekli firmalarda katkısallık oranının daha büyük olması, bu firmalarda de-plasman oranının daha düşük olmasından kaynaklanmıştır.

Katkısallık oranı, bölge bazında analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık (Çukurova bölgesinde 0,58; İzmir bölgesinde 0,51) görülmemiştir (Bkz. EK. 7). Bu oran, firmaların faaliyet süresi, firmaların daha önce destek alıp almama durumları ve sektörel açılardan da analiz edilmiş, ancak önemli farklılık görülmemiştir.

¹³⁵ Bundan sonraki gerçekleştirilecek analizlerde her bir proje için hesaplanan, iki katkısallık oranı ayrı ayrı kullanılmış, ancak sonuçlar her iki durumda da aynı yönde çıktığı için, burada sadece çarpan etkisini de kapsayan oran kullanılarak gerçekleştirilen analizlere yer verilmiştir.

Grafik 4.25. Firma Büyüklüğüne Göre Katkısalılık Oranı

Tüm bu analizlerden görüldüğü üzere katkısallık oranı tek bir faktöre bağlı değildir. Ancak genel olarak orta büyüklükteki firmalarda katkısallık oranının düşük olduğu söylenebilir. Firma büyüklüğü ile dara kaybı arasında tespit edilen net ilişkinin katkısallık için geçerli olmaması, sadece dara kaybı dikkate alınarak gerçekleştirilen çalışmaların katkısallık adına yanıltıcı sonuçlar verebileceğini göstermektedir. De-plasman oranının ise firma özelliklerinden çok faaliyet gösterilen sektör ve pazar ile ilgili olması, özellikle uygulama öncesi katkısallık değerlendirmelerinde sektörel analizlerin önemini göstermektedir. Bu çalışmada veri kabul edilen çarpan etkisinin de faaliyet gösterilen sektör ve pazara göre farklılık gösterebileceği unutulmamalıdır.

Girdi katkısallığı

Çukurova ve İzmir bölgelerinde ankete katılan projelerin toplam bütçesi 53 milyon TL iken, bu projelere aktarılan hibe tutarı 22,5 milyon TL'dir. Her bir proje için hesaplanan katkısallık oranları bu projelere aktarılan hibe tutarları için kullanıldığında, 22,5 milyon TL'nin 11,4 milyon TL'sinin katkısallık olduğu görülmektedir. 11,1 milyon TL ile ise herhangi bir değişiklik yaratılamamış olmaktadır. Bu durumda girdi katkısallığı 0,51 olarak hesaplanmaktadır.

Aynı hesaplama bölge bazında yapıldığında, Çukurova’da ankete katılan projelere aktarılan 6,7 milyon TL’nin 3,6 milyon TL’lik kısmı ile değişiklik yaratılabildiği, girdi katkısallığı oranının da 0,54 olduğu görülmektedir.

İzmir’de ise projelere aktarılan 15,8 milyon TL hibenin 7,8 milyon TL’sinin katkısız olduğu, girdi katkısallığı oranının da 0,49 olduğu sonucu elde edilmektedir.

İstihdam artışına yönelik katkısız sonuçlar

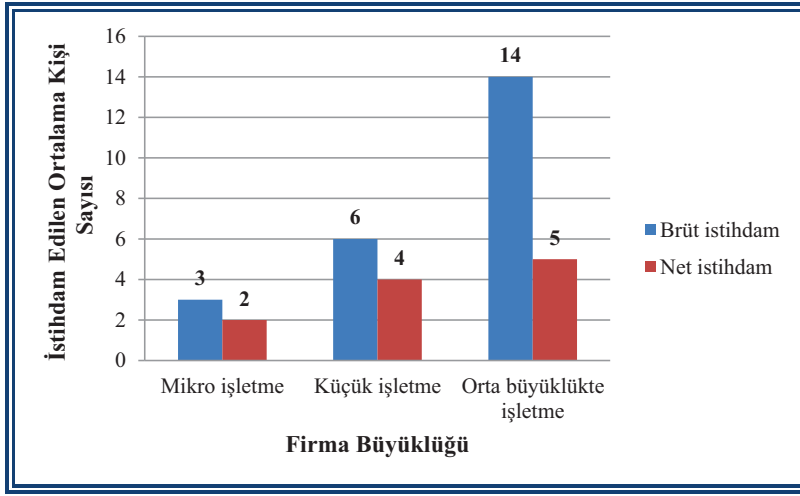
Değerlendirilen MDP’ler kapsamında toplam 593 kişi sürekli ve tam zamanlı olarak istihdam edilmiştir. Geçici ve tam zamanlı olarak 105 kişi, sürekli ve yarı zamanlı olarak ise sadece 2 kişi istihdam edilmiştir.

İstihdam edilen kişilerin ne kadarının katkısız olduğunun belirlenmesi için, yukarıda her bir proje için hesaplanan katkısallık oranları kullanılmıştır. Bu şekilde istihdam edilen 593 kişiden 246’sının katkısız olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu durumda programların katkısallık oranı da 0,41 olarak hesaplanmaktadır.

Proje nedeniyle mikro işletmelerin ortalama 3 kişi, küçük ölçekli işletmelerin ortalama 6 kişi ve orta ölçekli işletmelerin ise ortalama 14 kişi istihdam etmiş oldukları görülmektedir. Orta ölçekli işletmeler daha fazla istihdam sağlamışlardır. Ancak bu sonuçlar brüt sonuçlar olup, desteklerin katkısallığını göstermemektedir. Aynı analiz katkısız sonuçlar üzerinden tekrarlandığında, mikro işletmelerin ortalama 2 kişi, küçük ölçekli işletmelerin 4 kişi ve orta ölçekli işletmelerin 5 kişi istihdam ettikleri görülmektedir (Bkz. Grafik 4.26). Görüldüğü üzere, katkısız sonuçlar dikkate alındığında istihdam edilen kişi sayıları arasındaki farklılık ortadan kalkmaktadır.

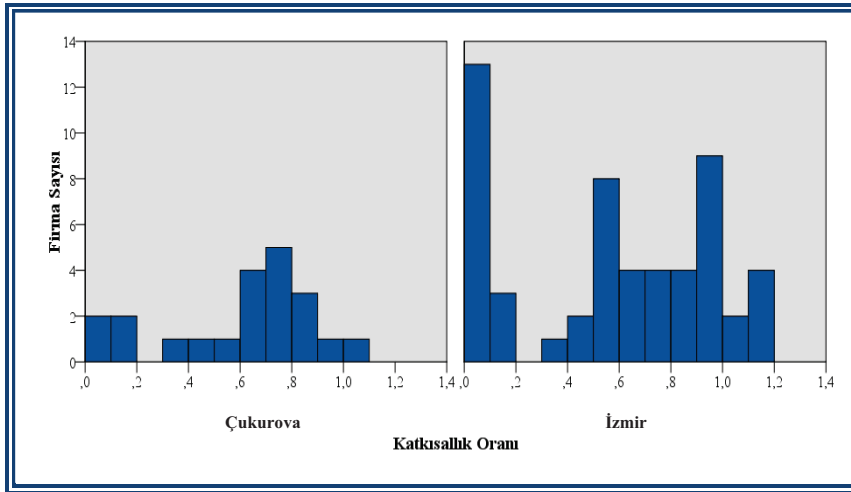
Bölge bazında inceleme yapıldığında, ÇKA’nın uyguladığı MDP kapsamında istihdam edilen 170 kişiden 92’sinin katkısız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani ÇKA’nın uyguladığı programın istihdam edilen kişi göstergesi için katkısallık oranı 0,54’tür. İZKA’nın uyguladığı MDP kapsamında ise istihdam edilen 423 kişinin 155’inin katkısız olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda İZKA’nın uyguladığı programın istihdam edilen kişi göstergesi için katkısallık oranı da 0,36 olarak hesaplanmaktadır.

Grafik 4.26. Brüt ve Net İstihdam

Sadece proje kapsamında yeni eleman istihdam eden projelerin katkısallık oranları karşılaştırıldığında, Çukurova'daki projelerin katkısallık oranlarının 0,6-0,8 arasında yoğunlaştığı; İzmir'de ise 0-0,1 arasında önemli bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.27).

Grafik 4.27. İstihdam Yaratın Projelerde Katkısallık Oranının Bölge Bazında Karşılaştırılması

Diğer yandan, projelerin brüt istihdam rakamlarıyla katkısallık oranları karşılaştırıldığında, İzmir’de katkısallık oranı düşük olan projelerde istihdam edilen brüt kişi sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4.6). Çıktı katkısallığının İzmir’de daha düşük çıkmasının bu durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 4.6. Bölge Bazında Katkısallık Oranı ve Brüt İstihdamın Karşılaştırılması

	İstihdam Edilen Kişi Sayısı (Brüt)	
Katkısallık Oranı	<i>İzmir</i>	<i>Çukurova</i>
0,00-0,20	12	5
0,21-0,40	7	4
0,41-0,60	8	10
0,61-0,80	3	10
0,81-1,00	5	3

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Görüldüğü üzere, proje ve çıktı katkısallıkları programlar için farklı sonuçlar vermiştir. Bu nedenle, değerlendirmenin amacına göre farklı katkısallık türlerine ilişkin oranların ayrı olarak hesaplanması gerekmektedir.

Proje uygulamaları sonucunda firma ölçeklerinde meydana gelen değişiklikler araştırıldığında ise toplam 10 firmanın ölçeğinin büyüdüğü ve KOBİ sınıflandırmasında bir üst gruba geçtiği görülmüştür. Projeleri kapsamında işe aldıkları yeni çalışanları dolayısıyla, küçük ölçekli 4 firma orta ölçekli firma kategorisine girerken, 6 mikro ölçekli firma da küçük ölçekli firma kategorisine girmiştir. Brüt istihdam üzerinden yapılan bu hesaplama, katkısallık istihdam için tekrarlandığında, yalnızca 3 firmanın KOBİ sınıflandırmasında bir üst kategoriye geçtiği görülmektedir. Ajans desteği 1 mikro ölçekli firmanın küçük ölçekli firma, 2 küçük ölçekli firmanın da orta ölçekli firma kategorisine girmesini sağlamıştır.

Elde edilen sonuçların uluslararası çalışmalar ile karşılaştırılması

Yararlanıcıların ankete vermiş oldukları cevaplardan elde edilen sonuçlar, 3. bölümde incelenen örnek çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında MDP’lerde sıfır dara kaybının görülme oranının Yapısal Fonlar, 6. Çerçeve Programı, ABD ve Finlandiya örneklerinden düşük, İrlanda örneğinden yüksek olduğu görülmektedir

(Bkz. Tablo 4.7). 6. Çerçeve Programı, ABD ve Finlandiya örnekleri Ar-Ge faaliyetlerine yönelik, odaklı destek programlarıdır. Sıfır dara kaybı görülme oranlarının bu nedenle yüksek olduğu düşünülmektedir. Yapısal Fonlar ise sıkı kurallara sahiptir ve tecrübe edilmiş programlardır. Bu nedenle bu programlarda sıfır dara kaybına daha çok rastlanması doğaldır.

Tablo 4.7. Katkısalılık Değerlendirmesi Sonuçlarının Karşılaştırılması

	Sıfır dara kaybı görülme oranı	Tam dara kaybı görülme oranı	Kısmi dara kaybı görülme oranı	De-plasman oranı	Dara kaybı oranı	Katkısalılık Oranı ¹³⁶
AB: Yapısal Fonlar	%22,6	%25,5	%48,9	-	-	0,66
AB: 6. Çerçeve Programı	%57,0	%4,0	%38,0	-	-	-
İrlanda	%7,1	%19,0	%73,9	0,08	0,45	0,50
Birleşik Krallık	-	-	-	0,50	0,16	0,43
ABD	%93,0	-	-	-	-	-
Finlandiya	%20,0	-	-	-	-	-
Türkiye (MDP'ler)	%13,3	%20,4	%66,3	0,23	0,36	0,41

Kaynak: Çalışma kapsamında incelenen örnek çalışmalardan ve yazarın kendi hesaplamalarından derlenmiştir.

Diğer yandan, MDP'lerde tam dara kaybının görülme oranının Yapısal Fonlar ve İrlanda örneklerine yakın olduğu görülmektedir. Tablo 4.7'de görüldüğü gibi de-plasman, dara kaybı ve katkısalılık oranları MDP'ler dışında sadece Birleşik Krallık ve İrlanda örneğinde hesaplanmıştır. Bu örneklerle karşılaştırıldığında MDP'lerin de-plasman ve dara kaybı oranlarının bu iki örnek arasında konumlandığı ve katkısalılık oranının ise örnek çalışmalardan düşük olduğu görülmektedir.

¹³⁶ Karşılaştırmada istihdam için (çıktı katkısalılığı) hesaplanan oranlar kullanılmıştır. MDP'ler kapsamında tüm unsurlar dikkate alınarak istihdam edilen 246 kişinin katkısız olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu şekilde katkısalılık oranı da yaklaşık olarak 0,41 olarak hesaplanmaktadır. (246/593)

Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, bundan sonraki MDP’lerin programlanmasında katkısallığa dikkat edilmesi, dara kaybı ve de-plasmanı azaltıcı tedbirlerin alınması gerektiği görülmektedir.

Yedek listede kalan projeler ile karşılaştırma

Projeleri başarılı bulunmasına rağmen bütçe kısıtı nedeniyle destek alamayan firmalardan 26’sının gıda sektöründe faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bu firmalardan 7’si Çukurova, 8’i İzmir bölgesinde olmak üzere, toplam 15’ine ulaşılabilmiş ve bu firmalara telefon vasıtasıyla anket düzenlenmiştir. (Bkz. Tablo 4.8)

Tablo 4.8. Gıda Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmalar

Bölge	Desteklenen firma sayısı	Yedekte kalan firma sayısı
Çukurova	9	7
İzmir	11	8
Toplam	20	15

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 4.9’da görüldüğü üzere desteklenen ve yedek listede kalan firmaların büyüklük ve faaliyet süresi bakımından homojen bir grup oldukları söylenememektedir. Mikro ölçekli firma sayıları arasında önemli bir farklılık olmamasına karşılık, desteklenen firmaların 8’i orta ölçekli iken, yedek listedeki firmalardan sadece biri orta ölçeklidir. Küçük ölçekli işletmelerin sayısı ise desteklenenlerde 8, yedek listedekilerde ise 11’dir. Ancak gruplardaki firmaların azlığı nedeniyle, bu firmaların belirtilen özellikler bakımından eşleştirilmesine çalışılmamış, genel yorumlar elde edilebilmesi için ulaşılabilen firmalara anket düzenlenmiştir.

Tablo 4.9. Desteklenen ve Yedek Listede Kalan Firmalar

	Mikro işletme sayısı	Küçük işletme sayısı	Orta ölçekli işletme sayısı	Ortalama faaliyet süresi (yıl)
Desteklenen	4	8	8	26,17
Yedek liste	3	11	1	17,33

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Yedek listede kalan firmalara firma büyüklüğü ve faaliyet süresi dışında dara kaybı ve de-plasmana yönelik sorular da yöneltilmiştir. Bu firmalardan projelerini, proje teklifinde olduğu şekliyle (aynı zaman ve ölçekte) gerçekleştirebildiğini belirten olmamıştır. 7 firma projelerini kısmen, daha küçük ölçekte gerçekleştirdiklerini ifade ederken, bir diğer 7 firma projelerini hiçbir şekilde gerçekleştiremediklerini belirtmiştir. Sadece 1 firma projesini yaklaşık 12 ay ertelediğini belirtmiştir. Gıda sektöründe desteklenen firmalar ile yedek listede kalanlardaki dara kaybı durumu Tablo 4.10’da karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

Tablo 4.10. Dara Kaybının Karşılaştırılması

Dara kaybı türü	Desteklenen firmalar	Yedek listede kalan firmalar
Sıfır dara kaybı	3	7
Kısmi dara kaybı	12	8
Tam dara kaybı	5	0

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Desteklenmeyen projelerde tam dara kaybı görülmemesine rağmen, desteklenen projelerden 5’inde tam dara kaybı olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan, kısmi dara kaybı görülen desteklenen firmaların çoğunluğu projelerini erteleyeceklerini belirtirken, yedek listede kalanların büyük çoğunluğu projelerini daha küçük ölçekte gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Her iki grupta da yatırım yeri değişikliği görülmemiştir.

Projelerini kısmen gerçekleştiren yedek listede kalan firmalar, bu faaliyetlerini kendi kaynakları ile finanse etmişlerdir. Desteklenen firmaların ise sadece 4 tanesi hibe desteği olmasaydı projelerini kendi kaynakları ile gerçekleştireceğini belirtmiştir.

Yedek listede kalan firmalara ayrıca rakiplerinin ajanslar tarafından desteklenip desteklenmediği, desteklendiyse bu durumun kendi faaliyetlerini etkileyip etkilemediği sorusu yöneltilmiştir. Tablo 4.11’de görüldüğü üzere, sadece 4 firma desteklenen rakip firmaların kendilerini geride bıraktığını söylemiştir. Desteklenen firmaların ise 10 tanesi rakiplerinin önüne geçtiklerini belirtmiştir. Bu farklılıkların temel nedeninin grupların homojen olmaması olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca telefon anketinden anlaşıldığı üzere firmaların birçoğu rakiplerinin destek alıp almadığından haberdar değildir. Bu durumun, gıda sektörünün oldukça geniş bir sektör olmasından ve sektörde birçok firma bulunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. De-plasmanın belirlenmesi için daha ayrıntılı hesaplama yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 4.11. Desteklerin Rakip Firmalar Üzerindeki Etkileri

Soru: Rakiplerinizin desteklenmesi sizi nasıl etkiledi?	Firma sayısı
Bilgin yok.	4
Hibe alan firmalar sektörde önümüze geçti.	4
Rakiplerimizin hibe alması bizi etkilemedi.	4
Hibe alan rakibimiz bulunmamaktadır.	3

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Sonuç olarak gözlem sayısının yetersizliği istatistiksel olarak anlamlı bir karşılaştırma yapılmasına imkan vermemiştir. Birbiri ile benzer özellikler taşıyan yeterli sayıda firmanın karşılaştırılması ile daha anlamlı sonuçlar elde edilebilecektir.

4.5. Örnek Uygulamadan Çıkarılan Dersler ve Öneriler

Gerçekleştirilen anket çalışması ve elde edilen sonuçlar neticesinde hem değerlendirme çalışmalarına hem de ajansların uyguladıkları MDP'lere ilişkin aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Değerlendirme çalışmaları ile ilgili öneriler:

MDP'lerin amaçları doğrultusunda önceden belirlenmiş performans göstergelerinin bulunmayışı, proje bazında ortak gösterge belirlenmesini zorlaştırmıştır. Bu nedenle destek programlarının amaçlarının ve performans göstergelerinin uygulama öncesinde net bir şekilde belirlenmiş olması gerekmektedir. Projelerin performans göstergelerinin de programın amaçlarına hizmet eder şekilde belirlenmesi ile aşağıdan yukarı yaklaşımla değerlendirmelerin yapılması kolaylaşacaktır.

Müdahale öncesi duruma ilişkin verilerin bulunması, önce-sonra karşılaştırmalarının yapılmasına imkan vermekte ve değerlendirme çalışmalarını

desteklemektedir. Bu nedenle program uygulanmadan önce, ihtiyaç analizleri ve ön değerlendirme çalışmaları ile bu tür verilerin elde edilmesi gerekmektedir. Ayrıca değerlendirme çalışmalarının program hayata geçirilmeden planlanması, ne tür verilere ihtiyaç duyulacağını da belirlemektedir. Bu sayede uygulamanın farklı aşamalarında değerlendirmeler yapılabilecek ve sonuçları karşılaştırılabilecektir. Gerçekleştirilen değerlendirme çalışması kapsamında, desteklenen firmaların proje öncesi durumlarına ilişkin bilgiler bulunmadığı için, gerekli bilgiler anket vasıtasıyla elde edilmeye çalışılmıştır.

Desteklenen ve desteklenmeyen tüm projelere dair kayıtların tutulması ve kolaylıkla erişilebilir olması önem taşımaktadır. Özellikle desteklenen ve desteklenmeyen projelere dair karşılaştırmaların yapılmasında bu kayıtlara ihtiyaç duyulmaktadır. Uygulamada genellikle, desteklenmeyen projelere dair bilgiler matbu şekilde saklanmakta, bu da araştırmacıların işini zorlaştırmaktadır. Başvurular ile kayıtların bilgisayar ortamında tutulması, başvurusu kabul edilmeyen projelerin konusu, amaçları, performans göstergeleri gibi bilgilere erişimi kolaylaştıracak ve karşılaştırmaların yapılmasına imkan tanıyacaktır. Nitekim örnek uygulamada bu sorunla karşılaşmış ve destek almaya hak kazanamayan firmaların özellikleri incelenememiştir.

Yararlanıcıların destek aldıkları projelerine dair değerlendirme çalışmalarının yapılacağını farkında olmaları da değerlendirme faaliyetlerinin etkinliğini artıracak bir unsurdur. Bu sayede anket, mülakat vb. çalışmalara katılma oranlarının artacağı düşünülmektedir. Proje sözleşmelerine *“değerlendirme çalışmalarında gerekli desteğin ve bilgilerin sağlanacağı”* şeklinde bir ibarenin eklenmesinin de yararlı olacağı düşünülmektedir.

Değerlendirme çalışmaları ile ilgili bir diğer önemli nokta da yararlanıcılarla aktif bir iletişim ağının kurulmuş olmasıdır. Örnek uygulamada adres değişiklikleri ve kullanılmayan elektronik posta adresleriyle sıklıkla karşılaşmış ve firmalara ulaşmada sıkıntı çekilmiştir. Bu nedenle firmalarla projeleri tamamlandıktan sonra da irtibatın sürdürülmesi ve iletişim bilgilerindeki değişikliklerin kaydedilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca yararlanıcılarla elektronik posta üzerinden

iletişim kurulması, yararlanıcıların da elektronik posta hesaplarını aktif tutmaları önemli görölmektedir.

Katkısallık değerlendirmesinin diğer değerlendirme türlerini tamamlayıcı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu kapsamda müdahalenin özelliğine göre genel bir değerlendirme çerçevesi çizilmelidir. Müdahalenin farklı dönemlerinde uygulanacak değerlendirme türleri ve değerlendirilecek kriterler belirlenmeli, tüm bu konuları içeren değerlendirme kılavuzları hazırlanmalıdır. Bu sayede mükerrer çalışmaların önüne geçilmiş olacak, değerlendirme çalışmaları bütünlük içinde gerçekleştirilebilecek ve farklı ajanslar tarafından uygulanan MDP'ler karşılaştırılabilecektir.

Ajansların mali destek uygulamalarına ilişkin öneriler:

ÇKA ve İZKA'nın 2008 yılı mali desteklerine ilişkin gerçekleştirilen uygulama sonrası katkısallık değerlendirmesi çalışmasının en önemli sonucu, destek verilecek yararlanıcıların belirlenmesinde KOBİ ölçeğinden daha dar ve daha odaklı bir tanımlamanın yapılması gerektiğidir. Mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin dara kaybı, de-plasman ve katkısallık oranlarının farklı çıkması bu firmaların farklı özellikler taşıdığını, farklı ihtiyaç ve önceliklerinin olduğunu, bu nedenle farklı şekillerde desteklenmelerinin gerektiğini göstermektedir.

Hibe desteği mikro ölçekli işletmelerin piyasada tutunmalarını sağlayıcı bir unsur olarak önem taşımaktadır. Ancak işletmeler büyüdükçe hibe desteği yerine, firmalar için cesaret unsuru olacak, onları yüksek katma değer üretebilecekleri yeni yatırımlar için teşvik edecek farklı destek mekanizmalarının kullanılması gerektiği düşünölmektedir.

Benzer şekilde, anketi cevaplayan firmalar içinde daha önce banka kredisi kullanmış olanların ve ajans desteği olmasaydı banka kredisi ile projelerini gerçekleştirebilecek olanların çoğunlukta olması, bu firmaların projeleri için hibe desteğinin elzem olmadığını göstermektedir. Bu kapsamda yukarıda belirtildiği üzere, ÇKA ve İZKA'nın hibe yerine faiz desteği veya faizsiz kredi desteği sunabileceği düşünölmektedir.

Yapılan analizlerde 0-10 yıldır faaliyette bulunan nispeten genç firmalar ile mikro ölçekli işletmelerin, yararlanıcılar arasındaki ağırlığının düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu firmaların daha önce diğer kurum veya kuruluşlar kanalıyla desteklenme oranları da düşüktür. Bu kapsamda, genç ve mikro ölçekli işletmelerin fon kaynaklarına erişimlerinin daha kısıtlı olduğu görülmektedir. Ajansların istihdam ve sosyal fayda açısından önem taşıyan bu özellikteki firmaların ihtiyaçlarına yönelik, özelleşmiş destekler geliştirmesinin, sistemdeki bu açığın kapatılmasında rol oynayabileceği düşünülmektedir.

De-plasmana yönelik analizlerde, uygulanan destek programlarının piyasadaki rekabeti etkileyebileceği görülmüştür. Bu programların meydana getirebileceği etkilerin, uygulama öncesinde dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda uygulama öncesinde sektörel analizlerin yapılarak, sektördeki rekabet durumunun belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu analizlere göre hangi sektörlerin ve hangi büyüklükteki firmaların ne şekilde desteklenmesi gerektiği belirlenmelidir. Örneğin, mikro işletmelerde dara kaybı oranı düşük olmasına rağmen de-plasman oranı yüksek kaydedilmiştir. Bu nedenle, özellikle bu tür işletmelere ortak fayda sağlamaya yönelik güdümlü projelerin gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Diğer yandan, desteklenen firmaların yüzde 56,2'si daha önce başka kurum ve kuruluşlardan destekler almışlardır. Bu kapsamda KOSGEB ve TÜBİTAK destekleri ön plana çıkmaktadır. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde¹³⁷ başka bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmekte olan bir yararlanıcının aynı anda ajanslardan destek alamayacağı belirtilmektedir. Bu kurala ek olarak, özellikle hibe desteklerinde daha önce başka kurum veya kuruluşlardan destek almamış olanlara öncelik verilebileceği düşünülmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte, yapılan analizde daha önce destek alan firmaların ortalama dara kaybı oranı daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca, ajans desteği öncesinde başka kurum veya kuruluşlardan destek almış olan potansiyel yararlanıcıların geçmiş projeleri ile ajans desteğine başvurdukları projeleri arasında bir tamamlayıcılık ilişkisinin olmasının da katkısallığı artıracığı düşünülmektedir. Bir firmayı birçok defa makine alımı için

¹³⁷ 8.11.2006 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete

desteklemek yerine firmayı yenilik, işbirliği, ihracat gibi alanlarda sürekli ileriye taşıyan desteklerin verilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Aynı bölgede benzer nitelikte destekler verilmesi yerine birbirini tamamlar nitelikte destekler sağlanmasının, bu desteklerin etkinliğini ve etkililiğini artıracığı düşünülmektedir. Bu husus 2011-2013 yılları Orta Vadeli Programında “Kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali destekler arasında tamamlayıcılık ve koordinasyon gözetilecektir”¹³⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Bu tamamlayıcılık ve koordinasyonun nasıl sağlanacağı konusu henüz kesinlik kazanmamıştır. Ancak, 31.05.2010 tarihinde KOSGEB ile imzalanan işbirliği protokolü¹³⁹ bu gibi konularda işbirliğinin sağlanması adına atılan önemli bir adımdır.

Ayrıca, mevcut uygulamada bazı ajanslar uygulamayı planladıkları destek programlarına ilişkin başvuru rehberlerini DPT’ye göndermeden önce kendi destekleri ile benzer destekler sunan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile mutabakata varma yolunu seçmişlerdir. Ancak ihtiyaç, amaç ve tamamlayıcılık ilişkisi üzerine herhangi bir analiz içermeyen bu uygulamanın, katkısallık değerlendirmesi ile daha sistematik hale getirilmesi ve diğer kurumlar arasında da yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Katkısallık değerlendirmesi yukarıda belirtilen tüm hususları dikkate alarak müdahalelerin meydana getirdiği net sonuçları ortaya çıkarmakta ve karar alıcılar için önemli geri bildirim sağlamaktadır. Ajansların uyguladıkları MDP’lerin uygulama sonrası katkısallıklarının değerlendirilmesi, sonraki uygulamalara yön vermektedir. Uygulama öncesi katkısallık değerlendirmesi ise daha doğru ve yerinde programların uygulanmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda hem program hem de proje düzeyinde değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Program düzeyinde katkısallık değerlendirmesinin başvuru rehberlerinin onaylanmak üzere DPT’ye gönderilmesinden önce gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Başvuru rehberinin DPT’nin onayına sunulması yerine, uygulanması planlanan MDP’nin bölge plan ve programlarında belirlenen

¹³⁸ DPT, 2010a:49

¹³⁹ Söz konusu protokol DPT, KOSGEB ve ajanslar arasında imzalanmıştır.

önceliklere uygunluğu, programın tahmini etkilerinin neler olduğu ve programın katkısallığına ilişkin konuların yer aldığı bir ön değerlendirme dokümanının hazırlanarak DPT'nin onayına sunulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Programın katkısallığı ile ilgili gerekli araştırmaların programlama öncesinde yapılması ve sonuçlarının kontrol listesi şeklinde sunulduğu bir dokümanın hazırlanması, uygulanacak olan programların katkısallık derecesini artıracaktır. Dara kaybı, de-plasman, ikame, sızıntı ve çarpan etkilerine ilişkin kontrol listesinde şu tür hususlar yer alabilir:

- MDP'nin uygulanma nedenleri, ihtiyaçlar,
- Bölgede aynı hedef gruba yönelik olarak diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca uygulanan destek programları,
- Diğer kurum veya kuruluşların destekleri ile ajans desteklerinin hedef grup, destek türü, miktarı gibi açılardan farkları,
- Diğer kurum veya kuruluşların destekleri ile ajans destekleri arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi,
- MDP'nin rekabet üzerinde yaratabileceği etkiler,
- MDP'nin bölge ve ulusal düzeyde meydana getireceği etkiler.

Uygulama öncesinde programın hedef kitle, amaçlar ve kapsam bakımından katkısallık olduğu sonucuna ulaşıldıktan sonra, desteklenecek projeler için de katkısallığı artırıcı tedbirler alınması gerekmektedir. Program düzeyinde ayrıntılı araştırmalar yapılmış olması, desteklenecek yararlanıcılar ve sektör anlamında önemli sonuçlar vermektedir. Bunlara ek olarak, başvuru formunda katkısallığa dair soruların yer alması, proje uygulamalarının da katkısallığını artıracaktır. Böylece uygulama sonunda amaçlanan değişikliklerin yaratılma derecesi artacaktır. Başvuru formunda şu hususların yer alabileceği düşünülmektedir:

- Mali destek konusu alanda bir önceki yıl gerçekleştirilen yatırım miktarı,
- Geçmiş dönemlerde ajanslardan veya başka kurum ya da kuruluşlardan alınan destekler,

- Geçmişte alınan destekler ile başvuruda bulunulan desteklerin tamamlayıcılık ilişkisi,
- Satışların yerel, ulusal ve uluslararası piyasadaki dağılımı,
- Firmanın rekabet durumu,
- Mali destekten faydalanılamaması durumunda projelerin hayata geçirilip geçirilemeyeceği, nasıl ve hangi kaynaklarla hayata geçirileceği,
- Firmanın başka bölgelerde şubelerinin olup olmadığı,
- Personel bilgileri,
- Tedarikçi bağlantıları.

Görüldüğü üzere, uygulama sonrası gerçekleştirilen bu katkısallık değerlendirmesi çalışması ile bundan sonra uygulanacak olan MDP'lere ilişkin geri bildirimler sağlanmıştır. Söz konusu çalışmanın geliştirilebilecek yanlarına ise bölüm değerlendirmesinde verilecektir.

4.6. Bölüm Değerlendirmesi

Uygulanan bu çalışma teorik bilgileri hayata geçirmesi ve uygulama sonrası katkısallık değerlendirmesinin mikro yaklaşımla nasıl gerçekleştirileceğine dair bir örnek teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışmada, katkısallık unsurlarının yanı sıra MDP'lerin yararlanıcılar üzerinde meydana getirdiği öğrenme etkileri de dikkate alınmış, bu sayede tüm etkiler ortaya çıkarılmıştır. Ancak çalışmanın aşağıda belirtilen bazı geliştirilebilecek yanları da bulunmaktadır:

- Çalışma hibe desteğinden yararlanan firmalar temelinde gerçekleştirilmiştir. Yedek listedeki yararlanıcılardan bir örnek teşkil etmesi için sadece gıda sektöründe faaliyet gösterenlere anket düzenlenmiştir. Daha gerçekçi sonuçların elde edilebilmesi için firma büyüklüğü, faaliyet süresi, sektör vb. özellikler bakımından benzer olan firmaların karşılaştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Anket vasıtasıyla elde edilen bilgilerden çarpan etkisine dair yeterli çıkarımlar geliştirilememiş, bu nedenle Avrupa Komisyonu'nun kullandığı oranlardan yararlanılmıştır. Çarpan etkisine ilişkin bölge ve sektör bazında

ayrıntılı çalışmalar yapılarak hazır oranlar geliştirilmesinde yarar olacağı dūřınılmaktadır.

- Çalıřmada veri toplama tūrū olarak anketlerin kullanılması sonuçların genel olarak yararlanıcıların algısına dayalı olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu tūr çalıřmaların eř zamanlı olarak, yerinde ziyaretlerle ve uzman gūrūřlarıyla desteklenebileceđi dūřınılmaktadır.

- Çalışmada katkısallığın unsurlarına ilişkin oranlar hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu hesaplamalar örnek çalışmalar kapsamında incelenen İrlanda örneğinden yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak katkısallık değerlendirmesi geliştirilmeye açık bir değerlendirme tūrūdūr ve katkısallığın ve unsurlarının her bir katkısallık tūrū ve her bir çıktı için, kapsamlı çalışmalar çerçevesinde hesaplanması ve bu yönde uygulanabilir yöntemler geliştirilmesi gerektiği dūřınılmaktadır.

- Katkısallıđın unsurlarının her mūdahale tūrū için eřit derecede öneme sahip olmayabileceđinden hareketle, bu unsurların ađırlıklandırılabilceđi dūřınılmaktadır.

- ıktı katkısallığı projeler için ortak gösterge olan istihdam edilen kiři sayısı bakımından hesaplanmıştır. Bu gösterge için geçici-sūrekli, tam zamanlı-yarı zamanlı çalışan ayrımları yapılmıştır. Bunlara ek olarak iřin tūrūne (idari, teknik vb.) göre de ayırım yapılabileceği dūřınılmaktadır.

- Bu alışma genelinde KOBİ'lere yönelik mali destekler üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bu tūr çalışmaların sosyal gelişme, fiziksel altyapı ve kırsal kalkınmaya yönelik destek programları ve kamu özel işbirlikleri için de gerçekleştirilmesi faydalı grūlmektedir.

- Katkısallık değerlendirmesi ile elde edilen net sonuçların fayda maliyet analizlerinde kullanılabileceği, bu sayede farklı programların sonuçlarının karşılaştırılabileceği dūřınılmaktadır.

Diđer yandan, proje uygulamalarının ve anket çalışmasının gerçekleştirildiği 2009 ve 2010 yılları, 2008 yılı sonunda ortaya çıkan kūresel ekonomik krizin

etkilerinin Türkiye’de de hissedildiği yıllardır. Bu nedenle değerdendirme çalışmasında ortaya çıkan sonuçların daha olumlu bir ekonomik ortamda farklı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tüm bu hususlar dikkate alınarak katkısallığın daha geniş gruplar üzerinde değerdendirilmesi ile katkısallığı belirleyen faktörler ortaya çıkarılabilecek, bu doğrultuda desteklerin yerindeliğini ve etkilerini artıracak tedbirler alınabilecektir.

SONUÇ

Bu çalışmada, kamu müdahalelerinin hedeflediği değişiklikleri yaratma derecesini belirlemeye odaklanan katkısallık değerlendirmesi ele alınmıştır. Katkısallık değerlendirmesinin en önemli özelliği müdahalelerin etkinliğini ve etkisini artırmak amacıyla kullanılan bir araç olmasıdır. Uygulanmış olan müdahalelerden dersler çıkararak, ilerleyen dönemlerde daha etkili uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlayan bu değerlendirme, uygulama öncesinde gerçekleştirildiğinde ise planlanan müdahalelerin ihtiyaçlara cevap verme derecesinin belirlenmesine imkan tanımaktadır. Bir müdahaleye ilişkin planlama, karar verme ve uygulama süreçlerini destekleyerek gerçek sonuçlar yaratan daha etkin ve etkili müdahalelerin uygulanmasına katkı sağlamaktadır.

Katkısallık; desteklenen faaliyetlerin veya projelerin müdahale olmadan gerçekleştirilebilme derecesi (dara kaybı), desteklenmeyen gruplar üzerinde yaratılan olumsuz etkiler (de-plasman), hedef grup dışında yer alanların destekten faydalanma derecesi (sızıntı etkisi), destekten faydalanabilmek için mevcut faaliyetlerin yenileri ile ikame edilmesi (ikame etkisi) ve yaratılan geniş çaplı etkiler (çarpan etkisi) şeklindeki unsurların dikkate alınmasıyla değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme türü ile müdahalelerin bir bütün olarak katkısallığı değerlendirilebileceği gibi, müdahale konusu alanda gerçekleştirilen toplam harcamaların, elde edilen sonuçların veya yararlanıcıların iş yapma şeklindeki değişikliklerin katkısallığı da değerlendirilebilmektedir.

Yapılan incelemeler ışığında, katkısallık değerlendirmesi kamu kaynağı kullanılarak uygulanan her türlü müdahalenin değerlendirilmesinde, diğer değerlendirme çalışmalarını tamamlayıcı bir değerlendirme türü olarak ortaya konulmuştur. Ancak, katkısallık değerlendirmesinin daha çok özel sektör desteklerinde ön plana çıktığı görülmüştür. Özel sektör tarafından zaten gerçekleştirilebilecek olan faaliyetlerin desteklenmesi, verilen destekler sonucu piyasadaki rekabetin olumsuz etkilenmesi gibi durumlar, kaynakların doğru alanlarda ve etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir. Katkısallık değerlendirmesi ile bu gibi durumlar tespit edilerek, sonraki uygulamalar için dersler çıkarılmaktadır.

Türkiye’de de ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla özel sektöre çeşitli destekler sağlanmaktadır. Bu kapsamda, gerek üretim, gerekse istihdam içindeki payları nedeniyle ülke ekonomisinin vazgeçilmez unsuru olan KOBİ’lere çeşitli kurum ve kuruluşlar kanalıyla sağlanan destekler önemli bir yer tutmaktadır.

Bölgelerinde uyguladıkları mali destek programları ile kalkınma ajansları da KOBİ’lere destekler sunan aktörler arasına girmiştir. Kalkınma ajansları yerel ihtiyaçları yerinde tespit edip ve bu ihtiyaçlara yönelik özelleşmiş destekler sunarak bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Kalkınma ajanslarının bölgelerinde amaçladıkları etkileri yaratabilmeleri için, henüz çok yeni olan bu desteklerin katkısallıklarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, ilk kurulan ve uygulamalarıyla diğer ajanslara örnek teşkil eden Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansların KOBİ’lere yönelik uyguladıkları ilk mali destek programlarının katkısallıkları değerlendirilmiştir. Değerlendirmede proje bazlı bir yaklaşım tercih edilmiş ve desteklenen 131 firmaya anket gönderilmiştir. 98 firmadan alınan cevaplar vasıtasıyla projelerin ve programların katkısallıkları değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışma neticesinde kalkınma ajanslarınca gerçekleştirilecek olan değerlendirme çalışmaları ve uygulamakta oldukları mali destek programlarına ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Gerçekleştirilen değerlendirme ile desteklenen firmaların yüzde 20,4’ünün projelerini ajans desteği olmadan da gerçekleştirebilecekleri, yani bu projelerin desteklenmesine gerek olmadığı görülmüştür. Katkısallığın unsurlarından dara kaybı, de-plasman, sızıntı ve çarpan etkileri dikkate alındığında, Çukurova’da ankete katılan projelere aktarılan 6,7 milyon TL hibenin 3,1 milyon TL’si ile, İzmir’de ise 15,8 milyon TL hibenin 8 milyon TL’si ile bölgelerde herhangi bir değişiklik yaratılamadığı sonucu elde edilmiştir.

Diğer yandan, hesaplanan proje katkısallığının 0,50 civarında olduğu göz önüne alınarak genelleştirme yapıldığında; İZKA’nın projelere aktardığı toplam 23,3 milyon TL’nin 11,6 milyon TL’sinin, ÇKA’nın aktardığı 11,8 milyon TL kaynağın

ise 5,9 milyon TL'sinin, katkısallığı düşük olan proje ve hedef gruptan daha yüksek olanlara yönlendirilmesiyle daha verimli kullanılabileceği görülmektedir.

Katkısallığın değerlendirilmesiyle, söz konusu programların net sonuçları da ortaya çıkarılmıştır. Bu kapsamda, istihdam edilen 593 kişiden 246'sının katkısıl olduğu sonucu elde edilmiştir. ÇKA'nın uyguladığı program kapsamında istihdam edilen 170 kişiden 92'sinin, İZKA'nın programı kapsamında istihdam edilen 423 kişiden ise 155'inin katkısıl olduğu belirlenmiştir.

Firmaların ajans desteği dışında alternatif fon kaynaklarından yararlanabilme durumlarının, dara kaybını belirleyen temel faktör olduğu görülmüştür. İZKA ve ÇKA'nın desteklerinde orta ölçekli, 21-30 yıldır faaliyet gösteren ve daha önce diğer kurum ve kuruluşlarca desteklenen firmaların alternatif fon kaynaklarına erişimlerinin daha kolay ve bu firmalarda dara kaybının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mikro ölçekli firmaların daha çok yerel pazarda, yerel firmalarla rekabet halinde oldukları, bu nedenle bu tür firmaların desteklenmesinin yerel rekabet üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği görülmüştür. Nitekim, ÇKA ve İZKA'nın desteklerinde de-plasman oranı mikro ölçekli firmalarda, küçük ve orta ölçekli firmalara göre daha yüksektir.

Katkısallığın ise firma büyüklüğü ile ilişkili olduğu tespit edilmiş, programlama safhasında, verilecek desteklerin türü ve büyüklüklerinin, hedef kitle ve sektör özellikleri ile doğru şekilde eşleştirilmesinin katkısallığı artıracağı görülmüştür. Bu kapsamda, İZKA ve ÇKA desteklerinde katkısallığın küçük ölçekli firmalarda, mikro ve özellikle orta ölçekli firmalara göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Değerlendirme ile elde edilen sonuçlar, destek verilecek yararlanıcıların belirlenmesinde KOBİ ölçeğinden daha dar ve daha odaklı bir tanımlamanın yapılması gerektiğini göstermiştir. Katkısallık sonuçlarından hareketle, Çukurova ve İzmir bölgelerinde deneyimli, orta ölçekli firmalar yerine yerine; daha az deneyimli, mikro ve küçük ölçekli firmaların desteklenmesi gerektiği söylenebilmektedir. Ancak özellikle mikro işletmelere verilecek desteklerde, yerel rekabeti olumsuz

etkilememek adına, sektörel dinamiklere dikkat edilmesi ve ihracat potansiyeli taşıyan firmalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Ayrıca daha önce diğer kurum veya kuruluşlardan destek almamış firmalara öncelik tanınması da katkısallığı artıracaktır.

Diğer yandan, ÇKA ve İZKA tarafından desteklenen firmaların büyük bir bölümünün daha önce yatırımları için banka kredisi kullanmış oldukları ve birçoğunun ajans desteği olmasa da banka kredisi ile projelerini gerçekleştirebilecek oldukları görülmüştür. Bu nedenle bu bölgelerde doğrudan finansman desteği yerine faiz desteği veya faizsiz kredi şeklindeki destek türlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Çukurova ve İzmir bölgelerinde genel olarak finansmana erişim gücü yüksek ve alternatif fon kaynaklarının farkında olan firmaların desteklenmesi ile elde edilen bu sonuçlar, diğer bölgelerde uygulanan destek programlarında farklılık gösterebilecektir. Örneğin geri kalmış bölgelerde genel olarak KOBİ'lerin finansmana erişim güçleri daha düşüktür. Bu nedenle bu bölgelerde doğrudan finansman desteğine duyulan ihtiyaç daha fazladır. Ancak, hangi bölgede uygulanırsa uygulansın, destekler hayata geçirilmeden önce kapsamlı ihtiyaç ve sektör analizlerinin yapılması ve program ve proje düzeyinde katkısallığın değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede desteklerin ihtiyacı olanlarla buluşma derecesi artacak ve rekabet üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler azalacaktır.

Görüldüğü üzere, uygulama sonrası gerçekleştirilen katkısallık değerlendirmesiyle ÇKA ve İZKA'nın 2008 yılı İktisadi Yakınma ve KOBİ Mali Destek Programlarının net sonuçları ortaya konulmuş ve sonraki uygulamalara yön verecek nitelikte sonuçlar üretilmiştir. Ajanslarca uygulanacak destek programlarının katkısallıklarının değerlendirilmesinin bu müdahalelerin amaçlarına ulaşma derecesini artırıcı rol oynadığı görülmüştür. Diğer yandan, ajans desteklerinin uygulama öncesinde katkısallıklarının değerlendirilmesi de, daha doğru alanlarda daha doğru desteklerin uygulanmasına yardımcı olacaktır. Bu kapsamda hem MDP'lerin programlanması safhasında hem de proje seçiminde katkısallığın dikkate alınması gerekmektedir.

Ajans desteklerinde katkısallıklık değerlendirmesinin diğer değerlendirme çalışmaları ile bütünlük içinde gerçekleştirilebilmesi için, müdahalelerin özelliğine göre genel bir değerlendirme çerçevesi çizilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda DPT tarafından, müdahalelerin farklı dönemlerinde uygulanacak değerlendirme türleri ve değerlendirilecek kriterler belirlenmeli, standartlar oluşturulmalı ve tüm bu konuları içeren değerlendirme kılavuzları hazırlanmalıdır. Bu sayede mükerrer değerlendirme çalışmalarının önüne geçilmiş olacak ve farklı ajanslar tarafından uygulanan MDP'ler karşılaştırılabilecektir.

Öte yandan, örnek uygulama kapsamında ajans destekleri için yapıcı sonuçlar üreten katkısallık değerlendirmesinin, Türkiye'de başka uygulama alanları da bulunmaktadır. KOSGEB tarafından KOBİ'lere sağlanan destekler, Hazine Müsteşarlığı tarafından uygulanan teşvik programları, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yürütülen ihracata yönelik destek programları ile Ar-Ge destek programları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülen kırsal kalkınma destekleri, TÜBİTAK tarafından yürütülen Ar-Ge destek programları bu alanlardan bazılarıdır. Son derece kontrollü bir mekanizma içinde uygulanan ajans desteklerinde katkısallığın yüzde 50 seviyelerinde gerçekleşmiş olması, diğer kurumların desteklerinin de katkısallığının değerlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu desteklerin uygulama öncesinde ve sonrasında katkısallıklarının değerlendirilmesi, hem amaçlanan değişikliklerin yaratılma derecelerini artıracak hem de aynı hedef gruba yönelik mükerrer desteklerin sunulmasının önüne geçecektir.

Katkısallık değerlendirmesinin uygulama alanı sadece özel sektör destekleri ile sınırlı değildir. Sosyal gelişme, fiziksel altyapı ve kırsal kalkınmaya yönelik destek programları ile kamu özel işbirlikleri gibi uygulamaların da katkısallıklarının değerlendirilmesi, kamu kaynaklarının kullanımında etkinliği artırıcı rol oynayacaktır.

Sonuç olarak, katkısallık değerlendirmesinin doğru alanlarda doğru müdahalelerin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olduğu görülmüştür. Katkısallık değerlendirmesinin, başta özel sektöre sunulan desteklerde olmak üzere, kalkınma ajansları ve diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilen tüm müdahalelerde, diğer değerlendirme türleri ve kriterleri ile birlikte ele alınarak,

uygulamada önemli bir yer edinmesiyle müdahalelerin amaçlarına ulaşma dereceleri artırılacak ve kamu kaynaklarının daha etkin kullanılması sağlanacaktır.

EK 1. DEĞERLENDİRME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Çarpan etkisi: Müdahale sonucunda artan yerel gelir ve artan ara ürün harcamaları ile ilişkili olarak istihdam ve gelir artışı gibi daha büyük ekonomik sonuçlar yaratılmasıdır.
Çıktı katkısallığı: Müdahale sonucunda elde edilen net çıktılarıdır.
Dara kaybı: Faaliyet, çıktı veya sonuçların müdahale olmadan da gerçekleştirilebilme derecesidir.
Davranışsal katkısallık: Müdahale sonucunda yararlanıcının iş yapma davranışında meydana gelen değişikliklerdir.
De-plasman: Müdahale ile elde edilen çıktı ve sonuçların, başka bir yerdeki çıktı ve sonuçları azaltma derecesidir.
Etki: Müdahalenin sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede kendini gösteren geniş kapsamlı sonuçlarıdır.
Etkililik: Müdahalenin hedeflediği sonuçların elde edilme derecesidir.
Gelir etkisi: Müdahale sonucunda artan istihdamın, yerel gelirden artışa neden olması, gelir artışının da yerel mal ve hizmet talebini artırarak döngüsel olarak istihdamı artırmasıdır.
Girdi katkısallığı: Desteklenen faaliyetlerin finansal büyüklüğünde meydana gelen net değişikliktir.
İkame etkisi: Kamu desteğinin avantajından yararlanabilmek için yararlanıcıların mevcut faaliyetlerinin yerine benzer başka bir faaliyeti gerçekleştirmeleridir.
İlgililik: Müdahalenin hedeflerinin genel sosyo-ekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluk derecesidir.
Katkısallık: Müdahalelerin amaçladığı net değişiklikleri meydana getirebilme derecesidir.
Kısmi dara kaybı: Kamu desteği sayesinde yararlanıcıların proje yürütme davranışlarında meydana gelen ölçek, zamanlama ve yatırım yeri şeklinde özetlenebilecek değişikliklerdir.
Proje katkısallığı: Desteklenen projelerin amaçladıkları net değişiklikleri yaratabilme derecesidir.
Sfır dara kaybı: Müdahale olmadığında faaliyetlerin hiçbir şekilde gerçekleştirilememe durumudur.

Sızıntı etkisi: Çıktı ve sonuçların müdahalenin hedef grubu yerine bu grup dışında kalanlara fayda sağlamasıdır.

Sürdürülebilirlik: Müdahale sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin müdahale sona erdikten sonra da sürdürülebilme derecesidir.

Tam dara kaybı: Müdahale olmadan da faaliyetlerin hiçbir değişiklik olmaksızın gerçekleştirilebilme durumudur.

Tedarikçi etkisi: Desteklenen firmanın ara ürün arz veya talebindeki artış nedeniyle tedarik zincirindeki diğer firmaların ürünlerine olan talebin de artmasıdır.

Verimlilik: Müdahale sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkilerin kullanılan kaynaklara (girdilere) oranıdır.

EK 2. TÜRKİYE’DE ÖZEL SEKTÖR DESTEĞİ VEREN BAŞLICA KURULUŞLAR VE DESTEK TÜRLERİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı
Turizm teşvikleri
Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı¹⁴⁰
Yatırım İndirimi İstisnası
Ar-Ge İndirimi
Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Diğer Teşvikler
Eğitim ve Öğretim İşletmelerinde Kazanç İstisnası
Araçlar, Petrol Aramaları ve Teşvik Belgeli Yatırımlarda Katma Değer Vergisi İstisnası
Endüstri Bölgelerinde Uygulanan Vergisel Teşvikler
Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Uygulanan Vergisel Teşvikler
Serbest Bölgelerde Uygulanan Vergisel Teşvikler
Organize Sanayi Bölgelerinde Uygulanan Vergisel Teşvikler
Kredi Teminine İlişkin İşlemlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası
Yatırımların ve İstihdamın Artırılmasına Yönelik Vergisel Teşvikler
Kültür Yatırımları ve Girişimlerine Yönelik Vergisel Teşvikler
İndirimli Kurumlar Vergisi
KOBİ Birleşmelerinde Vergisel Teşvikler
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı¹⁴¹
OSB ve KSS Altyapı Destekleri
San-Tez (Sanayi Tezleri) Programı
Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile Sağlanan Destek ve Muafiyetler
Teknogirişim Sermayesi Desteği
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı¹⁴²
Alan Bazlı Tarımsal Destekleme Ödemeleri
Fark Ödemesi Destekleme Hizmetleri
Hayvancılık Destek Ödemeleri
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekler

¹⁴⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı, resmi internet sitesi, 16.05.2011, <<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=65>>

¹⁴¹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, resmi internet sitesi, 17.05.2011, <<http://www.sanayi.gov.tr/Services.aspx?catID=305&lng=tr>>

¹⁴² DPT, 2010b.

Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri
Afetten Zarar Gören Çiftçilere Yardım Ödemeleri
GAP Eylem Planı Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Destekleri
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler
Dış Ticaret Müsteşarlığı¹⁴³
Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi
Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği
Yurt Dışı Birim, Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi
Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi
Tasarım Desteği
İstihdam Yardımı
Uluslararası Nitelikteki Yurt İçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi
Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesi
Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi
Teknik Müşavirlik Firmalarının Yurt Dışındaki Faaliyetlerine Sağlanacak Devlet Yardımları
Hazine Müsteşarlığı¹⁴⁴
Vergi indrimi
Sigorta primi işveren hissesi desteği
Yatırım yeri tahsis
KDV istisnası
Gümrük vergisi muafiyeti
Faiz desteği
Kalkınma Ajansları¹⁴⁵
KOBİ'lere Yönelik Mali Destek Programları
KOSGEB¹⁴⁶
Danışmanlık ve Eğitim Destekleri
Bilişim Destekleri

¹⁴³ Dış Ticaret Müsteşarlığı, resmi internet sitesi, 17.05.2011, <<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=76&icerikID=58&dil=TR>>.

¹⁴⁴ Hazine Müsteşarlığı, resmi internet sitesi, 11.05.2011, <<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://80da2871d78cbc11a7fcc626e323d0a9&LightDTNKnobID=187785698>>

¹⁴⁵ DPT, BGYUGM, Mart 2011

¹⁴⁶ DPT, Sosyal Sektörler Genel Müdürlüğü, Mayıs 2011

Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Destekleri
Kalite Geliştirme Destekleri
Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Destekleri
Uluslararası İşbirliği Geliştirme Destekleri
Bölgesel Kalkınma Destekleri
Girişimciliği Geliştirme Destekleri
Genel Destek Programı
Ar-Ge İnovasyon Endüstri Uygulamaları Destek Programı
Girişimcilik Destek Programı
KOBİ Proje Destek Programı
İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı
Kredi faiz destekleri
TÜBİTAK ¹⁴⁷
Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı
Proje Pazarları Destekleme Programı
KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı
Teknoloji ve Yenilik Odaklı Girişimleri Destekleme Programı (TEKNOGİRİŞİM)
Uluslararası Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı
TTGV ¹⁴⁸
Teknoloji Geliştirme Projeleri Desteği
İleri Teknoloji Projeleri Desteği
Çevre Proje Destekleri
Stratejik Odak Konuları Projeleri
Kredi Garanti Fonu
Kredi kefaletleri
Türkiye Kalkınma Bankası
Krediler
Türk Eximbank ¹⁴⁹
Nakdi krediler

¹⁴⁷ TÜBİTAK, resmi internet sitesi, <<http://www.tubitak.gov.tr/sid/357/index.htm>, 20.04.2011>

¹⁴⁸ TTGV, resmi internet sitesi, 23.04.2011, <<http://www.ttg.gov.tr/tr/yillara-gore-teknoloji-projeleri-bilgileri>>

¹⁴⁹ Türk Eximbank resmi internet sitesi, 17.05.2011, <http://www.eximbank.gov.tr/html_files/kisaeximbankpg.htm>

Sigorta/garanti
Halk Bankası
KOBİ kredileri
Esnaf ve Sanatkar Kredileri
Ziraat Bankası ¹⁵⁰
KOBİ kredileri
Tarımsal krediler

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

¹⁵⁰ T.C. Ziraat Bankası, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, 20.04.2011<http://www.ziraat.com.tr/tr/bankamiz/tanitim/report/ZIRAAT_TR_09_FINAL.pdf>

EK 3. YARARLANICI ANKET FORMU¹⁵¹

KOBİ MALİ DESTEK PROGRAMLARI DEĞERLENDİRME ANKETİ

<i>Bu anket Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nda İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarınınca 2009 yılında uygulanmış olan Mali Destek Programlarının sonuçlarını değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.</i>
Soru 1: Firma adınız nedir?
Soru 2: Firmanızda şu anda kaç kişi çalışmaktadır? Sürekli çalışanlar^a: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı^b Geçici çalışanlar^c: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı ^aSürekli Çalışan: 1 yıldan uzun süre için istihdam edilen kişiler. ^bYarı zamanlı çalışan: Bir günde firmanın günlük iş saatinden daha kısa süre çalışan kişiler. ^cGeçici Çalışan: 1 yıldan kısa süreli, sadece belirli bir işin gerçekleştirilmesi için istihdam edilen kişiler.
Soru 3: Firma olarak ne kadar zamandır faaliyet göstermektedirsiniz? yıl.....ay
Soru 4: Firma olarak fiilen Adana-Mersin/İzmir'de ne kadar zamandır faaliyet göstermektedirsiniz? yıl.....ay
Soru 5: Proje kapsamındaki faaliyetlerinizi kaç ayda bitirdiniz? ay
Soru 6: Hibe programına başvurduğunuz sırada kaç kişi çalıştırmaktaydınız? Sürekli çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı Geçici çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı

¹⁵¹ 10, 11, 21 ve 22'nci sorular Lenihan at al, 2003:10-11'den uyarlanmıştır.

Soru 7: Hibe aldığınız projeniz hangi faaliyet alanı ile ilgilidir? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı
- ☐ Ana metal sanayi
- ☐ Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı
- ☐ Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
- ☐ Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği
- ☐ Bilgi hizmet faaliyetleri
- ☐ Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
- ☐ Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler
- ☐ Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri
- ☐ Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
- ☐ Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
- ☐ Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
- ☐ Elektrikli teçhizat imalatı
- ☐ Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
- ☐ Gıda ürünlerinin imalatı
- ☐ Giyim eşyalarının imalatı
- ☐ İçeceklerin imalatı
- ☐ İnsan sağlığı hizmetleri
- ☐ Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı
- ☐ Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
- ☐ Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
- ☐ Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
- ☐ Konaklama
- ☐ Mobilya imalatı
- ☐ Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı
- ☐ Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)
- ☐ Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
- ☐ Tekstil ürünlerinin imalatı
- ☐ Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)
- ☐ Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri
- ☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

Soru 8: Projenizin finansmanı için, Ajans tarafından sağlanan hibe dışındaki kısmı (eş finansmanı) nasıl karşıladınız? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Kendi kaynaklarımızla karşıladık.
- ☐ Banka kredisi kullandık.
- ☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

Soru 9: Projeniz kapsamındaki yatırımın gerçekleştirilmesi için, Ajans tarafından sağlanan hibe desteği olmasaydı gerekli kaynağı nasıl temin ederdiniz? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Kendi kaynaklarımızı kullanırdık.
☐ Banka kredisi alırdık.
☐ Başka kurum ya da kuruluşlardan hibe veya kredi alırdık.
☐ Proje için gerekli olan kaynağı temin edemezdik.
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

Soru 10: Ajans tarafından sağlanan hibe desteği olmasaydı, proje kapsamındaki yatırımı gerçekleştirebilir miydiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Ajanstan hibe almasaydık bu yatırımı aynı şekilde yapardık, fakat Adana-Mersin/İzmir dışında olurdu.
☐ Aynı yatırımı şimdi yapamazdık, daha sonraki bir zamana ertelerdik.
☐ Aynı yatırımı daha küçük ölçekte gerçekleştirirdik.
☐ Ajanstan hibe almasaydık, proje kapsamındaki yatırımı aynı şekilde (aynı zamanlama, büyüklük, yer) gerçekleştirdik.
☐ Ajanstan hibe almasaydık proje kapsamındaki yatırımı gerçekleştiremezdik.

Soru 11: Ajanstan hibe desteği almasaydınız aynı yatırımı ne kadar süre sonraya ertelerdiniz? (10. sorunun 2. şikkını işaretlemeyiseniz lütfen bu soruyu cevaplandırmayınız.)

..... ay

Soru 12: Bu projeden önce, firmanızın yatırımları için hiç banka kredisi kullanmış mıydınız? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Hayır, hiç banka kredisi kullanmadık.
☐ Evet, banka kredisi kullandık.
☐ Kredi başvurmuz kabul edilmedi.

Soru 13: Daha önce başka bir kurum ya da kuruluştan hibe veya kredi desteği almış mıydınız?

- ☐ Daha önce hiçbir destek almadık.
☐ Kredi desteği aldık.
☐ Hibe desteği aldık.
☐ Başvurumuz kabul edilmedi.

Soru 14: Daha önce hangi kurum ya da kuruluşlardan, hangi tür finansal destek (hibe, kredi) aldığınızı belirtiniz. (Destek almadıysanız lütfen bu soruyu cevaplamayınız.)

.....kurum/kuruluşundan..... desteği aldık.

Soru 15: Projenizin en önemli çıktıları nelerdir? (Lütfen projenizin çıktısı olduğunu düşündüklerinizi en önemlisi (1) olmak üzere önem derecesine göre sıralayınız.)

- ☐ Çalışan kişi sayımız arttı.
- ☐ Üretim miktarımız attı.
- ☐ Rekabet üstünlüğü sağladı.
- ☐ Pazar payımız arttı.
- ☐ Üretim kapasitemiz arttı.
- ☐ Yeni teknolojiler kullanılmaya başlandı.
- ☐ Yeni faaliyet alanlarına girildi.
- ☐ Ürün çeşitliliğimiz arttı.
- ☐ Ürünlerimizin kalitesi arttı.
- ☐ ihracat faaliyetlerine başlandı.
- ☐ Üretim maliyetimiz düştü.
- ☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

Soru 16: Hibe projesi nedeniyle kaç kişi istihdam edildi? (Proje nedeniyle istihdam artışı olmadıysa lütfen 18. soruya geçiniz.)

Sürekli çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı

Geçici çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı

Soru 17: Proje nedeniyle istihdam edilen kişilerden kaç tanesi bölge (Adana-Mersin/İzmir) dışında ikamet ediyor?

Sürekli çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı

Geçici çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı

Soru 18: Proje konusu alanda faaliyet gösteren Adana-Mersin/İzmir'deki rakiplerinize karşılaştırdığınızda proje size ne gibi faydalar sağladı? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Rakiplerimizin önüne geçmemizi sağladı.
- ☐ Rakiplerimizle aynı seviyeye (üretim kapasitesi, kalite, ürün çeşidi) gelmemizi sağladı.
- ☐ Rakiplerimize biraz daha yaklaşmamızı sağladı.
- ☐ Adana-Mersin/İzmir'de rakibimiz bulunmamaktadır.
- ☐ Rakiplerimize kıyasla bir katkı sağlamadı.

Soru 19: Uyguladığınız proje kapsamındaki yatırım için aşağıdakilerden hangisi geçerlidir? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Bu yatırım firmamız için hayati öneme sahiptir.
- ☐ Önemli bir yatırımdır, ancak firmanın devamı için hayati değildir.
- ☐ Bu yatırım firmamızın bütün faaliyetleri içindeki önemi küçüktür.

Soru 20: Uyguladığınız proje ile ilgili aşağıdakilerden hangileri söylenebilir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Bu proje ile firmamızda daha önce uygulanan başka bir projenin devamını sağladık.
☐ Bu proje ile firma olarak ilk defa sistematik bir şekilde bir proje hazırladık, uyguladık ve izledik.
☐ Bu projeden sonra yeni projeler planladık, bunlar için fon kaynakları araştırmaktayız.
☐ Bu proje sayesinde diğer firmalarla, kamu kurum ve kuruluşlarıyla daha önce kurulmamış olan işbirlikleri kurduk.
☐ Bu proje sayesinde proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı.
☐ Proje finansmanı için alternatif fon fırsatları konusunda bilgi sağladık.

Soru 21: Projenizin ilgili olduğu faaliyet alanında gerçekleştirmekte olduğunuz satışlarınızın yerel, ulusal ve uluslararası pazardaki dağılımı nasıldır?

Satışlarımızın %..... Adana-Mersin/İzmir’de gerçekleşmektedir.
Satışlarımızın %..... diğer illere olmaktadır.
Satışlarımızın %..... ülke dışına olmaktadır.

Soru 22: Proje konusu alanda faaliyet gösteren rakiplerinizin ne kadarı satışlarının büyük bölümünü Adana-Mersin/İzmir’de gerçekleştiren yerel firmalardır? (Lütfen aşağıdaki şıklardan **yalnız 1 tanesini** işaretleyiniz.)

- ☐ Hepsi
☐ Çoğunluğu
☐ Yarısı
☐ Yarıdan az
☐ Adana-Mersin/İzmir’de bu alanda faaliyet gösteren tek firmayız.

Soru 23: Proje konusu alanda Adana-Mersin/İzmir’de rakibiniz olduğunu düşündüğünüz belli başlı rakip firmalardan 3 tanesinin firma adını belirtiniz.

- 1.
- 2.
- 3.

Soru 24: Projenin faaliyet alanındaki ürünleriniz başka firmaların ürün ve hizmetleri için girdi teşkil ediyor mu?

- ☐ Evet
☐ Hayır (Lütfen 27. soruya geçiniz.)

Soru 25: Projenin faaliyet alanındaki ürünlerinizi girdi olarak kullanan müşteri firmalarınız çoğunlukla hangi pazarda faaliyet gösteriyor? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Adana-Mersin/İzmir
☐ Ulusal
☐ Uluslararası

Soru 26: Proje sonucunda, proje ile ilgili olan ve başka firmalar için girdi teşkil eden ürünlerinizin yerel pazarda (Adana-Mersin/İzmir) satışında ne kadar artış sağlandı? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Artış sağlanmadı
☐ %1-%25
☐ %26-%50
☐ %51-%75
☐ %76-%100
☐ %100'den fazla

Soru 27: Projenin faaliyet alanındaki ürünleriniz/hizmetleriniz için hammadde/ara ürün aldığınız firma/firmalar çoğunlukla hangi pazarda faaliyet gösteriyorlar? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Adana-Mersin/İzmir
☐ Ulusal
☐ Uluslararası

Soru 28: Proje sonucunda, proje ile ilgili olan ürünleriniz/hizmetleriniz için Adana-Mersin/İzmir'deki firmalara yaptığınız hammadde/ara ürün siparişlerinizde ne kadar artış sağlandı? (Lütfen aşağıdaki şıklardan yalnız 1 tanesini işaretleyiniz.)

- ☐ Artış sağlanmadı
☐ %1-%25
☐ %26-%50
☐ %51-%75
☐ %76-%100
☐ %100'den fazla

Anketi cevaplayan kişinin:

Adı ve Soyadı:	
İrtibat Telefonu:	
Mail adresi:	
Projedeki görevi:	

EK 4. YEDEK LİSTEDEKİ FİRMALAR İÇİN ANKET SORULARI

Soru 1: Firmanızın adı nedir?
Soru 2: Firma olarak kaç yıldır faaliyetlerinizi sürdürmektedirsiniz? yıl.....ay
Soru 3: Şu anda firmanızda kaç kişi çalışıyor? Sürekli çalışanlar ^a : kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı ^b Geçici çalışanlar ^c : kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı ^a Sürekli Çalışan: 1 yıldan uzun süre için istihdam edilen kişiler. ^b Yarı zamanlı çalışan: Bir günde firmanın günlük iş saatinden daha kısa süre çalışan kişiler. ^c Geçici Çalışan: 1 yıldan kısa süreli, sadece belirli bir işin gerçekleştirilmesi için istihdam edilen kişiler.
Soru 4: Hibe programına başvurduğunuz sırada firmanızda kaç kişi çalışıyordu? Sürekli çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı Geçici çalışanlar: kişi tam zamanlı, kişi yarı zamanlı
Soru 5: Kalkınma Ajansından hibe almamanıza rağmen projenizi gerçekleştirebildiniz mi? () Projemizi aynı şekilde gerçekleştirdik, fakat Adana-Mersin/İzmir dışında oldu. () Projemizi daha sonraki bir zamana erteledik. () Projemizi daha küçük ölçekte gerçekleştirdik. () Projemizi aynı şekilde (aynı zamanlama, büyüklük, yer) gerçekleştirdik. () Projemizi gerçekleştiremedik.
Soru 6: Projenizi ne kadar süre ertelediniz?ay
Soru 7: Projenizi gerçekleştirdiyseniz, gerekli finansal kaynağı nasıl temin ettiniz? () Kendi kaynaklarımızı kullandık. () Banka kredisi aldık. () Başka kurum ya da kuruluşlardan hibe veya kredi aldık. (Lütfen kurum ya da kuruluşu belirtiniz) () Proje için gerekli olan kaynağı temin edemedik. () Diğer (Lütfen belirtiniz).....

Soru 8: Rakiplerinizin Kalkınma Ajansından hibe desteği alması firma faaliyetlerinizi etkiledi mi?

- () Rakiplerimizin hibe alıp almadığı konusunda bir bilgim yok.
- () Hibe alan firmalar sektörde önümüze geçti.
- () Hibe alan firmalar sektörde bize yaklaştı.
- () Rakiplerimizin hibe alması bizi etkilemedi.
- () Hibe alan rakibimiz bulunmamaktadır.

Soru 9: Bu hibe programının firmanız üzerinde nasıl etkileri oldu?

EK 5. ANKET CEVAPLARI¹⁵²

Yaralanıcıların Ankete Verdikleri Cevaplar

Soru numarası	Cevap	Firma sayısı
Soru7	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	1
	Ana metal sanayi	5
	Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	4
	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	10
	Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	1
	Bilgi hizmet faaliyetleri	0
	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	0
	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	0
	Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri	2
	Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	2
	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1
	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2
	Elektrikli teçhizat imalatı	1
	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	6
	Gıda ürünlerinin imalatı	20
	Giyim eşyalarının imalatı	1
	İçeceklerin imalatı	1
	İnsan sağlığı hizmetleri	5
	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	0
	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	1
	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	14
	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	2
	Konaklama	0
	Mobilya imalatı	8
	Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	0
	Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	0
	Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	0
	Tekstil ürünlerinin imalatı	1

¹⁵² Sadece çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplar yer almaktadır.

	Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	0
	Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1
	Diğer	9
Soru8	Kendi kaynaklarımızla karşıladık.	57
	Banka kredisi kullandık.	41
	Diğer	0
Soru9	Kendi kaynaklarımızı kullanırdık.	19
	Banka kredisi alırdık.	38
	Başka kurum ya da kuruluşlardan hibe veya kredi alırdık.	18
	Proje için gerekli olan kaynağı temin edemezdik.	21
	Diğer	2
Soru10	Ajanstan hibe almasaydık bu yatırımı aynı şekilde yapardık, fakat Adana-Mersin dışında olurdu.	0
	Aynı yatırımı şimdi yapamazdık, daha sonraki bir zamana ertelerdik.	55
	Aynı yatırımı daha küçük ölçekte gerçekleştirdik.	30
	Ajanstan hibe almasaydık, proje kapsamındaki yatırımı aynı şekilde (aynı zamanlama, büyüklük, yer) gerçekleştirdik.	20
	Ajanstan hibe almasaydık proje kapsamındaki yatırımı gerçekleştiremezdik.	13
Soru12	Hayır, hiç banka kredisi kullanmadık.	24
	Evet, banka kredisi kullandık.	74
	Kredi başvurumuz kabul edilmedi.	0
Soru13	Daha önce hiçbir destek almadık.	41
	Kredi desteği aldık.	32
	Hibe desteği aldık.	22
	Başvurumuz kabul edilmedi.	0
Soru14	KOSGEB	36
	TÜBİTAK	10
	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	3
	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı	2
	Dış Ticaret Müsteşarlığı	4
Soru15	Çalışan kişi sayımız arttı.	3
	Üretim miktarımız attı.	10
	Rekabet üstünlüğü sağladı.	16
	Pazar payımız arttı.	3
	Üretim kapasitemiz arttı.	28
	Yeni teknolojiler kullanılmaya başlandı.	14

	Yeni faaliyet alanlarına girildi.	7
	Ürün çeşitliliğimiz arttı.	7
	Ürünlerimizin kalitesi arttı.	9
	İhracat faaliyetlerine başlandı.	
	Üretim maliyetimiz düştü.	
Soru18	Rakiplerimizin önüne geçmemizi sağladı.	49
	Rakiplerimizle aynı seviyeye (üretim kapasitesi, kalite, ürün çeşidi) gelmemizi sağladı.	18
	Rakiplerimize biraz daha yaklaşmamızı sağladı.	12
	Adana-Mersin’de rakibimiz bulunmamaktadır.	18
	Rakiplerimize kıyasla bir katkı sağlamadı.	1
Soru19	Bu yatırım firmamız için hayati öneme sahiptir.	22
	Önemli bir yatırımdır, ancak firmanın devamı için hayati değildir.	75
	Bu yatırım firmamızın bütün faaliyetleri içindeki önemi küçüktür.	1
Soru20	Bu proje ile firmamızda daha önce uygulanan başka bir projenin devamını sağladı.	18
	Bu proje ile firma olarak ilk defa sistematik bir şekilde bir proje hazırladık, uyguladık ve izledik.	66
	Bu projeden sonra yeni projeler planladık, bunlar için fon kaynakları araştırmaktayız.	57
	Bu proje sayesinde diğer firmalarla, kamu kurum ve kuruluşlarıyla daha önce kurulmamış olan işbirlikleri kurduk.	43
	Bu proje sayesinde proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı.	59
	Proje finansmanı için alternatif fon fırsatları konusunda bilgi sağladık.	35
Soru22	Hepsi	10
	Çoğunluğu	20
	Yarısı	6
	Yarıdan az	32
	Adana-Mersin/İzmir’de bu alanda faaliyet gösteren tek firmayız.	24
Soru24	Evet	60
	Hayır	37
Soru25	Adana-Mersin/İzmir	27
	Ulusal	41
	Uluslararası	22
Soru26	Artış sağlanmadı	1
	%1-%25	6
	%26-%50	32
	%51-%75	13

	%76-%100	2
	%100'den fazla	0
Soru27	Adana-Mersin/İzmir	53
	Ulusal	65
	Uluslar arası	46
Soru28	Artış sağlanmadı	6
	%1-%25	60
	%26-%50	21
	%51-%75	6
	%76-%100	2
	%100'den fazla	0

Yedek Listedeki Firmaların Ankete Verdikleri Cevaplar

Soru	Cevap	Firma Sayısı
Soru5	Projemizi aynı şekilde gerçekleştirdik, fakat Adana-Mersin dışında oldu.	0
	Projemizi daha sonraki bir zamana erteledik.	1
	Projemizi daha küçük ölçekte gerçekleştirdik.	7
	Projemizi aynı şekilde (aynı zamanlama, büyüklük, yer) gerçekleştirdik.	0
	Projemizi gerçekleştiremedik.	7
Soru7	Kendi kaynaklarımızı kullandık.	5
	Banka kredisi aldık.	2
	Başka kurum ya da kuruluşlardan hibe veya kredi aldık.	0
	Proje için gerekli olan kaynağı temin edemedik.	0
Soru8	Rakiplerimizin hibe alıp almadığı konusunda bir bilgim yok.	4
	Hibe alan firmalar sektörde önümüze geçti.	4
	Hibe alan firmalar sektörde bize yaklaştı.	0
	Rakiplerimizin hibe alması bizi etkilemedi.	4
	Hibe alan rakibimiz bulunmamaktadır.	3

EK 6. ANKETLERİ CEVAPLAYAN FİRMALAR

Anketi Cevaplayan Yararlanıcı Firmalar

ÇUKUROVA BÖLGESİ
1. DEKORATİF YAŞAR KRİSTAL CAM SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
2. TURNİP GIDA İNŞAAT SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
3. EKONOMİK SİSTEM GIDA TARIM VE ORMAN ÜRÜNLERİ NAKLİYE GEMİCİLİK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
4. ALATA GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
5. KOCABEY MAKİNA SANAYİİ YEDEK PARÇA HAFRİYAT İNŞAAT TAAHHÜT VE GIDA MADDELERİ TİC. LTD. ŞTİ.
6. ŞİPAL MOBİLYA ELEKTRİK SANAYİ TİC. LTD. ŞTİ.
7. GER MÜHENDİSLİK TAAHHÜT PROJE MONTAJ, NAKLİYE TURİZM İNŞAAT İMALAT VE TİC. LTD. ŞTİ.
8. GÜLTAV YUMURTA GIDA MAD. PAZ. TİC. LTD. ŞTİ.
9. SOLAR ISI SİSTEMLERİ SAN VE TİC. A. Ş.
10. BOZTAŞLAR HURDA PLASTİK VE METAL İNŞ. VE MALZEMELERİ TURİZM NAK. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
11. YÜREK METAL MAKİNE İMALAT SANAYİ ORGANİZASYON HİZMET VE TİC.LTD. ŞTİ.
12. KADIOĞLU BAHARAT TOHUM GIDA TARIM İTHALAT İHRACAT SAN. TİC. A.Ş.
13. BERDAN CİVATA SOMUN MAKİNA YEDEK PARÇA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
14. AYTEKİN SERA SİSTEMLERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
15. KILINÇ SÜT ÜRÜNLERİ GIDA TARIM HAYVANCILIK NAKLİYE TİC. SAN. LTD.ŞTİ
16. YÖRÜK SÜT ÜRÜNLERİ HAYVANCILIK GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
17. AKSUN TARIMSAL ÜRÜNLER İTHALAT İHRACAT SAN. TİC. A.Ş.
18. SADIKOĞLU İTHALAT İHRACAT GIDA VE ORMAN ÜRÜNLERİ PAZARLAMA TURİZM İNŞAAT SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
19. İŞİN MOBİLYA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
20. BABA MÜH. MİM. İNŞ. TAAH. TARIM TAŞ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ

21. PLASTEKS PLASTİK TEKSTİL AMB. SAN. TİC. A.Ş.
22. HAK PLASTİK AMBALAJ SAN. TİC. LTD. ŞTİ
23. TEKİNER DİŞ TİCARET LTD. ŞTİ.
24. UR-SA PLASTİK ÇUVAL SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
25. DÜNYA AMBALAJ İZOLASYON DEKORASYON MÜHENDİSLİK İNŞAAT MALZEMELERİ TAAHHÜT SANAYİ PAZARLAMA VE TİC. LTD. ŞTİ.
26. EREN TARIM ÜRÜNLERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ
27. TÜRKELİ ÇADIR SANAYİ NAKLİYAT TİCARET LTD. ŞTİ.
28. BERRAK GIDA VE TARIM MAKİNELERİ İTHALAT İHRACAT LTD. ŞTİ.
29. DOĞANAY GIDA TARIM VE HAYVANCILIK SAN. TİC. A.Ş.
İZMİR BÖLGESİ
30. ÖZEL DL FREZE TEKNİK DİŞ PROTEZ LAB. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
31. AYDINLAR ATIK AMBALAJ DAYANIKLI TÜKETİM OTOMATİV SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
32. AKPLAST KALIP VE PLASTİK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
33. GÜLSA TIBBİ CİHAZLARVE MALZEME SAN. TİC. LTD. ŞTİ
34. DOST CAM SAN. A.Ş.
35. JAPAR İNŞ. MALZ. LTD.ŞTİ
36. AKTİF KİMYA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
37. ONART YAPI SİSTEMLERİ İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ
38. TAMTAD KONSERVECİLİK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
39. MUZAFFER PINARBAŞI CAM ŞİŞE İŞLETMESİ
40. TEKOM-PUK ELEKTROMEKANİK SAN. TİC. A.Ş.
41. PE -MA MANTAR ÜRETİM VE TİCARET LTD.ŞTİ.
42. UYAN ELEKTRİK MAK. İNŞ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
43. SÖZMEN CİVATA SAN. TİC. LTD.ŞTİ.
44. GÜRELER MOBİLYA SAN. TİC. LTD. ŞTİ
45. KARMEZ BİRLEŞİK GIDA SAN. TİC. A.Ş.

46. ÇİFTEL MAKİNA SAN. TİC. LTD. ŞTİ
47. KÜTAŞ TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARET SANAYİ A.Ş.
48. RENKLER MAKİNA VE YEDEK PARÇA SAN. TİC. LTD. ŞTİ
49. ERGÜL TEKNİK SOĞUTMA VE MUTFAK DEKORASYON SAN. İTH. İHR. LTD. ŞTİ.
50. TEKNİKEL YEDEK PARÇA İMALAT SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
51. KANAT BOYACILIK TİC. SAN. A.Ş
52. MEVLANA KURUYEMİŞ HURDACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
53. AHSEN MODÜLER MOBİLYA SAN. TİC. EMRE ASENAOKTAR
54. JANSET TEKSTİL SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
55. İZMAK TURİZM SOĞUTMA VE ENDÜSTRİYEL MUTFAK SAN. TİC. LTD. ŞTİ
56. İSG REKLAMCILIK CONTACILIK KAĞITCILIK SAN. TİC. LTD.ŞTİ.
57. KENAN ÖZKAN ÇELİK PROFİLLER AR-GE HİZMETLERİ LTD.ŞTİ.
58. ETKİN TIBBİ CİHAZLAR SERVİS TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
59. GÜRALP VİNÇ VE MAKİNA KONSTRÜKSÜYON SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
60. MEHMET SAHVER EKMEKÇİOĞLU SHIFT TEK. BİLG. DON. ELEKTRONİK ARIZ. ÇÖZ. SİST
61. TEKNİK MAKİNA MODEL ATÖLYESİ-İBRAHİM ÇETİN GÖK TOĞAN
62. KAREKSAN KARŞIYAKA EKMEK SANAYİ VE TİC A.Ş.
63. PUNTEKS TEKSTİL MAKİNA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
64. ALTINIŞIK MOBİLYA - ŞERİFE ALTINIŞIK
65. TİSAN YANGIN VE HİZM ARAÇLARI
66. TEPAŞ ELEK. VE MEKANİK EV CİHAZLARI SAN VE TİC ŞTİ
67. BELMAR DIŞ TİCARET A.Ş.
68. ANKA ÖZEL SAĞLIK HİZMETLERİ LTD. ŞTİ.
69. YAŞAR MOBİLİYA-OSMAN YAŞAR
70. İZMİR EKSPRES NAKLİYECİLİK VE TİC. LTD. ŞTİ.
71. EGELİ POLİSAJ SAN VE TİCLTD ŞTİ.

72. İBRAHİM EKMEKÇİ NESİL EKMEKÇİ ADI ORT.
73. EREN FREN VE DEBRİYAJ BALATALARI SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
74. KARETTA AYAKKABI SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
75. EGEPRES AHŞAP ÜRÜNLERİ SAN VE DİŞ TİC. LTD.
76. GALERİ FATİH KOLTUK MOBİLYA NAK SAN. TİC. LTD.
77. DAFNE ET VE ET ÜRÜNLERİ YEMEK SERVİS HİZMETLERİ A.Ş.
78. GENMAR TEŞHİS ÜRÜNLERİ ARGE LABARATUAR HİZMETLERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ
79. PEHLİVAN AYAKKABI VE DERİ ÜRÜNLERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
80. DİNAMİK ISI LTD. ŞTİ.
81. KARLI ORMAN ÜRÜNLERİ DEKORASYON İNŞ. SAN.
82. VOLKAN İTFAİYE MALZ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
83. KASTAS KAUÇUK SAN. AŞ.
84. DENİZ SOĞUTMA MAKİNE VE YEDEK PARÇALARI İNŞAAT TURİZM GIDA SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.
85. BALSARI YAĞ SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
86. ÇİFTTEL SAN TEKERLEKLERİ SAN. TİC. A.Ş.
87. PAN-PEN GÜLOĞLU PLASTİK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
88. KEÇECİ PROFİL PLASTİK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
89. ÖZEL HARİKA ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON MERKEZİ
90. ÖZÇE DEMİRÇELİK SAN. LTD. ŞTİ.
91. İZMİR MÜH MÜŞ MAK VE DEMİR ÇELİK SAN. TİC. LTD.
92. POLİDAŞ POLİETİLEN LTD. ŞTİ.
93. OKKALI SEBZE MEYVE GIDA NAKL. SAN. VE TİC. LTD.
94. ELEKTRAL ELEKTROMEKANİK SAN. VE TİC. A.Ş.
95. ÜNİVERSAL KİMYA SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.
96. ANEMON GIDA, TURİZM, TİCARET, ÖZEL SAĞLIK, PAZARLAMA, İTHALAT, İHRACAT, TEKSTİL LTD. ŞTİ.

97. ŞEN İHRACAT DIŞ TİCARET A.Ş.
98. IŞIK ÖZEL EĞİTİM LTD. ŞTİ.

Anketi Cevaplayan Yedek Listedeki Firmalar

ÇUKUROVA BÖLGESİ
1. AGROMART TARIM SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
2. ÖZERLER GIDA VETERİNERLİK HİZMETLERİ TURİZM TİC. SAN. LTD. ŞTİ.
3. ÜNİPA GIDA ÜRETİM PAZARLAMA SAN. TİC. A.Ş.
4. ABEL GIDA TEMİZLİK İMALAT İHRACAT İTHALAT PAZARLAMA SAN. TİC. A.Ş.
5. KÖY-TAD TAVUKÇULUK VE GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
6. ŞİMŞEKOĞULLARI GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
7. MAY-SU TARIM GIDA ÜRÜN. TEKS. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
İZMİR BÖLGESİ
8. LEZZET GIDA SAN. TİC. A.Ş.
9. ÖZNEFİS TARIM GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
10. ÇİTÇİ SEBZE MEYVE NARENCİYE PAZARLAMA SAN. İÇ VE DIŞ TİC. LTD. ŞTİ.
11. ŞENTAŞ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACAT SAN. TİC. A.Ş.
12. AYAZ GIDA SÜT ÜRÜNLERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
13. ALSANCAK UNLU MAMULLER
14. ALTIN KÖY GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
15. ULUS SÜT ÜRÜNLERİ- RUHİ UĞUR ALP

EK 7. TEST İSTATİSTİKLERİ

A. Dara Kaybı Türü ile Firmaların Deneyim Sürelerinin Karşılaştırılması

Tanımlayıcı İstatistikler

Dara kaybı türü	Gözlem sayısı	Ortalama deneyim süresi	Standart sapma	Standart hata	Deneyim süresi	
					Minimum	Maksimum
Sıfır	13	10,077	6,0306	1,6726	2,5	2,5
Kısmi	64	17,773	11,7450	1,4681	3	3
Tam	20	22,975	11,1337	2,4896	4	4
Toplam	97	17,814	11,5439	1,1721	2,5	2,5

ANOVA

Deneyim süresi

	Sapma kareler toplamı	Serbestlik derecesi (df)	Sapma kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Gruplar arası	1311,034	2	655,517	5,366	0,006
Grup içi	11482,125	94	122,150		
Toplam	12793,160	96			

Post Hoc Testleri

Çoklu Karşılaştırma

	I Dara kaybı türü	J Dara kaybı türü	Ortalamaların farkı (I-J)	Standart hata	Anlamlılık	%95 güven aralığı	
						Min.	Maks.
Tukey HSD	Sıfır	Kısmi	-7,6965	3,3623	0,062	-15,703	0,310
		Tam	-12,8981*	3,9375	0,004	-22,275	-3,521
	Kısmi	Sıfır	7,6965	3,3623	0,062	-0,310	15,703
		Tam	-5,2016	2,8313	0,163	-11,944	1,541
	Tam	Sıfır	12,8981*	3,9375	0,004	3,521	22,275
		Kısmi	5,2016	2,8313	0,163	-1,541	11,944
Bonferroni Correction	Sıfır	Kısmi	-7,6965	3,3623	0,073	-15,892	0,499
		Tam	-12,8981*	3,9375	0,004	-22,496	-3,300
	Kısmi	Sıfır	7,6965	3,3623	0,073	-0,499	15,892
		Tam	-5,2016	2,8313	0,208	-12,103	1,700
	Tam	Sıfır	12,8981*	3,9375	0,004	3,300	22,496
		Kısmi	5,2016	2,8313	0,208	-1,700	12,103

*Farklılık %95 güven aralığında anlamlıdır.

Bağımsız T-testi

Grup istatistikleri

Dara kaybı türü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Sıfır	13	10,077	6,0306
Tam	20	22,975	11,1337

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	2,70	0,110	-3,815	31	0,001	-12,8981	3,3808
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			-4,300	30,26	0,000	-12,8981	2,9993

B. Firma Büyüklüğü ile Dara Kaybı Oranının Karşılaştırılması

Tanımlayıcı İstatistikler

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama dara kaybı oranı	Standart sapma	Standart hata	Dara kaybı oranı	
					Minimum	Maksimum
Mikro	19	0,2137	0,17610	0,04040	0	0,5
Küçük	51	0,2692	0,24155	0,03382	0	1
Orta	27	0,6422	0,38774	0,07462	0	1
Toplam	97	0,3622	0,32853	0,03336	0	1

ANOVA

Dara kaybı oranı

	Sapma kareler toplamı	df	Sapma kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Gruplar arası	2,977	2	1,489	18,948	0,000
Grup içi	7,384	94	0,079		
Toplam	10,361	96			

Post Hoc Testleri

Çoklu Karşılaştırma

	I Firma büyüklüğü	J Firma büyüklüğü	Ortalama fark (I-J)	Standart hata	Anlamlılık	%95 güven aralığı	
						Min.	Maks.
Tukey HSD	Mikro	Küçük	-0,0555	0,07533	0,742	-0,2349	0,1239
		Orta	-0,4285*	0,08393	0,000	-0,6284	-0,2287
	Küçük	Mikro	0,0555	0,07533	0,742	-0,1239	0,2349
		Orta	-0,3730*	0,06671	0,000	-0,5319	-0,2141
	Orta	Mikro	0,4285*	0,08393	0,000	0,2287	0,6284
		Küçük	0,3730*	0,06671	0,000	0,2141	0,5319
Bonferroni Correction	Mikro	Küçük	-0,0555	0,07533	1,000	-0,2392	0,1281
		Orta	-0,4285*	0,08393	0,000	-0,6331	-0,2239
	Küçük	Mikro	0,0555	0,07533	1,000	-0,1281	0,2392
		Orta	-0,3730*	0,06671	0,000	-0,5356	-0,2104
	Orta	Mikro	0,4285*	0,08393	0,000	0,2239	0,6331
		Küçük	0,3730*	0,06671	0,000	0,2104	0,5356

*Farklılık %95 güven aralığında anlamlıdır.

T-test (Mikro ve orta büyüklükteki firmalar)

Grup istatistikleri

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Mikro	19	0,2137	0,17610
Orta	27	0,6422	0,38774

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-testi				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	68,587	0,000	-4,491	44	0,000	-0,42853	0,09541
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			-5,050	38,677	0,000	-0,42853	0,08486

T-test (Küçük ve orta büyüklükteki firmalar)

Grup istatistikleri

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Küçük	51	0,2692	0,24155
Orta	27	0,6422	0,38774

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	33,50	0,000	-5,229	76	0,000	-0,37300	0,07133
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			-4,553	36,97	0,000	-0,37300	0,08193

C. Firma Büyüklüğü ile De-Plasman Oranının Karşılaştırılması

Tanımlayıcı İstatistikler

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama de-plasman oranı	Standart sapma	Standart hata	De-plasman oranı	
					Minimum	Maksimum
Mikro	19	0,4644	0,4056	0,0930	0,000	1,000
Küçük	50	0,1540	0,2306	0,0326	0,000	1,000
Orta	23	0,2031	0,2675	0,0557	0,000	0,800
Toplam	92	0,2304	0,3054	0,318	0,000	1,000

ANOVA

De-plasman oranı

	Sapma kareler toplamı	df.	Sapma kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Gruplar arası	1,349	2	0,675	8,409	0,000
Grup içi	7,142	89	0,080		
Toplam	8,491	91			

Post Hoc Testleri

Çoklu Karşılaştırma

	I Firma büyüklüğü	J Firma büyüklüğü	Ortalama fark (I-J)	Standart hata	Anlamlılık	%95 güven aralığı	
						Min.	Maks.
Tukey HSD	Mikro	Küçük	0,31040*	0,07634	0,000	0,12844	0,49237
		Orta	0,26134*	0,08781	0,010	0,05202	0,47066
	Küçük	Mikro	-0,31040*	0,07634	0,000	-0,49237	-0,12844
		Orta	-0,04906	0,07137	0,771	-0,21918	0,12104
	Orta	Mikro	-0,26134*	0,08781	0,010	-0,47066	-0,05202
		Küçük	0,04906	0,07137	0,771	-0,12104	0,21918
Bonferroni Correction	Mikro	Küçük	0,31040*	0,07634	0,000	0,12412	0,49669
		Orta	0,26134*	0,08781	0,011	0,04705	0,47562
	Küçük	Mikro	-0,31040*	0,07634	0,000	-0,49669	-0,12412
		Orta	-0,04906	0,07137	1,000	-0,22321	0,12508
	Orta	Mikro	-0,26134*	0,08781	0,011	-0,47562	-0,04705
		Küçük	0,04906	0,07137	1,000	-0,12508	0,22321

*Farklılık %95 güven aralığında anlamlıdır.

T-test (Mikro ve küçük ölçekli firmalar)

Grup istatistikleri

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Mikro	19	0,464474	0,405608
Küçük	50	0,154064	0,230622

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalamaların farkı	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	25,401	0,000	3,996	67	0,000	0,310409	0,077688
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			3,148	22,569	0,005	0,310409	0,098603

T-test (Mikro ve orta büyüklükteki firmalar)

Grup istatistikleri

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Mikro	19	0,464474	0,405608
Orta	23	0,203130	0,267501

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	11,688	0,001	2,503	40	0,016	0,261343	0,104392
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			2,409	30,081	0,022	0,261343	0,108489

D. Firma Büyüklüğü ile Katkısalılık Oranının Karşılaştırılması

Tanımlayıcı İstatistikler

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama deneyim süresi	Standart sapma	Standart hata	Katkısalılık oranı	
					Minimum	Maksimum
Mikro	19	0,4570	0,36843	0,08452	0,00	1,15
Küçük	49	0,6797	0,31814	0,04545	0,00	1,15
Orta	24	0,2738	0,35846	0,07317	0,00	0,93
Toplam	92	0,5278	0,37841	0,03945	0,00	1,15

ANOVA

Katkısalılık oranı

	Sapma kareler toplamı	df.	Sapma kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Gruplar arası	2,774	2	1,387	12,035	0,000
Grup içi	10,257	89	0,115		
Toplam	13,031	91			

Post Hoc Testleri

Çoklu Karşılaştırma

	I Firma büyüklüğü	J Firma büyüklüğü	Ortalama farkı (I-J)	Standart hata	Anlamlılık	%95 güven aralığı	
						Min.	Maks.
Tukey HSD	Mikro	Küçük	-0,2226*	0,0917	0,045	-0,441	-0,0040
		Orta	0,1832	0,1042	0,190	-0,065	0,4317
	Küçük	Mikro	0,2226*	0,0917	0,045	0,004	0,4414
		Orta	0,4058*	0,0845	0,000	0,204	0,6075
	Orta	Mikro	-0,1832	0,1042	0,190	-0,43	0,0653
		Küçük	-0,4058*	0,0845	0,000	-0,60	-0,2043
Bonferroni Correction	Mikro	Küçük	-0,2226	0,0917	0,052	-0,44	0,0012
		Orta	0,1832	0,1042	0,247	-0,07	0,4376
	Küçük	Mikro	0,2226	0,0917	0,052	-0,00	0,4465
		Orta	0,4058*	0,0845	0,000	0,199	0,6123
	Orta	Mikro	-0,1832	0,1042	0,247	-0,43	0,0712
		Küçük	-0,4058*	0,0845	0,000	-0,61	-0,1995

*Farklılık %95 güven aralığında anlamlıdır.

T-test (Mikro ve küçük ölçekli firmalar)

Grup istatistikleri

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Mikro	19	0,4570	0,36843
Küçük	49	0,6797	0,31814

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	1,268	0,264	-2,477	66	0,016	-0,22268	0,08989
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			-2,320	29,004	0,028	-0,22268	0,09597

T-test (Küçük ve orta ölçekli firmalar)

Grup istatistikleri

Firma büyüklüğü	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Küçük	49	0,6797	0,31814
Orta	24	0,2738	0,35846

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	3,418	0,069	4,911	71	0,000	0,40588	0,08265
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			4,712	41,231	0,000	0,40588	0,08614

E. Bölgelere Göre Katkısallık Oranı

T-test

Grup istatistikleri

Bölge	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma
Çukurova	25	0,5828	0,28787
İzmir	67	0,5073	0,40710

Bağımsız gruplar testi

	Levene Test		t-test				
	F	Anlamlılık	t	df.	Anlamlılık (2 uçlu)	Ortalama fark	Standart hata farkı
Varyansların eşit olduğu varsayıldığında	9,295	,003	-0,850	90	0,398	-0,07548	0,08882
Varyansların eşit olmadığı varsayıldığında			-0,992	60,860	0,325	-0,07548	0,07608

KAYNAKLAR

- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, *Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 2009, (çevrimiçi)
http://www.abgs.gov.tr/files/Sozluk/glossary_for_the_european_union.pdf, 14.08.2010.
- AYANOĞLU, K., M. C. DÜZYOL, N. İLTER, C. YILMAZ, *Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi*, DPT, 1996.
- BAKER, J. L., *Evaluating the Impact of Development Projects on Poverty, A Handbook for Practitioners*, The World Bank, Washington, D.C., May 2000.
- Çukurova Kalkınma Ajansı, *İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı, 2008 Yılı Proje Teklif Çağrısı Başvuru Rehberi*, 2008.
- DAVENPORT, S., C. GRIMES, J. DAVIES, “Research Collaboration and Behavioural Additionality: A New Zealand Case Study”, *Technology Analysis & Strategic Management*, Vol.10, No.1, March 1998, pp. 55-67.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2010-2012 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberi, Eylül 2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme, (çevrimiçi)
<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/ajans.html>, 19.08.2010.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu*, Ankara, 2009, (çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/DYK.pdf>, 19.08.2010.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Orta Vadeli Program (2011-2013), Ekim 2010, (2010a).
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2011 Yılı Programı, Ankara, 2010, (2010b).
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, resmi internet sitesi, (çevrimiçi)
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=76&iceriKID=58&dil=TR>, 17.05.2011.
- European Commission, *Counting the Jobs, How to Evaluate the Employment Effects of Structural Fund Interventions*, Series: Evaluation and Documents, No.1, January 1997.
- European Commission, *Thematic Evaluation of Structural Fund Impacts on SMEs*, July 1999.
- European Commission, *The New Programming Period 2007-2013 Indicative Guidelines on Evaluation Methods: Ex Ante Evaluation*, Working Document No.1, August 2006, (2006a).
- European Commission, *The New Programming Period 2007-2013 Commission Methodological Paper Giving Guidelines on the Calculation of Public or Equivalent Structural Spending for the Purposes of Additionality*, Working Document No. 3, December 2006, (2006b).
- European Commission, *Measuring Structural Funds Employment Effects*, Working Document No. 6, March 2007, (2007a).

- European Commission, *The New Programming Period 2007-2013 Indicative Guidelines on Evaluation Methods: Evaluation During the Programming Period*, Working Document No.5, April 2007, (2007b).
- European Commission, *Does Europe Change R&D Behaviour?*, Assessing the Behavioral Additionality of the Sixth Framework Programme, Idea Consult in Collaboration with Rahel Falk, Final Report, Brussels, April 2009, (2009a).
- European Commission, *Report on Ex Ante Verification of Additionality in the Regions Eligible Under the Convergence Objective for the Period 2007–2013*, Communication from the Commission, Brussels, March 2009, (2009b).
- European Commission, *EVALSED*, (çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/index_en.htm, 14.08.2010.
- European Commission, *EVALSED, Sourcebook: Themes and Policy Areas* (çevrimiçi),
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/index_en.htm, 18.06.2010.
- European Union, *Europa*, Glossary, (çevrimiçi)
http://europa.eu/scadplus/structural_cohesion_fund_en.htm, 08.10.2010
- FALK, R., “Behavioural Additionality Effects of R&DSubsidies: Empirical Evidence from Austria”, Austrian Institute of Economic Research, February 2004.
- FALK, R., “Measuring the Effects of Public Support Schemes on Firms’ Innovation Activities, Survey Evidence from Austria”, *Research Policy*, Vol. 36, 2007, pp.665-679.
- FALK, R., “Measuring the Effects of Public Support Schemes on Firms’ Innovation Activities, Survey Evidence from Austria”, *Research Policy*, Vol. 36, 2007, pp.665-679’dan BACH, L., M. MATT, 2002, “Rationale for Science and Technology Policy”. In: Georgiou, L, Rigby, J., (Eds.), *Assessing the Socio-economic Impacts of the Framework Programme*, Report to European Commission DG Research.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, resmi internet sitesi, (çevrimiçi)
<<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=65>>16.05.2011.
- GEORGHIOU, L., “Socio-economic Effects of Collaborative R&D-European Experiences”, *Journal of Technology Transfer*, Vol.24, No.1, April 1999.
- GEORGHIOU, L., “The Impact and Additionality of Innovation Policy”, Six Countries Programme on Innovation Spring Conference, University of Manchester, United Kingdom, 28 February-1 March 2002.
- GEORGHIOU, L., “What Lies Beneath: Avoiding the Risk of Under-Evaluation”, *Science and Public Policy*, Vol.34, No.10, December 2007, pp.743–752.

- HART, M., “Evaluating EU Regional Policy”, *Policy Studies*, Vol.28, No.4, 2007, pp.295-308.
- Hazine Müsteşarlığı, resmi internet sitesi, (çevrimiçi)
<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://80da2871d78cbc11a7fcc626e323d0a9&LightDTNKnobID=187785698>,
11.05.2011.
- HEGARTY, D., “Management and Monitoring of EU Funded Operational Programmes”, EU Affairs Programme, Module 2, Ireland, 10-12 November 2009.
- HEIJS, J., “Freerider Behaviour and the Public Finance of R&D Activities in Enterprises: The Case of the Spanish Low Interest Credits for R&D”, *Research Policy*, Vol.32, 2003, pp.445-461.
- HYVARINEN, J., A. M. RAUTIAINEN, “Measuring Additionality and Systemic Impacts of Public Research and Development Funding: the Case of TEKES, Finland”, *Research Evaluation*, Vol.16, No.3, September 2007, pp.205–215.
- Independent Evaluation Group, *Independent Evaluation of IFC’s Development Results*, International Finance Corporation, World Bank Group, Washington, D.C., 2008.
- İzmir Kalkınma Ajansı, *Avrupa’da Kalkınma Ajansları*, 2008.
- İzmir Kalkınma Ajansı, KOBİ Mali Destek Programı, 2008 Yılı Proje Teklif Çağrısı Başvuru Rehberi, 2008.
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (08.11.2008 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete).
- KNOCKAERT, M., A. SPITHOVEN, “When Do Firm-Technology Intermediary Interactions Result in Cognitive Capacity Additionality?”, Working Paper, Universiteit Gent, 2009.
- KOSGEB, 2009 Yılı Faaliyet Raporu (çevrimiçi),
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Baskanligimiz.aspx?ref=23>, 11.05.2011.
- KUSEK, J., Z., R. C. RIST, Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation System, The World Bank, Washington D.C, 2004.
- LEEuw, F., J. VAESSEN, *Impact Evaluations and Development*, NONIE, 2009.
- LENIHAN, H., “An Evaluation of A Regional Development Agency’s Grants in Terms of Deadweight and Displacement”, *Environment and Planning C: Government and Policy*, Vol.17, 1999, pp.303-318
- LENIHAN, H., M. HART, “The Use of Counterfactual Scenarios as a Means to Assess Policy Deadweight: an Irish Case Study”, *Environment and Planning C: Government and Policy*, Vol.22, 2004, pp.817-839’dan HART, M., R. SCOTT, “Measuring the Effectiveness of Small Firm Policy: Some Lessons from Northern Ireland”, *Regional Studies*, Vol.28, 1994, pp.849-858.
- LENIHAN, H., M. HART “Evaluating the Additionality of Public Sector Assistance to Irish Firms, *Policy Studies*, Vol.27, No.2, 2006, pp.115-133.

- LENIHAN, H., M. HART, S. ROPER, "Evaluating the Net Additionality of Industrial Development Assistance in Ireland", European Regional Science Association Conference, Finland, August 2003.
- LENIHAN, H. ile 13.11.2009 tarihinde İrlanda'da gerçekleştirilen mülakat.
- LIPSEY, R.G., C.T.S. RAGAN, *Economics*, The Addison Wesley, Longman, Eleventh Edition, 2003.
- LUUKKONEN, T., "Additionality of EU Framework Programmes", *Research Policy*, Vol. 29, 2000, pp. 711-724'ten BUISSERET, T. J., H. M., CAMERON, L. GEORGHIOU, "What Difference Does It Make? Additionality in the Public Support of R&D in Large Firms", *International Journal of Technology Management*, Vol.10, No.4/5/6, pp.587-600.
- LUUKKONEN, T., "Additionality of EU Framework Programmes", *Research Policy*, Vol.29, 2000, pp.711-724'ten GUY, K., E. ARNOLD, 1993, UK Government Practice in Science and Technology Evaluation, Appendix Prepared for Publication in the German Meta Evaluation Report, ISI, Mimeo.
- MUNDAY, M., G. WILLIAMS, "Comparing Gross and Net Employment Outcomes from Structural Fund Programmes: Issues from the Mid-Term Evaluations of the Objective 1 Programme in West Wales and the Valleys", *Evaluation*, Sage Publications, Vol.15, pp.225-246, 2009.
- OECD, DAC, *Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management*, 2002.
- OECD, *Government R&D Funding and Company Behaviour, Measuring Behavioural Additionality*, 2006.
- OffPAT, *The Additionality of Project Benefits*, Project Advice Note 8/05, 2005.
- POLT, W., G. STREICHER, "Additionality: Trying to Capture Additionality in Framework Programme 5- Main Findings", *Science and Public Policy*, Vol.32, No.5, 2005, pp. 367-373.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, resmi internet sitesi, (çevrimiçi) <http://www.sanayi.gov.tr/Services.aspx?catID=305&lng=tr>, 16.05.2011.
- SARI, V. İ., Proje Döngüsü Yönetiminde Etkililik Değerlendirmesi, (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi), 2009.
- STEURS, G., R. FALK, "Assessing the Behavioral Additionality of FP6", FP Evaluation: Taking Stock and Moving Forward, Idea Consult, WIFO, 18 June, 2009, (çevrimiçi) http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/conferences/18-06-09/presentations/7._g.steurs-r._falk_-_behavioural_additionality.pdf, 27.08.2010.
- TAYMAZ, E., An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, 2006, (çevrimiçi), <http://www.ttg.v.org.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>, 28.04.2011.

- T.C. Ziraat Bankası, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, (çevrimiçi) http://www.ziraat.com.tr/tr/bankamiz/tanitim/report/ZIRAAT_TR_09_FINA_L.pdf, 20.04.2011.
- TOKILA, A., M. HAAPANEN, J. RITSILA, “Evaluation of Investment Subsidies: When is Deadweight Zero?”, *International Review of Applied Economics*, Vol.22, No.5, 2008, pp.585-600
- Treasury Board of Canada, *Program Evaluation Methods: Measurement and Attribution of Program Results*, Review Practices and Studies, Government Review and Quality Services, Deputy Comptroller General Branch, Third Edition.
- TÜBİTAK, “Gelişmelere İlişkin Değerlendirmeler”, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu 21. Toplantısı, 22.06.2010, (çevrimiçi), http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files//BTYPD/btyk/21/BTYK21_Gelismelere_Iliskin_Degerlendirmeler.pdf, 02.11.2010.
- TÜBİTAK, Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme programı Proje Sonuç Raporu, (çevrimiçi), www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/.../AGY350-02.doc, 24.10.2010.
- TÜBİTAK, resmi internet sitesi (çevrimiçi), <http://www.tubitak.gov.tr/sid/357/index.htm>, 20.04.2011.
- TÜBİTAK, resmi internet sitesi (çevrimiçi), <http://www.tubitak.gov.tr/home.do?ot=1&sid=481&pid=478>, 20.04.2011.
- Türk Eximbak, resmi internet sitesi, (çevrimiçi), http://www.eximbank.gov.tr/html_files/kisaeximbankpg.htm, 17.05.2011.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2008, (çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=30&ust_id=9, 25.11.2010.
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, resmi internet sitesi (çevrimiçi), <http://www.ttg.gov.tr/tr/yillara-gore-teknoloji-projeleri-bilgileri>, 23.04.2011.
- UK Department of Trade and Industry, *Economics: Evaluating the Impact of England's Regional Development Agencies*, Occasional Paper No.2, February 2006.
- UK Department of Trade and Industry, *Single Programme Appraisal Guidance*, UK, July 2003, (çevrimiçi) <http://www.bis.gov.uk/files/file11686.pdf>, 18.08.2010.
- UK English Partnership, *Additionality Guide, A Standard Approach to Assessing the Additional Impact of Interventions*, Third Edition, October 2008.
- UNDP, *Handbook on Monitoring and Evaluation for Results*, 2002.
- ÜNSAL, E., *Mikro İktisat*, 5. Baskı, 2004.
- World Bank, The Development Impact Evaluation Initiative (çevrimiçi),

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDEVIMPEVAINI/0,,menuPK:3998281~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3998212,00.html>, 17.09.2010

YILMAZ, C. ve H. İ. AKÇA, “Türkiye’de Proje Planlama ve Proje Döngüsü Yönetimi”, Planlama Dergisi Özel Sayı DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, ss.377-393.

DİZİN

6

6. ÇP, 56, 57

A

ABD, 62, 118, 119
ABGS, 9
Adana, 77, 143, 145, 146, 147, 148,
149, 152, 153, 154
additionality, iii, 6, 169, 170, 171, 172,
174
Almanya, 60, 62
alternatif, 8, 20, 22, 33, 37, 55, 66, 73,
83, 93, 94, 95, 96, 101, 102, 134,
147, 153
alternatif destekler, 55
altyapı, 39, 41, 53, 79
Amerika Birleşik Devletleri, 60
analiz, ii, 4, 29, 48, 55, 60, 86, 88, 93,
98, 101, 103, 108, 111, 114, 126
analiz yöntemleri, 48
Ankara, i, 78, 169
anket, i, ii, 4, 29, 45, 46, 47, 48, 49,
50, 54, 56, 57, 60, 64, 70, 73, 84,
85, 86, 87, 108, 112, 113, 114, 120,
122, 123, 128, 143
ara *değerlendirme*, 7, 10, 70
araştırma, xii, 1, 22, 32, 46, 48, 49, 54,
56, 57, 61, 79, 84, 144, 151
araştırma enstitüleri, 56, 57, 79
Ar-Ge, 1, 31, 34, 52, 59, 60, 61, 65,
74, 135
arsa, 25
arz, 24, 82
aşağıdan yukarı, 44, 45, 54, 122
atfetme problemi, 15
Avrupa Birliği, xii, 4, 9, 60, 80, 169
Avrupa Komisyonu, 7

B

bağımsız, xii, 11, 18, 58, 101
Bağımsız Değerlendirme Grubu, xii,
58
Bakanlar Kurulu, 1, 77, 78, 87
Bakanlar Kurulu Kararı, 1, 77, 78, 87
Balıkesir, 78
banka, 21, 93, 95, 97, 103, 144, 145,
149, 152, 154
banka kredisi, 21, 93, 95, 103, 144,
145, 149, 152, 154
başvuru rehberi, 83, 85
bedavacı firmalar, 20
Belçika, 60
bilgi, 10, 27, 45, 47, 56, 58, 94, 144,
147, 151, 153
bilgisayar, 123, 144, 151
bilimsel, xii, 1, 144, 151
Birleşik Krallık, 4, 52, 60, 63, 119
bölge, 2, 12, 22, 23, 24, 25, 29, 54, 66,
78, 82, 83, 88, 89, 90, 100, 107,
112, 114, 120, 126, 127, 128, 146
bölgeler arası, 2, 78, 104
bölgesel gelişme, 2, 80
Bursa, 78
bütçe, 80, 86, 120
büyüme, 1, 65

C

cevap verenlerin etkisi, 47

Ç

çalışma, i, 15, 23, 29, 37, 52, 56, 65,
74, 78, 86, 119, 128, 129
çalışma programı, 78
çarpan etkisi, 17, 27, 28, 29, 40, 42,
45, 53, 63, 64, 65, 84, 112, 114,
115, 128
Çerçeve program, 52

çevre, 15, 41, 53
çevre kirliliği, 41
çevresel, 9, 14, 18, 20, 22, 27, 58, 137
çıktı, 6, 8, 9, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 21,
22, 23, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
37, 39, 40, 50, 84, 86, 129, 137, 138
çıktı katkısallığı, 17, 31, 32, 35, 39, 50
Çukurova Kalkınma Ajansı, xii, 2, 169

D

dara kaybı, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 26, 30, 33, 39, 40, 42, 53,
54, 55, 56, 57, 61, 63, 64, 65, 66,
67, 71, 73, 74, 75, 84, 99, 100, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107, 112,
114, 115, 119, 121, 124, 125, 127
davranışsal katkısallık, 17, 30, 31, 32,
33, 34, 39, 60, 61, 74, 84
Davranışsal katkısallık, 32, 62
değerlendirme, ii, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10,
11, 14, 15, 16, 21, 22, 24, 26, 27,
29, 30, 35, 37, 39, 42, 43, 44, 45,
46, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 60,
61, 64, 65, 70, 74, 84, 85, 86, 113,
122, 123, 124, 126, 129, 131, 135
deneysel olmayan yöntemler, 48, 49,
50
Denizli, 78
de-plasman, ii, 12, 13, 14, 17, 24, 25,
26, 30, 39, 40, 41, 42, 53, 56, 63,
64, 65, 67, 75, 84, 108, 110, 111,
112, 114, 115, 119, 121, 127
depolama, 144, 151
destek, i, ii, 1, 2, 3, 6, 9, 12, 18, 20, 22,
25, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 36, 37,
39, 40, 43, 45, 47, 48, 49, 54, 55,
56, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 67, 78,
79, 80, 83, 84, 85, 86, 93, 94, 95,
96, 98, 103, 104, 106, 107, 114,
120, 122, 123, 124, 125, 126, 127,

129, 133, 134, 135, 143, 145, 152,
169
destek programları, ii, 2, 3, 20, 22, 36,
43, 45, 59, 60, 63, 98, 107, 125,
126, 127, 129, 134, 135
devlet, xii, 1, 2, 6, 60, 65, 143, 169,
172
Devlet Planlama Teşkilatı, xii, 143,
169, 172
Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1, 93, 135
dışlama, 24
dışsal, 7, 8, 9, 16
Dicle, 81
Diyarbakır, 77
doğal, 74
doğrudan faaliyet desteği, 78, 79
doğrudan finansman desteği, 78, 79,
134
Doğu Anadolu, 70, 81
dolaylı etki, 27, 34
dosya incelemesi, 46
dönem, 22, 40, 47
DPT, xii, 70, 77, 78, 80, 82, 126
Dünya Bankası, 15, 58

E

eğitim, xii, 32, 41, 79
ekonomi, 23
ekonomik, ii, xii, 1, 3, 4, 7, 9, 12, 14,
18, 20, 21, 22, 24, 27, 52, 53, 81,
83, 137
elektronik, 56, 85, 144, 151
emek piyasası, 41
enerji, 83
English Partnership, 63, 174
Enterprise Ireland, xii, 65
Erzurum, 70, 77
etki, 6, 7, 9, 14, 15, 16, 25, 26, 30, 37,
52, 53, 61, 63
etki değerlendirmesi, 15, 16, 37
etkililik, 7, 8, 14, 53, 172

F

faiz desteği, 79
faizsiz kredi desteği, 78, 79
faktör, 48
finansal destek, 9, 18, 54, 57, 60, 65, 145
finansal katkısallık, 31, 58, 74
finansal kaynak, 9, 58
Finlandiya, 60, 62, 118, 119
firma, 21, 23, 24, 25, 36, 55, 59, 61, 67, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 94, 97, 98, 99, 101, 102, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 115, 120, 121, 122, 128, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 154
fiziksel altyapı, 53, 129
fuar, 79

G

Gaziantep, 77
gelir, 1, 27, 28, 29, 41, 54, 80, 113, 137
gelir etkisi, 28, 29, 41, 113
gelişme, i, xii, 34, 55, 70, 81, 83
gelişmiş bölge, 29
gelişmişlik düzeyi, 80
geri bildirim, 3, 10, 26, 36, 43, 44, 83, 126, 128
gıda, 86, 90, 91, 93, 110, 111, 112, 120, 121, 122, 128, 144, 151
gıda sektörü, 86, 93, 110, 111, 112, 120, 121, 122, 128
gıda ürünleri, 90, 91, 110, 144, 151
girdi, 3, 7, 14, 17, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 40, 44, 113, 147, 148
girdi katkısallığı, 17, 31
girişimcilik, xii, 1, 65
gösterge, 18
gözlem, 46, 112, 122
güdümlü proje desteği, 78, 79

H

hammadde, 113, 148
hane halkı, 15
harcama, 29, 31
Hatay, 78
Hazine Müsteşarlığı, 1, 135
hedef grup, 12, 20, 22, 24, 26, 35, 40, 41, 46, 127
hızlandırma, 57, 65, 66, 75, 137
hibe desteği, 71, 93, 95, 96, 99, 102, 103, 104, 121, 124, 128, 145, 150, 152

I

IFC, xii, 57, 58, 59, 74, 171
Isparta, 78

İ

ihracat, 65, 84, 126, 146, 153
ikame etkisi, 26, 27, 39, 42, 50, 53, 54, 63
İkame Etkisi, ii, 27
iklim, 16
İktisadi kalkınma, ii, 77, 81, 83, 85, 169
il özel idareleri, 80
iletişim, 86, 123
ilgililik, 7, 53
İngiltere, 63
insan, 1, 9, 34, 48, 144, 151
insan kaynakları, 1, 9, 34
İrlanda, xii, 4, 52, 65, 87, 119, 129
istihdam, 1, 26, 27, 28, 39, 44, 53, 54, 56, 66, 67, 73, 83, 87, 88, 98, 116, 119, 133, 137, 143, 146, 149
istihdam etkileri, 56, 73
iş desteği, 64, 65
iş geliştirme merkezleri, 79
işgücü, 23
işletme, xii, 79, 87, 88, 94, 120

izleme, 2, 45, 46, 49, 53, 60, 70
İzmir, ii, iii, xii, 2, 77, 81, 85, 89, 91,
100, 104, 107, 114, 120, 143, 145,
146, 147, 148, 149, 153, 154, 171
İzmir Kalkınma Ajansı, xii, 2, 171

K

kalkınma ajansı, 77, 149, 150
kamu müdahaleleri, ii, 3, 12, 35, 36
kapasite, 25
kapsam, 18, 21, 60, 62, 127
kara kutu, 33
Kara kutu, 34
Karacadağ, 81
Kars, 78
Kastamonu, 70, 78
katılımcı, 56, 57
katkısal değişiklikler, 11
katkısalılık, ii, 3, 4, 5, 6, 11, 12, 14, 15,
16, 17, 21, 30, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47,
48, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 63,
65, 67, 73, 74, 75, 77, 83, 84, 85,
87, 95, 98, 113, 114, 115, 116, 119,
124, 126, 128, 129, 131, 134, 135
katkısalılık prensibi, 52
katma değer, 124
kaynak, 8, 13, 15, 16, 17, 22, 24, 26,
27, 29, 31, 34, 36, 40, 41, 42, 49,
53, 57, 58, 62, 64, 79, 80, 82, 84,
97, 105, 118, 119, 120, 121, 122
Kayseri, 70, 78
kısmi katkısal, 21, 56, 57
Kısmi katkısal, 57
KOBİ, ii, xii, 1, 2, 4, 28, 31, 54, 55,
56, 73, 77, 80, 81, 82, 83, 85, 87,
107, 124, 129, 133, 134, 135, 143,
171
Kocaeli, 78
kontrol grubu, 49, 56, 57, 86
kontrol listesi, 127

Konya, 70, 77
koordinasyon, 2, 126
KOSGEB, xii, 93, 125, 126, 135, 152
kredi, 1, 71, 79, 93, 95, 96, 106, 107,
145, 149, 152, 154
kriter, 8, 9
kuruluş, 4, 7, 77, 79, 125
kurum, ii, 2, 6, 19, 20, 33, 58, 61, 73,
78, 79, 80, 93, 95, 96, 106, 107,
125, 127, 145, 147, 149, 152, 153,
154
kurumsal, 9, 14, 34, 58, 59, 74, 82
kurumsal kapasite, 9
kurumsal katkısalılık, 58, 59, 74
küçük ölçekli işletme, 87, 88, 90, 109,
110, 114, 120
küresel, 83
Kütahya, 78

L

literatür, ii, 46, 52
literatür taraması, ii, 46, 52

M

makine ekipman, 90, 91, 110, 111
makro, 16, 24, 44, 45, 53, 85
Malatya, 70, 78
Mali destek programı, ii, xii, 83, 169,
171
maliyet, 28, 34
Mardin, 77
marjinal proje, 36
MDP, xii, 78, 80, 81, 82, 85, 86, 87,
90, 93, 95, 100, 102, 108, 118, 119,
122, 126, 127, 128
merkez, 77, 78
Mersin, 77, 143, 145, 146, 147, 148,
149, 152, 153, 154
metal, 144, 151

mikro, 16, 45, 50, 84, 85, 87, 88, 90,
94, 101, 104, 108, 109, 110, 114,
120, 124, 128
mikro ölçekli firma, 108, 109, 120
mobilya, 90, 91, 110, 112, 144, 151
model, 63, 65, 75, 87
müdahale, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15,
17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28,
29, 30, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 45,
46, 47, 48, 49, 53, 56, 57, 61, 63,
64, 67, 74, 75, 100, 122, 137, 138
müdahale durumu, 15, 48, 63, 64
müdahale grubu, 49
müdahalesiz durum, 15, 48, 63, 64, 74
mülakat, 47, 49, 65, 86, 123
müşteri, 25, 148

N

neden, 3, 10, 12, 14, 15, 20, 25, 28, 30,
41, 45, 48, 50, 107, 113, 121, 129,
137
net etki, 45, 52, 53, 54
Nevşehir, 78
nüfus, 80

O

objektif, 6
OECD, xii, 6, 7, 12, 14, 15, 31, 34, 52,
59, 60, 62, 74, 172
OECD Yenilik ve Teknoloji Politikası
Çalışma Grubu, 60
OffPAT, xii, 19, 43, 172
operasyonel katkısallık, 58
Orta Karadeniz, 81
orta ölçekli işletme, 1, 94, 109, 110,
120

Ö

öğrenme etkisi, 98
ölçek, 18, 21, 57, 60, 61, 62, 65, 66,
67, 70, 75, 99, 137

ön değerlendirme, 7, 9, 10, 16, 123,
127
önemsiz proje, 36
örnek olay incelemeleri, 47, 50
özel sektör, 20, 25, 35, 39, 57, 58, 59,
61, 79, 131

P

pazarlama, 28
performans göstergeleri, 122, 123
piyasa, 12, 16, 20, 22
plan, 7, 78, 126, 137
plastik, 90, 110, 112, 144, 151
politika, 3, 6, 7, 22, 43, 53, 58, 63
potansiyel, 48, 49, 79, 125
program, xii, 6, 7, 15, 19, 23, 24, 43,
49, 50, 53, 57, 79, 81, 82, 123, 126,
127, 134, 173
program geliştirme, 43
proje, ii, 2, 6, 9, 14, 15, 17, 18, 22, 24,
26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37,
39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 50,
56, 57, 58, 60, 61, 62, 64, 66, 70,
71, 74, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 97,
98, 100, 101, 103, 104, 107, 108,
110, 114, 116, 121, 123, 125, 126,
127, 134, 143, 145, 146, 147, 148,
149, 152, 153, 154, 169, 171, 172
proje katkısallığı, 17, 31, 35, 57, 74
proje seçimi, 44, 45
proje teklif çağrısı, 79

R

rakip firma, 25, 26, 64, 121, 147
rapor, 70
raporlama, 53
rekabet, i, 1, 26, 35, 65, 67, 81, 83, 98,
108, 109, 110, 112, 125, 127, 134,
146, 152
Resmi Gazete, 9, 77, 78, 171

S

sağlık, 19, 22, 25
Samsun, 70, 77
sanayi, xii, 1, 80, 144, 151
satış oranı, 108
Satış oranı, 109
sektör, 26, 58, 87, 115, 122, 127, 128, 131, 134
sıfır dara kaybı, 18, 57, 66, 99, 100, 101, 103, 118, 119, 121
sızıntı etkisi, 12, 22, 23, 24, 40, 42, 63, 64, 84, 107, 108, 114
sosyal, ii, 3, 7, 9, 18, 20, 22, 27, 58, 129, 137
sosyo-ekonomik, 2, 7, 53, 78, 137
strateji, 43, 44, 45
stratejik, 7, 35, 36, 55, 73, 78
stratejik önem, 36, 55, 73
sübvansiyon, 12
sürdürülebilir, 58, 63
süreç, 6, 7, 78
sürekli değerlendirme, 10

Ş

şeffaflık, 6

T

taban fiyatlandırma, 12
tahsis, 8
talep, 23, 29
tam dara kaybı, 18, 57, 65, 99, 100, 101, 103, 105, 119, 121, 138
tam katkısallık, 56
Tam katkısallık, 57
tamamlayıcılık, 125, 126, 127, 128
tarım, 93, 126, 135, 152
Tarım Bakanlığı, 93, 126, 135, 152
tedarik, 28, 29, 65, 113
tedarikçi etkisi, 28, 29, 41, 113
Tekirdağ, 78

teknoloji, 29, 34, 54, 57, 59, 79
teknoloji geliştirme merkezleri, 79
teknoloji transferi, 34
tekstil, 144, 152
teorik, 14, 45, 49, 128
teşvik, 50, 61, 65, 79, 83, 124, 135
ticaret, 26, 79, 80, 144, 151, 152
Ticaret ve Sanayi Odaları, 26
topluluk, 52
toplum, 41, 63, 78, 79
Trabzon, 78
TÜBİTAK, xii, 93, 125, 135, 152
Türkiye, xii, 1, 70

U

ulaştırma, 41
ulusal, 3, 7, 24, 25, 45, 52, 67, 71, 77, 78, 80, 108, 111, 127, 128, 137, 147, 148, 153, 154
uluslararası, ii, xii, 4, 7, 25, 45, 51, 52, 58, 65, 79, 80, 108, 111, 128, 147, 148, 153
Uluslararası Finans Kurumu, xii, 4
uygulama, ii, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 16, 33, 35, 43, 44, 45, 52, 53, 60, 62, 63, 65, 67, 74, 75, 84, 85, 86, 87, 98, 115, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 131, 134, 135, 147, 153
uygulama safhası, 44
uygulama sonrası değerlendirme, 8, 9, 10, 11, 53
uzman görüşü, 46

Ü

ücret, 23, 29
üniversite, 56, 57, 79
üretim, 1, 65, 83, 98, 144, 146, 151, 152, 153
ürün, 27, 28, 32, 33, 113, 137, 146, 147, 148, 153
üye devletler, 28, 52

V

Van, 77
vergi, 1, 26, 80
vergilendirme, 12
veri toplama, 45, 46, 84
Veri toplama yöntemleri, 45, 46
verimlilik, 7, 8, 14, 53

Y

yanlı seçim, 49
Yapısal fonlar, 28, 52, 53, 54, 55, 73, 119
yararlanıcı, 9, 18, 26, 27, 29, 34, 36, 61, 104, 155
yatırım, 31, 35, 40, 41, 58, 59, 97, 127, 146, 153

yedek liste, 86, 120, 121, 128, 154, 159
yenilik, 57, 59, 126
yerel, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 63, 64, 65, 78, 79, 82, 108, 109, 110, 112, 113, 128, 137, 147, 148
yerel rekabet oranı, 108, 109, 110, 111
yerel satış oranı, 108
yerel yönetim, 79
yetenek, 46
yönetişim, 58
yukarıdan aşağı, 44, 45, 54

Z

Zonguldak, 78

